

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ספר

לב אבות

על

מסכת אבות

והוא ליקוטי בתר ליקוטי, קובץ אמרי קודש וזיקוקין דנורא
מאת רועי ישראל, אבירי הדורות, רבותה"ק אדומר"י בית
מונקאטש ה"ה

כ"ק אדמו"ר בעל בני יששכר זי"ע ועכ"י
ובנו כ"ק אדמו"ר בעל יודעי בינה זי"ע ועכ"י
ובנו כ"ק אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע ועכ"י
ובנו כ"ק אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע ועכ"י
ובנו כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע ועכ"י
מתוך עשרות ספריהם שהשאירו לנו ברכה

יוצא לאור לקראת
שמחת בית כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
בנישואי בנו בכורו הרב חיים אלעזר שליט"א

כל זה אספתי ולקטתי בחמלת ה' עלי
מאיר יוסף פרענקעל

בהוצאת "אמת" — אור תורה מוונקאטש

ברוקלין ניו יארק

כסלו תשמ"ה

הוצאת וחברת לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תש"ג

© Copyright 1984

את הספר אפשר להשיג אצל
הוצאת "אמה"

1270 52nd Street
Brooklyn, N Y 11219
(718) 436-6868

או אצל המו"ל
מאיר יוסף פרענקעל

105 So Mansfield Avenue
Los Angeles, Cal. 90036
(213) 931-1938

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"יג

Typesetting By
Graphi-Text Co
(718) 854-2133
Layout By
Professional Graphics
(718) 435-4866

PRINTED BY GRAPHITI COLOR SCANNERS, INC
TELEPHONE 473-3700

מכתב קודש מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

בס"ד,
כ' מרחשון ה'תשמ"ה

אודה ה' בכל לבב, שזיבני לברך ברכת הנהנין, עת שיוצא לאור בס"ד הספר "לב אבות" על מסכת אבות, שהוא אוצר המלא על גדותיו בתורת אבותינו רבותינו הקדושים, החל מראשון לבית אבות כ"ק אא"ז בעל בני יששכר ועד לכ"ק אא"ז בעל מנחת אלעזר, זכותם יגן עלינו ועכ"ל.

מגלגלין זכות על ידי זכאי, שכל העבודה הנפלאה ללקוט בשושנים ליקוטי בתר ליקוטי נעשה על יד האברך היקר והחשוב מו"ה מאיר יוסף פרענקעל הי"ו. אשריו ואשרי חלקו שזכה לכך. וזכות אבוה"ק יגן עליו לזכות עוד רבות בשנים להתאבק באור תורתו של מרן הבעש"ט הק' ותלמידיו הקדושים זי"ע ועכ"ל, ולילך בדרכיהם דרכי החיים והשלום. ויזכה לרב נחת דקדושה מכל יו"ח, עד כי יקויים בנו מקרא שנא' "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

הק' משה יהודא ליב ראבינאוויטש

לזכרון בספר

האי גברא רבא ויקירא, חסידא ופרישא
אשר זכה לשמש בקודש אצל רבותינו הק' ממונקאטש

מוה"ר חיים דוב ב"ר בנימין זאב ז"ל

נפטר בשיבה טובה ביום ח' מרחשון תשמ"ה

ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות
שם עולם אתן להם אשר לא יכרת

ת.נ.צ.ב.ה.

ברכת תודה

לאחד מחשובי אני"ש
הרה"ח הנעלה משנתו סדורה להפליא

הרב שמואל נתן נטע האראוויטץ נ"י

שידיו רב לו בסידור הסה"ק הזה

זכות רבותינו הקדושים זי"ע ועכ"י תגן עליו,
להתברך בברכת שמים מעל, ובהצלחה בכל ענינים,
ויזכה להסתופף בצל צדיקים עד ביאת גואל צדק

הקדמת המלקט

ברוך שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, שזכיתי לברך על המוגמר, ולהגיש לפני ציבור שוחרי תורה וחסידות את ספר **לב אבות** על מסכת אבות, והוא קובץ אמרי קודש וזיקוקין דנורא שיצאו מפום מללי רברבן, רועי ישראל, אבירי הדורות, רבותינו הקדושים אדמור"י בית מונקאטש זי"ע ועכ"א.

האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דאבות (בבא קמא ל, א). בפרקי אבות הורו לנו חכמינו ז"ל הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה, כדי להגיע אל רום השלימות בעבודת השי"ת. מסכת זו הוא מפתח גדול לכל עניני המוסר וחלקי החסידות, ובפרקיה טמונים כל קניני שלימות האמיתית. אין כל פלא איפוא, שמאות פנינים יקרים, פירושים וביאורים על מסכת זו, אנו מוצאים בתורתן של רבותינו הקדושים, בתוך עשרות ספריהם הקדושים שהשאירו לנו ברכה, וכמאמר כ"ק אדמו"ר בעל בני יששכר זי"ע ועכ"י שלכן קוראים חסידים למאמרי רבותיהם בלשון "תורה", כי כשמו כן הוא, מורה דרך הוא לנו, ומאיר נתיבתנו הוא בדרך אשר נלך לדעת את ה'.

מלאכת הליקוט וכינוס מאמרים מפוזרים לפונדק אחד עבודה קשה ועבודה אחראית היא כאחת. כשיצאתי איפוא ללקוט בשושנים בבחי' ליקוטי בתר ליקוטי – ובעזהשי"ת עלה בידי לכנס כמעט כל המאמרים והפתגמים הנמצאים בתוך ספרי רבותינו הקדושים – השתדלתי להקפיד ככל האפשר שלא לשנות מאומה מלשון קדשם ככתבם וכלשונם.

קראתי לספר זה בשם "לב אבות" עפ"י הוראת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, וע"ש מקרא שנאמר "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

כאן המקום אתי להודות לה' בתוך רבים, על שזיכני ברוב רחמיו וחסדיו, שעוד בנעוריי זכיתי להתקרב אל עמוד האורה, שרגא בטיבותא, מורה ומאיר דרכי, כבוד קדושת מרן אדמו"ר שליט"א, והאציל עלי מזיו אור קדושתו, וחונכני כאב את בנו לתורה ולמצוות, לחסידות וליראת ה' טהורה, הוא אשר השריש בקרבי אמונת ה' טהורה לילך בדרכי אבות באור תורתם של רבותינו הקדושים, מן השמים ישלמו פעליו, ויפרחו פירותיו כטוהר המעיין, לשום לעד זרעו וכסאו כימי השמים, ונזכה להנהגת קדשו לאורך ימים ושנים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, עדי נזכה לקיום היעוד "תרוממה קרנות צדיק", בביאת מלכא משיחא.

דבר בעתו מה טוב, להוציא לאור ספר זה לרגל שמחתו של כ"ק רבינו הקדוש שליט"א, בעת נישואי בנו בכורו העילוי המצויין והמושלם בכל המעלות הרב חיים אלעזר שליט"א, ויהא זה מנחתי מנחת עני לה' על כל הטוב אשר גמלני עד הלום. וכה יוסיף השי"ת לטובה.

ובסיום דבריי אפרוש כפי להשי"ת בתפילה, כי העיון בדבריהם של גדולי הדורות מנהיגי ישראל רבותינו הקדושים זי"ע ועכי"א, יעורר הלבבות לשיפור המידות, וסגולת אור יקרות הגנוח באוצרותיהם יחדרו לעומק הנשמות, להלהיב תשוקה להתדבק בדרכי היראה והחסידות. ויהא זה שכרי בעמלי לזכות את הרבים הרוצים לעלות בדרכי אבות. ויושר יליצו בעדינו להשפיע לנו מטוב נהורא, בשפע ברכות וישועות, עדי נזכה לביאת בן דוד במהרה דידן, ומלכינו בראשינו.

כסלו, ה'תשמ"ה

מאיר יוסף פרענקעל

טעמים לאמירת פרקי אבות בין פסח לעצרת

כ"ק אדמו"ר בעל בני יששכר זי"ע ועכ"י כותב בספה"ק אגרא דפרקא (אות קל"ח) טעם לאמירת פרקי אבות בין פסח לעצרת, וז"ל: הרבה טעמים אמרו הקדמונים על המנהג הנהוג לומר פרקי אבות בין פסח לעצרת ועדיין לא נחרוה זמאוינו. וגם מפני מה נהגו לומר קודם האמירה משנת כל ישראל וכו' ואחר האמירה משנת רחב"ע אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו'. וז"ל ע"פ מש"כ דבין פסח לעצרת המשכת המוחין ורלון העליון הוא ע"י מעשינו הנה המשכת המוחין נק' אבות מל' א"צ החכמה (הגם שבכ"מ נק' חג"ת אבו"ת עכ"ו יולדק למשכילים אבו"ת להמוחין הבן הדבר) והנ' במסכתא זו אינו מבואר רק מוסר השכל שהוא מובן עפ"י השכל והחכמה ע"כ נקראת אבות ואומרין אותה ע"פ מנהג אבותינו בימים ההם ובזמן הזה שאז היא המשכת המוחין והשכל ומקדימין לומר משנת כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב עוה"ב נק' הבינ' שממנה מושפעים המוחין והנה אומרים כל ישראל יש להם חלק בזה אפי' אותם שאינם יודעים לכוון הסודות בכל חלקי ימי הספירה בכל יום אור חדש רק עושין כמלואו עלינו בתורה למימני יומי ושבעה ונעשה הדבר ע"י מעשינו וכן אח"כ אומרים רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שיפעלו הדברים עליונים ע"י התורה והמצות הבן הדבר היטב ויוגעם לך:

(אגרא דפרקא)

וכתב ע"ז כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע ועכ"י בספה"ק דברי תורה (מהדורא קמא אות כ'): באגרא דפרקא (אות קל"ח) עיי"ש הטעם על פרקי אבות שנהגו לומר בין פסח לעצרת אמנם לפענ"ד בזה מה שמחילין כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא כי הנה הימים האלו הם הכנה על חג השבועות שהוא בחי' עולם הבא הוא בחי' בינ"ה ועל כן סופרים מ"ט יום עד הגיענו לשער התמימים בחי' בינה כוודע מרבנותינו הראשונים (עיי' זדה לדרך ומוצא בני"ש מאמר ספה"ע וכן כדל הקמת לרבינו בחיי זי"ע ערך עצרת ובס' זרור המור למהר"א סב"ע זי"ע פ' יתרו וכהנה) מאחר כי כל העדה כ"י עמדו רגלי אבותיהם על הר סיני ויש לכ"א חלק בתורה אשר נפשו שוקקה לקבלת התורה ועל זה רומז מצות ספירת העומר באשר לנו סופרים ומקוים ליום קבלת תוה"ק שהוא חג הזכורים בחי' עולם הבא כנ"ל וע"כ שפיר מחילין בכל שנת בימי הספירה כל ישראל יש להם חלק לעול"ם הב"א בחג השבועות קבלת התורה יש להם חלק לכולם כי על כן נקוה ונשפור הימים לזה ומסיימ' במשנה ר"ת בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות וכו' היינו שנתן לנו התורה והמצוות בחג המקווה והנכבד הלו וע"י התורה והמצות נזכה לעוה"ב.

אמנם מה שלומדים אז אבו"ת עיקר הטעם בפשיטות נ"ל עדה"כ ראשית חכמה יראת ה' כי זריכים להקדים היראה לתורה והנה מס' אבות אינה דינים מחוייבים אך מוסרי תוכחות נאים והנהגות ליר"א כי על כן קודם קבלת התורה החיובית ילמדו ויאמרו מקודם בימי ספה"ע (שהם הכנה לקבלת התורה) מס' אבות שהוא ללמוד יראת ה' כנו' כי צריך היראת שמים להקדים לתורה עדה"כ ראשית חכמה יראת ה' כנו':

א"י הטעם שמתחילים אז בימי ספה"ע כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב דהנה במס' עדיות (קוף פ"ב) משפט ראשונים בגיהנם ריב"נ אומר מן הפסח עד העצרת הגם שהר"ע מברטנורא פ"י לאחר שיהיו בגיהנם מ"ט יום היינו כל כך ימים שיש מפסח עד עצרת מ"מ בתניא רבתי להראשונים כ' שלכך אין נושאים נשים בימי ספה"ע מטעם ריב"נ אלו ולכאורה קשה דאטו מי שמת אחר שבועות ימתינו לדונו עד הפסח הבא שירד בגיהנם וכן מי שמת סמוך לשבועות ומקודם יופטר באיזה ימים מועטים עד שבועות א"ו כדברי הר"ע שהוא רק מספר כ"כ ימים אבל בכל ימות השנה אולם כדי ליישב דברי התניא (מהראשונים) בע"כ ז"ל כוננו שאז בימי ספה"ע נתעורר דין על הנשמות שנתייבבו וכו' (וגם אז בעצרת דנין הנשמות כמ"ש בחולעת יעקב להר"ם בן גבאי ז"ל) ע"כ אז מקודם עצרת בימי ספה"ע אומרים כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב כדי לעורר זכות בעד הנשמות שכולם יזכו לעוה"ב ולקבל דינם בימים האלו ולנחמם כי ע"י היסורים שסבלו בגיהנם יזכו לחיי עוה"ב בג"ע וזה טעם לשבח כנ"ו:

(דברי תורה)

אמר הקדוש המפורסם בישראל מורינו הר"ר פנחס מקארעץ זלוק"ל (מדרש פנחס דף כ"ג אות כ"ו), איתא בכתבים שיכין כל אחד בימי הספירה לתקן שורש נשמתו, כי עמ"ר בגמטריא י"ש, היא חכמ"ה יש מאין והחכמ"ה מאי"ן תמלא, וכל אחד יש לו שורש בחכמה, ולכך אומרים בימי הספירה כל ישראל י"ש להם חלק וכו' לתקן נשמת כל אחד ולהעלות אותו, ובאמירת מסכת אבו"ת גם כן היא כוונת כל הספירה, עד כאן דבריו. נראה לפרש, דהנה המוחין נקראו אבות כידוע לך, ותחבונן שמעשה אבות קדמו בתורה לסיפור נתינת התורה, הנה גם אנחנו עוסקים במסכת אבו"ת קודם תג שבו"ת זמן מתן תורתנו, ובפרט לפי דרכו אשר כל הנהו מילי מעלייתא משנת חסידים מסכת אבו"ת נלמדים ממעשה האבות אשר מבוארים בתורה, המשכיל יתבונן, על כן שם המסכת אבו"ת, והתחלת המסכת משה קיבל תורה וכו', הבן:

(בני יששכר)

קרא התנא בשם למס' זו אבות דהנה מסכתא הזו אינה מיוקדת על מלוא פרטיה בתורה. רק על הישרת המדות מושכלות. והן הנה נלמדות מן התורה ממעשי האבו"ת המבוארות בתורה. תמלא בפרטיות מעשיהם כאשר תדקדק בכל ענייניהם הישרת המדות מושכלות. והנה הן תורה ממש כיון שמבוארת בתור'. ותורה תחומה ניתנה מבראשית עד לעיני כל ישראל ומעשי האבו"ת הנה קודמות בתורה למעשי המלות. כי המדו"ת נלרכות ביותר למעשי המלות. וזה כל האדם. הבן הדבר על צורי'. ע"כ קראו למסכת זו אבות. משני טעמים הבאים כאחד. היינו שמסכתא זו מדגרת מן המדו"ת אשר הם ממעשי האבו"ת המבוארין בתורה וגם המדו"ת הללו הם אבו"ת אל המלות הבן הדבר. ע"כ התחילה המסכתא.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמדו כלם צדיקים, לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר:

פרק ראשון

א. משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים היו מתוונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סגל לתורה:

לב אבות

משה קיבל תורה מסיני וכו'. שלא חאמר שהישרת המדות אינם רק שכל אנושי ואינם מן המורה. לא כן הוא. כיון שהמורה חתומה ניחנה ומעשי אבו"ת מבוארין בה קודם לעשיית המצוות הנה מורה שלימה היא הבן: (דברים נחמדים) תרי"ט, לשון הרמב"ם כאשר נשלם לו וכו'. עפ"י דברינו הנ"ל סידר אחר מס' ע"ז אבות דהנה כל מיני ע"ז הוא מקבלת אבותיהם הקודמים אשר שקר נחלו אבותיהם הכל ואין צם מועיל והנה אחר שזוה להרחיק מן השקר והמנהגים הרעים אשר הנחילו [האבות] של הגוים לבניהם סידר אח"כ החיוב הנמרץ להדבק במנהגי ומוסרי אבותינו כי הן המה מורה שלימה. וכתובה בתורתנו קודם למצות. וסידר החנא מס' ע"ז קודם ואח"כ מס' אבות ע"ד סור מרע ועשה טוב: (הג"ל)

משה קיבל תורה מסיני. דקדקו כח הקודמים בסיני"ל אל"ל אמנם עפ"י מ"ש יתכן שפיר להיות הישרת המדות אשר מבוארים בזה המסכתא הן המה נלמדות כולם ממעשי האבו"ת המבוארי' בתור'. וכדי שלא תחשוב [שאין הדבר] מן החיוב לחובת גברא. לשיטתנו האדם אם יעבור ע"ז. כיון שכ"ז אינו ציווי המורה בחיוב לזה דקדק החנא ואמר [משה] קיבל זאת התורה כולה חתומה מסיני" מן הזמן שנמסרה בסיני. הגם שכל מעשי האבות עד אותו הזמן הי' רק ע"ד המוסר והיישרה אשר הוא מהראוי למשכיל עשות כמותם. אבל מן הזמן שנתנה התור' בסיני" ובתוך אותה התור' [מספרים] מעשי האבות. הנה נחחדש' ההלכ' אשר כל מעשי האבות הוא בציורי ואזהר' בחיוב אקרקפתא דגברי והוא כמו מצות ג"ה שנהגו עדין מומן בני יעקב. ונחחדשה ההלכה במתן תורה לאיסור גמור. וכענין הנאמר באברהם [וימת לו] מעשר מכל. וכענין שאמר יעקב וכל אשר תתן לי עשר וכו' והנה בניהם אחריהם מי שהי' טהור כמנהגם הי' זה רק ע"ד דרכי המוסר והיישרה [וכשנכתב הדבר בתורה] הנה חיוב גמור הוא וציורי התור'. מזה תלמוד דעת לדקדק בכל עניני מעשי אבות המבוארין בתור' ותלמוד מהס תור' ממש. כי תורה שלימה הוא כיון שנתקבל כל עניניהם ומעשיהם מחדש מומן שניתנו התור' בסיני" הבן הדבר ויונעם לך. יהי י"י אלקינו עמנו ואבאר לך בל"י ברכות הש"י כל פרטיות דברי חז"ל בזה המסכתא אשר הכל נלמד ממעשי אבו"ת ותורה שלימה היא: (הג"ל)

משה קבל תורה מסיני ומסרה וכו'. כבר דברו בזה כל המפרשים ענין חילוקי הלשונות בזה. ואנחנו בעניינו נלך בזה עפ"י עקבות מרן האר"ל דיבר בקדשו משה קיב"ל תורה מסיני. היינו קיב"ל כל התורה עם כל הדקדוקים כללותי ופרטותי וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל קיב"ל משה מסיני. וקיב"ל כ"ו ברצונו דרב גוברי' והי' יכול לסבול כ"ו בכחו. אבל יהושע לא הי' כחו כ"כ כמשה. ולא הי' יכול לסבול קבלת כל התורה. עד שהוצרך משה למסרה לו בכח עכ"ז מה רב כחו שהי' יכול עכ"פ לקבל כל התורה בדרך מסירה ואח"כ תשש הכת. ולא הי' יחיד שהי' יכול לקבל את כולה רק רבים ע"כ ויהושע לזקני"ס. וכן זקנים לנביאים. ואח"כ תשש הכת ביותר עד שאפילו רבים לא היו יכולים לקבל את כולה רק בדרך מסירה בכח [חיה] והנביאים מסרה"ו לאנשי כה"ג עכ"ד הקדוש:

והנה עפ"י דברינו הנ"ל תמצא טוב טעם הקדמת הדבר בזה המסכתא להיות כל דברי המדות שמבוארין בזה המסכתא הכל נלמד ממעשי אבות' ותור' שלימ' הוא בחיוב. כיון שנתקבלה מסיני [לישראל]. והנה כ"א מהחכמים. אמר. במוסרו. דבר אחר מה שלא אמרו חביריו וכ"א למד ממעשי אבות המבוארין בתורה. אך להיות שכת הבשריי קצר מהשיג איש פרטיי כל התורה רק בכלל כל ישראל. כל איש ההוגה בתורה בכל יום ושעה יוסף כח לראות בתורה מה שלא ראו חביריו ולפי הזמן ולפי [עולם ע"כ] כל א' מהחכמים כ"א למד מן התורה [השלימה] העניינים מן התור' שנאמר בה [מעשי] אבות וסידרו דבריה' ע"ג שהי' תורה שלימה בידנו. וכ"ה בתורה [שכתב] בכל דור ודור נלמוד מואת התורה עניני' נפלאי' ומוסרים רבים. והיישרת הדעת ומיקון המדות. חזאת התור' [שלימ'] היא לא תחסר כל בה [הנ"ל]

הבן הדבר:

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. דהלכה עולימא דמטרוניתא דאיהי קבל"ה (רצ"ל דמטרונית' נק' קבל"ה והלכה עולימא דילה) וכו' זכאין אינון דמשתדלין בשכינתא וכו' ולמיזל לה לגבי בעלה למהוי לה קבלה בדרועוי וכו' בדגלותא משנ"ה דאיהי מט"ט שלטא ואיהו משנה למלך באחר דמטרוניתא יתבא משנ"ה ודא איהו ושפתה כי תירש גבירת' וביומא דמשה לא שלטא שפחה אלא מטרוניתא לבתר דמית משה וירית יהושע דאיהו נער באחר מלכותא שלטא שפחה כמד"א כי אני שר צבא ה' עתה באחי עכ"ל, ומעתה אם עיני שכל לך תבין משארז"ל במשנה משה קיב"ל תורה מסיני (קיב"ל דייקא בסוד קבל"ה מטרוניתא) ומסר"ה ליהושע בסוד הלכה ומשנה הנקנים במסירה הבן הדבר:

(אגרא דפרקא)

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. עיין בכתבי האר"ז"ל בליקוטי הש"ס ריש אבות. משה קיב"ל תורה (היינו כל התורה) מסיני (בעצמו בלי שום מסייע והי' יפה כחו שהי' לו כלי כזה לקבל מעצמו בלי שום קישוי) ומסרה ליהושע (היינו שיהושע ג"כ הי' יפה כחו לקבל כל התורה אך בא לו בקושי והוצרך משה למסור לו בעל כרחו להעניקו מברכת י"י. אבל אעפ"כ אחרי המסירה הי' יודע כל התורה אבל אח"כ) ממנו לזקנים (שלא הי' כח בשום בן אדם יחיד לקבל כל התורה עם שרשה ופרטי' ותלתי') עיי"ש:

(דרך עדותיך)

לאנשי כנס"ת הגדול"ה. הנה ידוע לך מדברי חז"ל (עיין ברע"ב ובחז"ט) שנקראו כן על שהחזירו עטרה ליושנה כי ירמי' לא אמר הנור"א ודניאל לא אמר הגבור"ר. להיות שאמרו אי' גבורותיו אי' נוראותיו וזכו הם ואמרו הגדול הגבור והנורא כי הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו:

והנה מן התימא אחי הנה הגדול"ל לא דילגו ירמ"י ודניאל"ל רק הגבור"ר והנור"א וזכו הם והחזירו הדבר לומר ג"כ הגבור"ר והנור"א אי"כ למה נק' בשם הגדול"ה. ה"ל לקרות כנסת החזק"ה (ע"ש הגבור"ר או הנור"א):

ואומר לך עפ"י פשוטו דהנה הגדול"ל הוא הכינוי הראשון שמכנים לשמו ית' והוא מדת החס"ד. וכינוי השני והשלישי הם הגבור"ר והנור"א הם המהמכסי' כניכול והמהמאספי' למדת הגדול"ל כענין שמחאספים ב' הדיינים להדיין הגדול שבהם לשפוט דבר המלטרך. הכן הדבר. אי"כ ירמי' ודניאל שלא אמרו הגבור והנורא כ"א הי' ממעט מן הכנס' של מדת הגדול"ה כי על מי תמעט"ר מדת הגדול"ה אין נשיא בלא עם. והנה הם כשחזרו לומר הגבור"ר והנור"א החזירו הכנס' של הגדול"ה. ע"כ נק' אנשי כנס"ת הגדול"ה וזה שדקדקו חז"ל שהחזירו עטרה ליושנה היינו עטר"ת גדולה. להחטט על מדת הגבור"ר והנור"א הכן הדבר. [ועוד] יש אחנו צוה דברים להבקי בשומא דרבנן. ואין הזמן להאריך כעת עד יערה עלינו רוח ממרוס: (דברים נחמדים)

הם אמרו שלשה דברים. של מדות החור' שהמלאו ממעשי אבו"ת. המבואר בתור' והתנא אינו מספר בכאן כל ענייני חידושי תור' ומלות שחידשו לאין משער. רק מה שנתגלה להם מדות ממעשי אבו"ת המבואר בתורה: (הנ"ל)

היו מתונים בדין. היינו להיות מתון מאד קודם שיעשו די"ן ויחקרו ויחפשו במתינות אולי ימצא זכו"ת ויתמתק הדין ויחפורר החס"ד. הנה נלמד מאברהם איש החס"ד אשר הלך ונסע הנגב"ה מדת החס"ד. וכל ימיו השתדל לעשות חס"ד ולהמתיק הדין. והנה הש"י כאשר רצה לשפוך הדין על קדום. אמר המכסה אני מאברהם את אשר אני עושה ואברהם יהי' לגוי גדול"ל. היינו שגם בניו יתעסקו במדת הגדול"ה. שהוא חס"ד. ע"כ כניכול אהי' מתון בדין. עד שיחפש אברהם כל מיני זכות וחסד. והוא שאמר אי"כ הש"י למען אשר יזוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות זדקה ומשפט היינו יזוה את בניו אחריו. הגם כשיעשו משפט. יעשו זדקה עמו והזדקה הוא להיות מתונים בדין ומשפט ויחפשו ויחקרו [לזכות. והנה כן] עשה הש"י הודיע דינה של קדום ותפס אברה' מדתו. והי' מתון בדין והי' מתנצל. וחקר ודורש לזכות. עד שלא מצא בשום אופן. אז נגמר הדין. הנה נלמד דבר הזה ממעשי אבו"ת היינו מאברה"ם איש החסד. וכיון שניתן דבר זה בתור' חתומ' הנה תורה שלימה היא והוא בחובה כנ"ל ומה נכבד הדבר אשר אנשי כנסת הגדול' דייק' שהחזירו עטרה מדת הגדול"ה ליושנה הם ראו ענין זה במעשי אברהם איש החסד מדת הגדול"ה:

וגם עפ"י דברי הרע"ב ז"ל יתפרש הנ"ל כנ"ל, פירש בזה"ל. הוה מחוניס בדקן. אס בא דין לפניך פעם ובי' וג' לא תאמר דין [זה] כבר בא לפני ושניתי ושלשתי בו. אלא הוה מחוניס כלומר ממחינים וכו'. והנה הוא עפ"י דברינו הנ"ל נלמד ממעשי אברהם בעלמו. דהנה הש"י הגם שכבר שינה ושלש בדניו הקדושים ית"ש בדורות הקודמים דור אנוש, ומבול, והפלגה, עכ"ו באנשי סדום הודיע הקב"ה לאברהם. והוא זיקק להיות מחון בדין עד אשר יתחקר הדבר. והכל עפ"י דרך הנ"ל: (הנ"ל)

והעמידו תלמידים הרבה. פי' הרע"ב לאפוקי מר"ג דאמר כל תלמיד שאין תוכו כצרכו אל יכנס לביהמ"ד. נלמד ג"כ מאברהם אבינו ואת הנפש אשר עשו בחרן. וכן קירב כל הרחוקים. ואפילו כשצאו אליו המלאכים נדמו לו כעבדים והוא קירבם. וזה הי' דרכו כל היום להמשיך אליו כל הגוים וליתן להם מאכל ומשחה. וללמדם את"כ ולהודיע ולפרסם אלקותו. [כמ"ש] ויטע אש"ל בצאר שבע (ולמדו חז"ל "אכילה" שתי' "לוי' ואח"כ) ויקרא שם בשם י"י אל עולם. והוא ג"כ ממדת הגדולה [כי] היא החס"ד הגמור לקרב הרחוקים. ולהטותם לתחי' הגם שאינם ראויים לכך. ע"כ יפה ונחמד זה ג"כ לאנשי כנסת הגדולה כנ"ל שהחזירו עטרת מדת הגדולה מדת החס"ד ליושנה, בין והתבונן:

ולפי"ז יש לתרץ עוד דקדוק אחד אומרים והעמידו תלמידים הרב"ה. ולא אמרו תלמידים רבי"ם. דאז הי' מורה ריבוי האישיים משא"כ אומרים הרב"ה. משמע ריבוי הלימוד. דהנה נלמד ג"כ מאברהם. ויקרא שם בשם י"י אל עולם. ומי לא ידע כי י"י הוא אל"ל עול"ם אך הוא להודיע דהנה אברהם אבינו כשהודיע אלקותו ית"ש. לכל הגוים ערלי לב אשר לא ידעו את י"י. והלכו אחר ההבל. ולא ידעו כי יש פטרון ובורא עולם הנה מספיק להודיע להם אלקותו ואדמותו אבל לא הספיק לאברהם ההודעה הזאת. רק יגע א"ע להודיע להם שהוא אל"ל [עולם] משגיח בשפלים. וכל הטבעי' המה מוטבעים בהשגחתו. ויכולתו. וכי הוא חוקר לב וכליות. א"כ נלמד מאברהם. להעמיד תלמידים ריבוי השכליות. ולהעמידם על התכלית המכוון:

עוד פי' הרע"ב אס העמיד תלמידי' בצחרותו יעמיד תלמידים בזקנותו נלמד מאברהם ואת הנפש אשר עשו בחרן בצחרותו [ואח"כ] בצאר שבע ויטע אשל בצאר שבע ויקרא שם בשם וכו':

והנה יש לפרש עוד כמ"ש במדרש שמואל בשם מהר"י נחמיאש (הביאו החו"ט) והעמידו תלמידים כי עד ר"ג היו התלמידים לומדים [בעמידה] והנה החו"ט הקשה ע"ז שאין זה תכלית המכוון. ומאי נפקא מינה אס יהי הלימוד בישיבה או בעמידה:

ולדעתי י"ל [דפירוש] והעמידו תלמידים הרבה היינו שילמדו לתלמידים כאלו שהם בעלי כח וגבורה אשר יש להם כח לעמוד בהיכל המלך. [ופי'] והעמידו תלמידים. לשון מעמד והספקה בכדי שיהי' להם כח וגבורה לעמוד [בעול] התורה. דהנה עסק התור' בגבור' וכח הוא מבחי' גבורה מדת יח"ק [תורה מפי הגבור'ר'] [פחד יצחק. בחי' תפילת מנח' שתיקן יצחק] במדת הגבור' ויאל יצחק לשוח בשדה שתיקן תפילת מנח"ה שהוא בחי' גבור' משמאל. ע"כ נק' מנח"ה. כי הש"י עולמות הם או"ר מימינא חסד מנח"ה ק"ג

משמאלא דין וע"כ נמשך מזה ויאהב יצחק את עשו. כי כל וינא רחיס לוינ' כמבואר בזהר. (וע"כ הי' גר בארץ פלשתי"ם שניקתם מן שיעור קומת הדין והגבורות עשרה פעמים חלקי"ם בגי' פלשתי"ם) כללו של דבר המעסקות יצחק להגביר הגבורה הקדוש'. להיות העבוד' ע"י גבורי כח עושי דברו. ועי"ז יתבטלו כוחות הדין אשר נבראו רעוה לאלקאה לחייביא. והוא משמרי הגבורות. ולפי"ז נלמד מיצחק. להיות עסק המור' בגבור' וכח והוא עסק המור' בעמדה:

ויש לפרש לפי"ז ג"כ והעמידו תלמידי' הרב"ה ולא אמרו תלמידי"ם רבי"ם רק דהנה לפי"ז [ר"ל] שתי' העמיד' רבה ע"ד שאחז"ל [ב"מ דף פ"ד ע"ב] בראש"ש ורבינו הקדוש שהיו יושבין לפני רבותיהם על הקרקע אמרו מימיהם אנו שומים. והושיבם על הספלים באו אבותיהם ולא הניחום בכדי שלא תשלוט בהם העין. כן יאמר ככאן. והעמידו תלמידים הרבה. היינו בהיותם עדיין זעירים לימים. הגם שיתחמו ביותר. עכ"ז יעמדו על עמדם לבד תשלוט בהם העין:

והנה צחי' ר"ע עי"ן ג"כ בא משמרי הגבורות. בטקרא דקליפ' והוא מבחי' לילה. ולזה תמלא בגבורות דקדושה דיצחק ותכהן עיני"ו מראות. עיין בזה"ק מענינים האלו וכשעוסקים בצורה צחי' הגבו' אינו יכול הרע עין לשלוט. ולפי"ז מה נכבד הדבר שאמרו זה אנשי כה"ג שהחזירו עטרה ליושנה לומר הגבו"ר הבן הדבר:

(הג"ל)

ועשו סייג לתורה. לעשות משמרת שלא תבא ליגע באיסור תור' נלמד מאברהם. וישמור משמרת". עשה משמרת לחור' מלינו צו מבואר. הנה נא ידעתי כי אשה יפת מרא' את. ודרשו [ב"ב דף ע"ז ע"א] מתיבת נ"א משמע כעת ידעתי. שעד עכשיו לא הסתכל בה. הגם שהי' אשתו המותרת לו גדר בעדו שלא להסתכל בה בכדי שלא להסתכל באחרת: ועוד נלמד מיעקב דרשו חז"ל וישכב במקום ההוא. דייקא אבל כל י"ד שנה שלמד בבית עבר לא שכב והנה יש להתבונן ומקודם ששימש בבית עבר הרי נאמר בו איש חס יושב אהלים אהלי מור'. וי"ל בה, קודם לזה שלא עשה שום עשי' לישא אשה, לא היה מתיירא מפחד בלילות [שיארע] לו ח"ו מקר' לילי' כיון שהי' הדעת פנוי מזה, אבל כעת שכבר נסע מאביו ובעתו הקדוש' לישא אשה הי' מתיירא פן בשיני' יפעול הדעת. [לאושדי זרעו] ע"כ עשה משמרת לתורה וגדר בעדו שלא לשכב כלל. וכן כאשר שכב במקום ההוא ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו שהי' מתיירא מן ח"י רעה הידוע' אשר הבטיח אותנו יוצרנו. ושכב"ת ואין מחריד. והשנתי ח"י רעה מן הארץ. והקדמונים למדו מזה סגול' לשמיר' להשים אבן תחת מראשותיו וכן בביתו של לבן בהיותו בשדה רועה לאן. אמר ותדד שנתי מעיני. הרי לך מיעקב שעש' משמרת וסייג לתור'. ע"כ נעש' מרכב' למדת טר"א שהי' מתיירא תמיד פן יגרסו החטא ונאמר בו ויר"א יעקב מאלד. הנה נכבד המאמר הזה לאנשי כה"ג שהחזירו עטרה ליושנה לומר הנורא:

(הג"ל)

ב. שמעון הצדיק הָיָה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר עַל
שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת
חַסְדִּים:

לב אבות

שמעון הצדיק וכו'. כתב הרע"ב שהוא שימש בכהונה גדולה אחר עזרא. אין הפנאי
כעת לעיין אבל כמדומה לי שעזרא לא שימש בכהונה גדולה [שהרי תיכף כשעלו] בני הגולה
ויסדו את בית המקדש. נתקבל לכהן גדול עפ"י הנביא. יהושע בן יהוֹדָק. ועליית עזרא אח"כ
[הי'] לשנה הבאה. ולא מצינו במקרא ובש"ס כהונת עזרא ול"ע בדבר: (הג"ל)
הי' משירי כנה"ג. שהחזירו עטרה ליושנה לומר הגדול הגבור והנורא. על כן:
הוא הי' אומר. כי ראמה עינו בהתבוננו במעשי אבות בתורה. הבין שעל שלשה דברים
העולם עומד. דהנה מצינו ראש יחוסינו אברהם שכתה הש"י עמו ברית להיות לו לאלקים
ולזרעו אחריו ונברכו בו כל משפחות האדמה. כמשארו"ל הגשמים בזכותך הטללים בזכותך
ואעפ"כ לא עלתה לו שמהי' כל זרעו לחלק י"י ונחלתו. ובפירוש אמר לו הש"י כי ביצחק יקרא
לך זרע ולא ישמעאל. והנה כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהברא"ם וקבלו חו"ל באברהם
שלא נתבסס העולם עד שבא אברהם שהי' העולם מתרופף עד שבא אברהם. ומדחזינן
שעדיין לא נתקבל כל זרעו לחלק י"י ונתגרש ישמעאל וגם בני קטורה שילת מעל פניו הרי
עדיין לא נתבסס העולם לגמרי. והנה בא בנו הבן הנעקד ונדחה עשו מחבל נחלת י"י כי
ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק עד בא יעקב שהיחמה מטתו שלימה ונתקבל כל זרעו לחלק
י"י עמו יעקב חבל נחלתו ונתבסס העולם. והוא הנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל
כי חלק י"י עמו יעקב וכו'. שגם גבולות עמים לא הי' להם מעמד ומצב רק ע"י מספר ב"י.
כשנתבחר יעקב ובניו לחבל נחלת י"י:

והנה נראה מזה שלא הי' באפשר שיתקיים העולם בשלימות רק ע"י שלשה האבות
אברהם יצחק ויעקב, מדחזינן [הגם] שכתה הש"י ברית עם אברהם ויצחק עכ"ז לא נתבסס
העולם לגמרי עד בא יעקב ע"כ צריכין לומר שהעולם עומד על שלש' דברים:
והנה מצינו מבואר באברהם שעסק בג"ח והכנסת אורחים. עד אפילו כשנדמו לו
מלאכים כערביים בחיל' עכ"ז הכניסם לביחו והאכילם והשקם. מצינו ביצחק עבודת
הקרבת שניתח א"ע להיות קרבן ע"ג המזבח. וכן מצינו רבקה אמר' אל יעקב בנה קח נא
את שני גדיי עזים טובי'. ודרשו בו אחד לקרבן פסח. ע"כ לומר שהי' זה מנהג יצחק להקריב
קרבתה וכעת שהי' כלוא בבית ותכהן עיניו מראות עשת' רבקה ברשותו. וגם תפלי' במקום
עבוד' מצינו ביצחק ואל יצחק לשוח בשדה. [וגם] מצינו ביעקב איש תם יושב אהלי'. אהלי שם
ועבר ללמוד תור' הרי שלך לפניך נלמד ממעשי אבות שהיו שלש'. ובכל אחד ביאר הכתוב
מבואר אחד מן ג' עניני' הנ"ל מוכח שעל ג' דברי' העולם עומד. תורה עבודה ג"ח. והא נגד

ג' מדות העליוני' הגדול' הגבור' והנור'א כנודע. אברהם עסק בג"מ נגד מדת המסד הגדולה. יתק עסק בעבוד' [נגד] מדת הגבור' להקריב הדם ע"ג המזבח להמחיק דיני' והגבורות. יעקב עסק בחורם אמת חתן אמת ליעקב הוא נגד מדת חפארת' ישראל נק' נור"א כנודע:

והנה שמעון הלדיק להיות גם הוא משירי אנשי כנה"ג שהמזרו עטרה ליושנה לומר הגדול [הגבור] והנורא עינו רחמה צמעשי אבות שעל שלש' דברי' העולם עומד: וידעתי ידידי מה שיש להחפור ע"ז הרי גם [כל הג'] אבות מלינו שעסקו בחורה ועבוד' וג"מ. אבל כאשר חקדק בעיניי שכל. חזין לאשורו שיעקר מדת כל אחד וואחד במדה מיוחדת] אברהם עיקר מדתו בחסד ויתק בגבור' ויעקב בחפארת' ישראל ודי זזה: (הנ"ל)

על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. שהם מרמזין לחג"מ וע"י הנחש שעליו נאמר על גחוןך חלק נעשה פגם באלו כנודע וע"כ הי' העולם מחמוטט לולי שהופיע את יום השבת שהוא כלול מכולם ע"כ באלו אבותינו אברהם יתק ויעקב וקיימו העולם בקיימם יסודי ועמודי עולם וז"ש באברהם כשראה ג' אנשים תלת רגלי המרכבה נאמר אללו לנשי ועשי עג"מ ר"מ "עבודה ג"מ"ת "חורה כמ"ש הרב במג"ע והן הם הג' סאין באר רחובות הנהר כי אין שם מגע גוי והבן והם הם הג' עדרי לאן דיעקב שרצו על הבאר והבן משארז"ל על אמרם מחרן אנתנו מחרון א"ף של מקום שהנחש פתח בא"ף וא"כ זה מדה כנגד מדה שהוא גרם להחמוטט עמודים שהעולם נשען עליהן ע"כ לא ישען על עמודיו רק על גחוונו ילך ע"כ אחשבה "על "גחוןך "חלקך ר"מ עג"מ ר"מ עבודה (אגרא דכלה) ג"מ "חורה:

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. וזהו י"ל נרמז בריש החורה. ב"מ רבת"י בגי' תתרכ"ד ירמז לשלשה עמודים שהם יסודי העולם חור"ה עבוד"ה ג"מ הנה בחורה יש ל"ב נתיבות חכמה ע"כ החורה מסתיימת באות ל' ומתחלת באות ב' וכמש"ל וכל נתיב כלול מכולם כנודע הנה ל"ב פעמים ל"ב מנין ב"מ רבת"י הרי לך עמוד החורה והנה המזבח מקום עבודה הי' ל"ב אמות על ל"ב אמות א"כ הי' תתרכ"ד אמות מנין ב"מ רבת"י הרי לך עמוד העבודה והנה ג"מילות ח'סדים שמחוייב האדם לעשות עם חברו ענין חס"ד הוא כי אדם נחון ח"ו באיזה דין היינו כשחקר לו איזה דבר הוא נחון בדין בגי' ס"ד כמ"ש ותשם בס"ד רגלי והאדם המתחסק עמו ומשלים לו חקרוננו ממשיך לו חס"ד הוספת אות ח' על ס"ד (עי' בר"מ פ' פנתק) ח' תמניא ספירן מתכמ"ה עד י"סוד לדיק חונן ונתן המשכה מחסד עליון (תכמה) עד הצינור המשפיע הוא יסוד שמחגלה בו טפת החסד והנה נמתק הדין ח' פעמים היינו מדי עברו בכל ספירה הנה ח' פעמים די"ן בגימ' תקי"ב והנה ג"מילות ח'סדים חרי חד בגופו וחד בממונו א"כ כשחכפול תקי"ב בגי' תתרכ"ד מנין ב"מ רבת"י והוא בחי' יס"וד י"ו פעמים ס"ד המשפיע חס"ד הרי לך עמוד ג"מ והנה תמנא בר"אשית בגי' אל"ל ח"ורה אל"ל ע"בודה אל"ל ח"סדים:

בי"ת רבת"י נגי' ג"ס ע"ל די"ן אמ"ת שלו"ס גם נראש"י"ת נגי' ה"וי' די"ן נ"אמת
נ"שלוס רמו הוית וקיוס העולם ע"י המהוה כל הוית הוא דדין באמת בשלוס ע"י בטור
חו"מ החילוק בין רש"ג לשמעון הצדיק: (הג"ל)

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות
חסדים. שמעתי מאבותי הקדושים ז"ע בשם רבינו הקדוש רשכבה"ג הבעש"ט ז"ע כי
הוא נא לעוה"ז לתקן תיקון עולם ואשר הי' עומד העולם ברפיון בקלקולם בשלשה עמודים
שהעולם עומד עליהם (תורה עבודה גמ"ח) כי עמוד התורה קלקלו הבעלי דרשנים שנסעו
מעיר לעיר ואמרו דרשות של דופי לעור עיני העולם ונדו להם מדרשים פליאים וחירנו אותם
והם היו בעצמם קלים ונוכלים. ועמוד העבודה קלקלו החזנים הידועים בקלותם ופחותם
כי בימינו אין לנו רק התפלה שבמקום חמידי' תיקונוס וזהו העבוד"ה בגלותנו (בעוה"ר)
[כאשר כבר זוחו עליהם בדורו הני קמאי בצכור שור ודעימי ז"ל] ועמוד הגמ"ח קלקלו
השוחטים הקלים לאשר אחו"ל בתענית (דף כ"ג ע"ב) גבי אבא חלקי' דקדים סליק עננא
מהאי זויחא דדביחאו משום דאיתחא שכיחא בדביחא ויהבי ריפתא לעניי ומקרבי הנייחא וכן
אמרי' בכחובות (דף ס"ו ע"ב) ופירש"י ומיקרבי הנייחא הגאחי מזומנת שאני מחלקת לחם
ובשר וכו' (ולא במזון וכו') שם בכחובות) וע"י שנתנו לאכול לעניים מצטר נבלות וטררפות
שהאכלו השו"ב הקלים נמצא שלא עשו גמ"ח רק שעוד הכשילו את העניים הסובצים ממקום
למקום ועל כן הי' כל ג' עמודים רופפים עד שבה רבינו הבעש"ט הקדוש ז"ע והי' בתחלת
ימיו שו"ב ואח"כ בהתגלותו התפלל לפני העמוד והי' ש"ץ ועירר לב העולם בתפילותיו
בקולות נוראות (וכמבואר בדברינו בד"ת מהדורא תניינא אות ס' עיי"ש) והי' אומר מאמרי
חורות ע"ד האמת כדי לתקן כל אלו הקלקולים ולהעמיד תיקון עולם על מכונן ע"כ שמעתי
כנ"ל:

אמנם זהו (בפ"א משנה ב') על שלשה דברים העולם עומד וכו' כנ"ל ושם (במשנה י"ח)
רש"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים האמת והדין והשלום וכ' שם הברטנורא דהיינו
ישוּבן של בני"א מתקיים ואינו הג' דברים דלעיל שהעולם נברא ונחייסד עליהם עיי"ש ו"ל
רמו הכ' בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני היינו דש"א (ר"ת 'אמת' דין 'שלוס)
ירביצני (ועיי"ו) על מי מנוחות ינהלני (ישוּבן של בני"א מתקיים בדרך מנוחה השקט
והסתדרות השלוה) וכנ"ל. [ועיי' מזה בחמשה מאמרות מאמר הלקוטות אות י"ג באופן
אחר קצת]:

א"י בזה עוד באופן א' ע"ד פנימי קצת, במזמור לדוד ה' רעי לא אחסר (הכוונה
בהארז"ל כי נמשך השפע מש"ע נהורין) על מי מנוחות (חסד) ינהלני וגו' ינחני במעגלי נדק
(דרך הו"א) עיי"ש בסידור הארז"ל (ולא כ' שם על בנאות דשא ירביצני) ו"ל כי הנה ידוע
שהשפע נריך לילך בע"כ דרך היסוד ויסוד נטל לשמאלא כמבואר בתורה"ק (ובספריו של
אחמו"ר ז"ע בציאור הענין) כי ל"ל דרך הגבורה משמאל כדי שתמצא השפע של חסד
שלא חלק לחינוכים ח"ו וזהו נלע"ד השלמת הכונה הנ"ל בנאות דש"א (ר"ת 'דין' 'שלוס' 'אמת'
היינו ע"י דין גבורה" כנ"ל שלו"ס היסוד דנטל לשמאלא ועיי"ו בא ממזוג למדת אמ"ת ז"א
ומסס להיסוד להשפיע החסד) ירביצני על מי מנוחות ינהלני כנ"ל: (דברי תורה)

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. וגם אמרו שם על ג' דברים העולם קיים על האמת ועל הדין ועל השלום, והנה תורה עבודה גמ'ח הוא מהדברים הנודעים ואשר אינם עלולים כ"כ להונות בהם ולהטות לדרך שקר כיון שהם בעצמותם, כאשר יעשו אותם, כגון תור"ה אחו"ל לעולם ילמד אדם אפי' שלא לשמה וכו' וכן עבוד"ה ועשיית המצוה בדיעבד למ"ד מצות אין צריכות כונה, וכן גמ'ח היינו נדקה מהני אפי' שלא לשמה (אפי' שעיקר עבודתה לשמה ושלא להתגאות בפירסום וכיוצא מ"מ) כיון שהעני נהנה ומחיי' את נפשו ע"פ לא בטל עבודתו ומצותו בנתינתו אפי' שלא לשמה, וז"ש בהוליאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה דהיינו קבלת התורה ע"כ רמזו ויאפו את הבצק עג"ת מצו"ת כי לא חמץ כי גורשו ממצרים היינו שאפי' לא הי' הכוונה לשם מצות מלה רק שנעשה בע"כ מפני מהירתן רק מצות כי גורשו ממצרים והוכרחו ליקח להם עב"פ נדה לדרך לאכול מעט ומיד נצאתם מ"מ הי' זה שורש המצות מלה וכן הוא עג"ת ר"ת חזרה ע'צודה ג'מילת הם גם בלתי כונה האמתיות מהני ובפרט בדיעבד, משא"כ בהג' דברים א'מת דין ש'לום ר"ת דש"א צריכין שמירה יתירה שלא להונות א"ע ואת אחרים כי אם ילכו באלו הג' דברים בדרך שקר אינם כלום היינו אמ"ת כי אם ילכו בדרך עקלתון ושקר אינו אמ"ת כלום רק שקר, וכן דין המכריע ושופט עם מי הדין נוטה ואחו האמת נדק, ואם יעשה הדין בשוא ושקר הרי אינו דין. וכן שלו"ס אשר הדרך מעולם ובפרט עמה בדורנו צעוה"ר כל התחבולות שקר ומרמה וכל המחלוקות אשר יתפוש איש בכף רעהו לגזלו או יפרוש מכמורת רשת הכין לפעמי חבירו ויאמר כי אף שלום הוא מבקש לחלק עמו ועי"ז באים כל המחלוקות ותחבולות מרמה לחמור חסירות תחת רעהו במעטה השלו"ס ע"פ ע"ע צריכין רחמי שמים לבקש לכון באמת אל האמת והדין והשלום כי ז"ל אינם כלום כנ"ל וזהו בנאות דש"א (ר"ת א'מת דין ש'לום) ירביני על מי מנוחות ינהלני נפשי ישובב ינחני במעגלי נדק למען שמו שלא להטות באלו השלשה כנ"ל מדרך הראוי רק ינחנו במעגלי נדק בזה:

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ'ח. כי הוא כנגד נר"נ שנאדם כי נשמ"ה הוא כנגד עבודה שנלבד זהו תפלה כשאחו"ל בריש מענית וגם כשאחו"ל בצרכות (י"ד ע"א) חדלו לכם מן וגו' אשר נשמ"ה באפו על הנותן שלום קודם התפלה ועי"י בארץ החיים על תהלים (כ"ו) כשניער משנתו חזרת הנשמ"ה באפו ולא יש כח להנשמה להתפשט ברמ"ח אברים עד שיקרא ק"ש ומתפלל תפלת י"ח וכו' וז"ש חדלו לכם מן האדם אשר נשמ"ה באפו ר"ל קודם התפלה הנשמ"ה הוא רק באפו. עי"ש. ורו"ח הוא בחי' תורה היינו רו"ח חכמה ודעת וכמ"ש בהאר"י ו"ל צבונות יוס ב' וה' נגד רו"ח דיצירה שהוא סוד התורה עי"ש. נפ"ש הוא כנגד גמ'ח ונדקה, כשאחו"ל כל המקיים נפ"ש א' מישראל והיינו נדק"ה הוא למדת מלכות. וזהו י"ל מ"ש בש"ס ברכות (דף ו' ע"ב) ואם משמתו (להחמן) מה שכרו אריב"ל וזכה לתורה שנתנה בחמשה קולות וכו'. רבי אבנה אומר כאילו הקריב תודה שנאמר מביאים תודה בית ה'. רבי נחמן בן יצחק אומר כאילו בנה א' מחורבות ירושלים וכו'. וזהו כל המשמח לחמן ג"כ נגד מיקון נר"נ שהם תורה ועבודה

וגמ"ח (ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי) ע"כ אמרו זוכה לתור"ה שניתנה בחמשה קולות. רב אבהו אמר כאלו הקריב תוד"ה היינו וגשלתה פרים שפתינו (בגלותנו) שהוא חפל"ה. רבנ"י אמר כאלו בנה א' מחורבות ירושלים היינו הדק"ה והיומר נחולה לעניי ירושלים ואה"ק [וכמ"ש אדומ"ר הה"ק מוהרי"ח שרגא זי"ע משניאזוע בשם הגה"ק זי"ע ממעזיבוו (בעל אוהב ישראל) כי זאת תבחנו. כמה יש להאדם עוד שביד אש חלק אלקי בקדושת נשמת ישראל, כמה שיש לו חלק בנתינת דקת רמבה"נ זי"ע לאה"ק] ע"כ כל אלו המ"ד. מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כי שלשם המה יחד מתאימות בחי' תורה עבודה וגמ"ח כנו' (שהוא תיקון נר"נ כנו') מתקנים בשמחת חתן וכלה. וזהו י"ל הרמוז בחי' המלות לפסח בעשייתן לתיקון נר"נ שהם כנגד תורה עבודה וגמ"ח ע"כ נאמר בתורה ויאפו את הבצק עג"ת מלות וגו' (עג"ת ר"ת "תורה" "עבודה" "גמילות) כנו': (הג"ל)

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח. הנה נראה כי אלו תלמי כחד חשיבי וא' הם. כי הנה אחז"ל כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה ופי' רבותינו הדקיקים זי"ע היינו שהוא לימוד חכמת תורה בלבד שאין עמה מלאכה (עבודת הש"י במלאכת עבודה יום וליילה) סופה בטילה וגמ"ח הוא ג"כ קשור ע"ז כי אם אין קמת אין תורה כנ"ל וגם אחז"ל בכוכה (דף מ"ט ע"ב) גדולה גמ"ח מן הדקה כי גמ"ח בין לעניים בין לעשירים. והנה נחזי אגן בימינו אם יעסוק א' בגמ"ח לעשירים ג"כ (אשר לא יוכל ליתן להם בפשטות נדבת דקה) יטרך לבטל כל ימיו וכל זמניו להמציא לזה איזו טובה או ללוות את חבירו לנסוע עמו ולישא בעול ליעזו לכ"א וא' והוא דבר שאין באפשרי יחד לעשותו עם תורה ועבודה כי תורתו אימתי נעשה אבל אם יתן ארוחת יומו גם לבני בע"ב הלומדים בישיבה ואבותיהם המה בע"ה מתפרנסים מתמחרם אבל הרבה טפלי תלוי ב"י (בלי ע"ה) ולא יוכל ליתן לבחוריו כל מחקורם במקומות הישיבות הגדולות ודמי דירה וכיוצא ובע"כ יטרך לאכול מזונות ארוחתו וזה שמסייע לו הוא עושה לקיוע תורה ועבודה (וגם המנדב בעלמו אינו מתבטל מתורתו ע"י) גמ"ח שעשה לבני עניים ועשירים היינו בע"ב כנ"ל להחזיק בניהם שיוכלו ללמוד תורה. בישיבה כשירה. שאין בה שמן חערבות מפלגות הזרים והמינות שנפרנה בימינו בעוה"ר. רק בתורה ועבודת הש"י ובה כל הג' עמודים יתאחדו היינו ע"י גמ"ח כנו': (הג"ל)

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח. וזה י"ל כונת התנא האשה (כנס"י) נקנית (לבעלה, הידוע ית"ש) כנס"י (הוא דקה גמ"ח) בשטר (זהו תור"ה ושני לוחות אבנים הוריד בידו במכתב וכו') ובציאה (זהו עבוד"ה ויחוד קוב"ה לייחד לבנו ונפשנו אליו ית"ש כנס"י ממש חיה עבוד"ה שבלב זו תפלה כשאחז"ל [בדש תענית] והיינו ק"ש ותפלה בסמיכות גאולה לתפלה שזהו היחוד וציאה בשלימות דמשעבדה נפשה לבני בעלה ית"ש). וקונה את עצמה (אבל, אם רגונה ומאוויה רק לקנין עצמה היינו לטובת עצמו"ו בלבד הוא דורש אז הוי [כמ"ש החובת הלבבות] כמו ע"ז שעובד א"ע ופורש [ח"ו] מהש"י"ת, וקונה ענין תאווי וגשמי רק לעצמו כנ"ל וכיון שעובד את בני"א היינו עצמו נמצא כמ"ש [בהושע ב'] והסירותי את שמות הבעל"ים מפיה ולא יזכרו עוד

בשמים רק תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעל"י היינו יען שהלכו אחרי זנונים בתי"ע ע"כ נקראו בעל"ים וזהו לא זכר עוד ע"כ כשמדבק א"ע בבתי"ע בעלים לטובת עצמ"ו כנ"ל בבתי"ע קונה א"ע הוא בבתי"ע) בגט (שמחגרש מדביקות הש"י כמ"ש (ישעי' ג') איזה ספר כריתות אמנם וגו' הן בעוונתיכם נמכתם וגו' כי בעצמנו אנו נמכרים בעוה"ר אשר עשינו מחילה ביננו לבין אבינו שבשמים נוכמ"ש בזה בארוכה בתי"ע שער יששכר מאמר יום הקדוש לעיו"כ קודם כל נדריך והלכנו אחרי הבעלים כמו' ח"ש) ונמיתת הבעל (שמדבקים א"ע לטבות ולעבוד בן אדם אשר ימות והוא במיתת הבעל) משא"כ כשמדבקים א"ע בהקב"ה שהוא חי וקיים לעולמי עד:

(דברי תורה, וכ"ה בחמשה מאמרות מאמר סמוכים לעד)

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. וי"ל עפ"י"מ שכ' זו את אהרן וגו' זאת תורת העולה וגו'. ופירש"י מדרו"ל ביותר צריך זירוז במקום שיש חסרון כיס. ארו"ל בברכות תפלות כנגד תמידין תקנום שהם עולות. דהנה באמת לתפלה שזהו עבוד"ה (כמ"ש בריש תענית) א"ל לממון משא"כ לתורה כי שמעתא בעי ללותא ואם אין קמ"ח אין תורה וכן לגמילות חסדים א"ל בלי ממון [וכבר אמרתי (בפ' ויחי) עה"פ ועשית עמדי חסד ואמת שפירש"י מדרו"ל חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול ולכאורה קשה טובא כי אדרבא שם יוכל ביותר לשלם גמול כשהוא בעולם העליון כנדע מדרו"ל למה נמשלו ישראל לגפן מה גפן החיים נשענים על המתים אף ישראל אין נשענים ונושעים אלא בזכות תפלת המתים ולמה אינו מצפה מהם לתשלום גמול הלא אז יוכלו להושיעם בתפלתם בשמי מרום אך אמרתי (ע"ד צחות) כיון שגמ"ח הוא בשני אופנים: א) בעשיות טובות וממון והשתדלות, ב) להתפלל בעד חברו, וכשהאדם בחיים יוכל בעה"י לעשות טובות בשני אופנים משא"כ המתים לא יוכלו לעשות טובות בהשתדלות וממון וכיוצא כי אין שם בעולם העליון כלל רק תפלתם בעד החיים בשמי מרום וזהו לא נקרא גמילות חסד כשמתפלל בעד חברו בלבד, ואינו מסייעהו בהשתדלות ממון וכיוצא ע"כ נקרא חסד שעושים עם המתים גמ"ח של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול וזהו שעושים ע"י תפלתם אינו נקרא גמ"ח בשלימות כנ"ל שז"ל בפועל ממש. [והנה ההפרש בין מספר תפלה למספר תורה הוא במספר צ"ו וגם למספר גמילות חסדים שג"י תורה וג"כ ההפרש בין עבודה לגמילות חסדים במספר צ"ו וגמ"ח א"א ג"כ בלתי ממון כנ"ל ח"ש זו ביותר צריך זירוז על התפלה במקום שיש חסרון כיס (עני ואין לו ממון) חסד לו מספר צ"ו ממספר תורה וגם ממספר גמילות חסדים ש"אין לו רק מספר תפלה כנ"ל משא"כ תפלה יכול גם עני להתפלל אדרבא היא מקובלת כמ"ש תפלה לעני כי יעטוף וגו' ובזה"ק האי ללותא דעניא וכו' שעולה עד שמי מרום ומקובלת להש"י ע"כ צריך לזרז שיחפלו כראוי ויחלוץ עני מעניו צ"ו וגו' זאת תורת העולה (שהוא תפלה כנגד עולת תמיד תקנום כנ"ל שפיר יכוון בתפלתו כמ"ש בזה"ק זאת תורת העולה על לב ורוח בני"א במחשבתו וכנ"ל בפרשתן) ויקובל תפלותינו ברחמים אביה"ר ב"ב ככ"י:

(חיים ושלום)

ג. אַנְטִיגֶנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשְׁמֵעוֹן הַצַּדִּיק הוּא הָיָה אוֹמֵר אֶל תְּהִיּוּ כַעֲבָדִים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס אֲלֵא הָיוּ כַעֲבָדִים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב שְׁלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס וַיְהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם :

לב אבות

אל תהיו כעבדים המשמשין רבו' אלא הוּו כעבדים וכו'. היינו שימוש מאהבה. כמו האב והאם המשמשין את בניהם הקטנים המגודלים על זרכיהם ועושין להם כל הנטרותם ציוס ובליל' לא ינחמו כרגע מעבודתם. היינו שאינם מפני' לתשלום שכר מזניהם רק להיות בטבע קשורה אהבתם בלב אהבה נפלאה. הנה תקטן צעיניהם העבודה לגדל האהבה הבן הדבר. ואח"כ הזהיר התנא ויהי מור"א שמי"ס עליכם להצין הקישור. וגם אומרו מור"א שמי"ס ולא אומרו הש"י וכיוצא בכו"ו השם יתעלה כמו שדקדק החו"ט. אבל תשכיל ומדע הנה נאמר במעשה בראשית בבריאת יום שני יהי רקי"ע בחוך המים. והנה דקדקו חז"ל הרי רקי"ע השמים נברא ציוס ראשון כאמור בראשית ברא אלקים את [השמי"ס] ופירשו חז"ל בזה יהי רקיע יחזוק הרקיע שביום הראשון היו השמים מרופפים. עד שביום השני מגערת [הקב"ה] שאמר יהי רקיע נחזקו כאדם הנשאר עומד על עמדו מגערת המאיים עליו :

והנה קשה הדברים להלום [למה תהי'] כזאת מאת הש"י היד י"י תקצר לברוא תיכף את השמים חזקים כראי מונק. אם הוא דהנה הש"י [פעל ועשה] בבריאתו [ית"ש] אשר כח הקיום של כל דבר הוא היראה. וכענין שדרשו חז"ל [שבת דף ל"א] בפסוק והי' אמונת [עתיך וכו' ואפ"ה אי איכא] יראת י"י היא אורו אין ואי לא לא והביא משל ע"ו. משל לאחד שאמר לבנו הביא לי כור של חטין מן האוצר, והביא לו ושאל אותו ערבת בו קב של חומטין א"ל לאו א"ל הלואי שלא העלית :

והענין הוא דהנה חומטין הוא דבר המעמיד את התבוא' שאינה מרקבת, כן הוא בנמשל. היראה הוא דבר המעמיד והמקיים הכל דהנה הירא"ה היא כביכול מבחי' הצמאום כביכול אור א"ס ב"ה צמאום אורו ככדי שכביכול יהי' מקום פנוי. ויתהו כביכול העולמות ברצונו. ובאם לא הי' הצמאום אז היו מתבטלים כל כלי העולמות. והנה מבחי' הצמאום נחפשט' בחי' הירא' בנברא'. שהירא' היא צמאום (שכשהאדם ירא מן חיזה דבר הנה מרחיק א"ע ומצמאם א"ע מן אותו דבר) ובחי' התפשטות אור א"ס ב"ה בחוך כל עלמין להחיותם. כביכול כנשמה המתפשטת בחוך כלי הגוף. הנה מזה נמשך בחי' אהב"ה בנבראים שהיא קרבות. וה"ס ויאמר אלקי' יהי' אור ויהי' אור, שבמ"ב, אשר דקדקו המפרשים למה לא נאמר ויהי' כ"ן. אבל לפי דברי הזהר בפ' תרומה ביטקא דר"ס יובן לך שכ"ו הוא כביכול שיעור המאמר. היינו ויאמר אלקים יהי' אור דא התפשטות (סוד רל"ב בגי' יהי' אור) בחוך כל עלמין וגם אמר אלקים ויהי' אור דא צמאום (בגי' רח"ל) הבן הדבר :

ולחורות לנו כ"ו שהיראה הוא דבר המקיים כל הנבראים. לזה צמ"ב בבריאת השמים. הגם שאין מעטור לו ית"ש לברוא את השמים כראי מונק עכ"ו לא הי' להם קיום אלא ע"י גערותו ית"ש היינו יראתו ית"ש ע"ו יתן להם כח הקיום. ומעתה לטוש עיני שכלך במאמר

התנא. אל תהיו כעבדים וכו' אלא הווי כעבדים וכו' שהוא בחי' אהב' הגמור' מבלי טעם כדרך החלק המשחוקק אל הכל כן נשמט ישראל חלק אלקי ממעל משחוקק לו ית"ש מכל ענייני אהבת עוה"ז ועוה"ב והיא העבודה הנכבדת מאהבה. אבל אם תהי' העבוד' רק מאהב' הנה תגעל הנפש את הבשר ותבטלו הכלים כעין נדב ואציהו בקרבנתם לפני יי' וכו'. הנה למד לנו התנא הגס שחעבוד העבוד' השלימי' מאהב' עכ"ז והי מורא שמים שהירא' הוא דבר המעמד ונומנת כח הקיום. ותהי' העבודה בחי' והחיות רלוא ושוב הבן. לזה דקדק התנא מור"א שמי"ם הייט נלמד לך מן מורא שמים אשר ע"י הירא' ניתן להם כח הקיום אשר היו עמודי השמי' מרופפי' ונתחזקו ויתמחו מגערתו ית"ש ועפי"ז הנה אומר לך עוד. עפי"י מ"ש תלמידי הבעש"ט בשם רבם שטיק' השתדלות האדם בעבודה תהי' בירא' והאהבה תנתן לו במתנה מן שמים כי דרכו של איש לחזור אחר אשה. כי היראה הוא בחי' נוק'. דא היא אחר למדחל. אשת חיל יראת [יי' ועפי"ז] יתבאר לך. דהנה נשמר התנא בלשונו שלא אמר אל תשמשו את הרב ע"מ וכו' דאז הי' נשמע מלשונו איסור לגמרי כמ"ש [התוי"ט אבל היא] כעין ברכה לישראל אמר יהא רעוא שישיגו בני ישראל את העבודה השלימה בשחוקה הנכבדת באהב' רבה. ואמר [אנטיגנוס] לתלמידי יהא רעוא שלא תהיו כעבדים המשמשין וכו' אלא הווי כעבדים וכו' אבל זה הענין תשאו ברכה מאת יי'. אבל עיקר השתדלות המוטל אחרקפתא דגברא. אבל זה הוא בחיוב עליכם הייט והי מורא שמים בחובה [עליכם שתשתדלו] להשיג היראה הנכבדת ואז תנתן לכם זאת המעלה ותשוקה הנכבדת לעבדו ית"ש באהבה רבה: ולפי"ז הנה [נלמד הדבר הזה] מאברהם דהנה הנסיין העשירי עקידת בנו יחידו הניתן לו למאה שנה. ולא השיב להש"י אפילו כדיבור בעלמא אחמול אמרת לי כי בתיחק יקרא לך זרע וכו'. הנה כל הרואה ומבין זאת העבודה הנכבדת מבין בשכלו שהוא עבוד' מאהב' ותשוק' נפלא' שלא ע"מ לקבל פרס אשר כמעט ילאה רעיון האנושי להשיג איך יוכל ילוד אשה לצא לתשוקה נכבדת כזו. והנה תתפלא נאמר לו אחר העקידה עתה ידעתי כי ירא אלקים אמה ולא חשכת וכו' הרי זה הוא עבודה הנכבדת מאהבה רבה. אבל לפי דברי תלמידי הבעש"ט הנ"ל שהשתדלות האדם בעבוד' מחוייבת להיות בירא' וכל מה שיוסיף אומץ בירא' הנה תבא לו האהב' ביותר מן השמי' כי דרכו של איש וכו' כנ"ל. וכאיש גבורתו כל מה שמתדל עוד בירא' הרוממת תבא אליו האהבה ותשוקה הנכבדת לאין משער אשר לא ישוער בשכל האדם הבן מאד הדבר:

ולפ"ז תחזונו אומרו ית' אחר העקידה עתה ידעתי כי ירא אלקי את"ה הייט הירא' הוא ע"י השתדלותך הנפלאה ע"כ ולא חשכת את בנך. שהוא בחי' אהב' לאין משער הוא ממנ"י, שע"י השתדלותך בכל פעם בהוספת אומץ בירא' ה' ניתוסף לך בכל פעם בחי' אהב' ממנ"י, כי כן הוא הדרך דרכו של איש וכו' והי"ר שלא יאמר פינו דבר שלא כרצונו: (דברים נחמדים)

אל תהיו כעבדים וכו'. ועיין ברע"ב פר"ס הוא דבר מועט מה שאינו מן החיוב והנה דת התור' היא שכירות אינה משתלמת אלא לכסוף על כן גם שכר התור' ומלות הוא לעוה"ב היום לעשותם ומחר לקבל שכרם. ומה שהשפיע הש"י טובה ללדיקים בעוה"ז הוא הנק' פר"ס דבר מועט כי אין זה עיקר שכרם. והנה הזהיר התנא אל תהיו כו' כי רק דע

שמתן שכרם של זדיקים לע"ל. והנה בהעלות האדם זאת על לבו הנה יתפעל ויפחד מאימת המאיים ואין זה יראה עקרית ואדרבא בזהר אמרו שיראת העונש מביאה חילול וכו' רק יראה העקרית הוא למדחל לקוב"ה בגין דאיהו רב ושלט ח"ש החנא ויה"י מורא שמ"ס (דייקא) עליכם. קנרתו ונכתב אללנו בדרוש לעולם ירגז אדם י"ט וכו' ננחו וכו' וכן בפסוק הנה נא זקנתי וכו' דרשהו משם: (הג"ל)

אנטיגנוס אי"ש סוב"ו. פירשו בו שה"י שר ואדון למקום הנק' סוכו. ומשמיענו שעם שה"י שר ואדון ה"י מהביל כל ענייני העולם. ומגדיל בעיניו עבודת הבורא מאהב' מכל ענייני אהבת העולם ותענוגיו. כדמוכח ממאמרו: (הג"ל)

אל תהיו כעבדים המשמשין וכו'. שפתי' יושק דברי הרב בעל החו"ט. דודאי לא צל לאסור לשמש ע"מ לקבל פרס אבל הורה לנו הדרך הנכונה לעבד הנאמן שתגדל בעיני הנחת רוח שעוש' להיוצר כל בעבודתו מכל מיני תענוגי עוה"ז ועוה"ב: (הג"ל)

אל תהיו כעבדים וכו' אלא הורו כעבדים. נלמד ממעשי אבות. לא ולמד מאברהם נאמר בו אני י"י אשר הולאחתיך מאור כשדים. ובאת הקבלה בידינו שרנו להכריח אותנו לעבוד ע"ז ומסר נפשו על קדושת שמו. והניח א"ע להשליך לכבשן האש והגילו הש"י. והנה אחו"ל צמדדש לא ניצל אברהם אבינו מכבשן האש אלא בזכותו של יעקב שנאמר [כה אמר] י"י לבית יעקב אשר פדה את אברהם עכ"ל. והנה דבריה' ז"ל הם לפלא בעיני כל אברהם אבינו מסר נפשו עבור קדושת שמו ית'. לא יועיל לו זכותו להנצל. כ"א זכות יעקב אשר עמיד לנאת ממנו. וגם מה ה"י ההכרח לרו"ל לדרוש כזאת. ופירשתי דבריה' עפ"י קושית הקדמוני' שהקשו איך ה"י רשאי אברהם למסור נפשו למית' הרי בן נח מוזהר על אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש שאינו רשאי להביא א"ע לדי מית'. וכשניתנ' תור' לישראל נחחדשה הלכה. ולא יחללו את שם קדשי ונקדשתי בחוך בני ישראל שמחויב בן ישראל למסור את נפשו על קה"ש כשירצ' מכריח להכריחו בהעברת הדת. אבל ב"ג שלא נלטווה על קה"ש הנה הוא אללו באיסור אך את דמכם וכו'. והאיך ה"י רשאי אברהם למסור נפשו והגם שקיים אברהם אבינו כל התור' כולה הנה ה"י רשאי להחמיר ע"ע לעשות מלוא שלא נלטווה אבל האיך ה"י רשאי להקל ולעבור על אזהרת אך את דמכם וכו':

ואמרתי אני בעניי לתרץ זה. אחר שנקדים לך קושיא עזומה והוא [הלל] קבלתינו הוא קבלה אמיתית שהשליכו את אברהם לכבשן האש. וזה ה"י הנסיון הראשון מכל נסיונותיו. ולמה לא נתפרש זה בביאור בתורה. להורות אהבת אברהם להש"י. וניסי הש"י שפעל עמו שהגילו. הלל נאלצי מיעיו חנניא מישאל ועזרי' נתפרש מעשיהם בדברי נבוא'. ונכתב בספר הזכרון לכל ישראל. אבל תחבונן ידידי. הנה אחו"ל גדולי' עביר' לשמה וכו' כגון יעל אשת חזר הקני וכיוצא. והנה לא נתפרש זה בתור' שיהי' מצוואר בתור'. באם יארע לבת ישראל בציורי להתיש כח אחיה גוי. אז מלוא עלי' שתבעל לו ברגון כמה פעמי'. דהרי אם יהיו דברי' כאלה מפורשין בספר. הנה כ"א ח"ו יעבור חוקי התור' בעצת היצר המסיתו לתאוות. ויאמר שכוונתו לטוב' עביר' לשמה ע"כ דברי' כאלה לא ניתנו לכתוב. רק באם יודמן באיז' זמן. איש כזה שהשליך את נפשו [מנגד ועשה עביר'] לשמה מחמת אהבתו את הש"י הפקיר א"ע אפי'

אם יקבל עונש ע"ז לא חשש ולא חס על נפשו וגופו צעבור קדושת שמו. הנה יהי שכרו כפול מאת הש"י הבן הדבר כי א"א להרחיב הדיבור בזה:

ומעתה לא ולמד אהבת אברהם את הש"י מסר את נפשו והניח א"ע להשליך לכבשן האש עבור אהבתו ית"ש הנה כפי דעתו אז שישרפוהו הנה כבר יאבד חיי עוה"ז וכל תענוגיו וגם על חיי עוה"ב לא הי' מנפה. כיון שעובר על אזהרת צ"ג אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. אבל אמר בדעתו בזהבנתו את הש"י. אפילו אהי' נאבד מן העוה"ז והעוה"ב לא אכחיש את האחד האמת, ואפרסם אמיתותו לעיני כל הנה שלא כחור' עשה שעפ"י החור' אסור לצ"ג למסור נפשו על קה"ש. אבל היא עביר' לשמה. בזהב' מוסלגת ואמיתית אשר תלחה הקולמוס לבאר במכתב באריכות הענין כפי הבנת הלב. וזהו הנרצ' לחז"ל שניצל בזכות יעקב דהיינו דהנה עשה שלא כדין החור' לצ"ג אבל הי' זה באמת אהב' מוסלגת הפקיר א"ע מן חיי עוה"ז ועוה"ב כדדי להודיע ולפרסם אמיתותו ית"ש. וזהו הנרצ' לרז"ל בזכות יעקב מדחו מדת האמ"ת מתן אמת ליעקב הבן הדבר:

ומעתה בין והתבונן שבעבור [זה] לא נתבאר המעש' בציאור בחור' דלזו הי' משמע שזה עפ"י החור' והדין לצ"ג ובאמת שלא כחור' הוא רק הי' הדבר בזהבנת אברהם אבינו את הש"י הפקיר א"ע מן חיי עוה"ז ועוה"ב:

ומעתה הרי שלך לפניך הא לך לימוד נפלא מן ראש יחוסינו אחד הי' אברהם. אל תהיו כעבדים וכו' אלא הו' כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס. והנה ב' גירסאות הם גירסא אחת אלא הו' כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. ולפי"ז הכי פירושו שאינו מעלה על דעתו בשעת העבוד' שיקבל פרס ע"ז אבל אינו מעל' על דעתו ההיפך שבדאי לא יקבל וגירסא האחרת הוא על מנת [שלא] לקבל פרס ולפמ"ש מענין אברהם אבינו הנה אברהם העלה על דעתו ההיפוך שבדאי לא יקבל פרס ע"ז. כיון שעובר על דת החור' [דין] צ"ג ואעפ"כ מסר נפשו בזהבנת י"י והוא הנרצ' בגירסת ע"מ שלא לקבל פרס. ועיין בחיז"ט:

והנה אנטיגנוס קיבל משמעון הנדיק שאמר על שלש' דברים העולם עומד. חור"ה ועבוד"ה וג"ח בא אנטיגנוס ופירש דאעפ"כ בהתעסקך בחור' ועבוד' וג"ח לא תעסוק צעבור קיום העולם בכלל ובפרט קיום נפשך וגופך וקנייך אלא הו' כעבדים המשמשין וכו' והבן:

ולפי"ז עם היות שאינו מהראוי לשמש ע"מ לקבל שכר. אבל מצוה [כזו שע"י יבא] שיזכה ליראה מצוה לעשותה בתנאי כזה שיזכ' למתן שכר. היינו יראה הרוממות. וזה שהשמיענו ר' זירא בדבריו שאמר איקום מקמייהו. ואקב"ל אגר"א היינו הירא' האמיתית. והנה זה מתן שכר' של המצו' ובעבור מתן שכר כזה מהראוי לקיים המצוה ע"מ לקבל פרס כזה. הבן הדבר: ולפי"ז ימתק לך קישור דברי התנא' בכלן [אנטיגנוס] וכו'. אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס וכו'. אבל ויהי מורא שמים עליכם בחיוב להשתדל עבורה. והשתדלו במצוה שמתן שכרם הוא הירא' ותעשו ע"מ לקבל פרס. ושכר כזה, שכר מצוה מצוה הבן הדבר:

והנה זה נלמד מן האבות אברהם יצחק ויעקב. הגם שידוע שקיימו כל התור' כולה. עכ"ז מה שנאמר מזוהר אללם חי' מעש' בפרטות הוא ללמדנו דעת. והנה נאמר באברהם בזיכור מלוא פרטיית שקיים מצות מעשר. ויתן לו מעשר מכל. ביצחק וימלא בשנה ההוא מאה שערי' אומד זה למעשרות הי' כמשאר'ל ביעקב וכל אשר חתן לי עשר אעשרנו לך. ולמה ביאר' התור' בקיום המצו' הזאת בפרטות כיון שכבר נאמר בכלל עקב אשר שמע אברהם וישמור משמרתו וכו'. ודרשו בו שקיים [אברהם אבינו אפילו] עירובי תבשילין וכן יצחק ויעקב. אבל הוא ללמדנו דעת שהשחלדו האבות מאד במצוה הזאת בשביל מתן שכרה. דאלל מצות מעשר נאמר בתור' עשר תעשר וכו' למען תלמד לירא' וכו' נמלא גם מצות מעשר מותר ומצוה לקיים עבור מתן שכר' היא הירא' ומה ששכר המעשר היא הירא' ג"ל בטעם נגד מדה העשירית מלכו"ת מורא מלכו"ת דא איהו אחר למדחל. הבן הדבר מאד. ושפתים יושק משיב דברים נכוחים הוא מרן בעל התויו"ט. דקדק למה אמר התנא מור"א שמי"ס להורות הכוונ' על הירא' הרוממות הבא לאדם מפאת התבוננו בנבא השמים. ע"ד כי ארא' שמך וכו': ולדעת עפ"י דברינו הנ"ל יש לפרש. ויהי מור"א שמי"ס עליכם. היינו [במצוה זו תבא] לך הירא' מן השמים דהיינו אם תתעסק במצות אשר מתן שכרן הוא הירא' הנה הירא' תהי' (הג"ל) לך מן השמים:

ויהי מורא שמים עליכם. מרגלא בדברי חכמים בש"ס ירא שמים ולא ירא ה' כי הנה הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, כי בכל המצות אמרו רז"ל פתחו לי פתח כסדקו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, אמנם יראת שמים עיקר הוא יגיעו ומפעולת עצמו נגמט. וזה שנראה לפענ"ד בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ונבראו שמים וארץ ביום ראשון ומה זה שנאמר ביום השני יהי רקיע אמרו עפיה"כ עמודי שמים ירופפו כל יום ראשון וביום השני תמחו מגערותו ית' שאמר יהי רקיע והוא לפלא בעיני כל והלא ברוח פיו כל נבאס והי' נכחו לחוקק ביום הראשון אמנם הראה הקב"ה בהתחלת הבריאה אשר יראת ה' מחויב להיות פעולת הבריות מעצמם כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ולזה הראה חכמתו ית' שיתחזק הרקיע מעצמו מגערת הקב"ה וזהו שנקרא בדברי חכמים ירא שמים להורות שנלמד יראת ה' מהשמים אשר הראה הש"י בצריאת השמים שתמחו מגערותו קן צריך יראת שמים להיות פעולה עצמית לפעול תמיד בלבנו לירא וליפחד מלפניו ית"ש: (יודעי בינה)

ויהי מורא שמים עליכם. כ"א מהמפרשי' חקר ודרש כד י"י הטובה עליו. מה קשר יש במאמר הזה לראשית המאמר ואענה גם אני חלקי [בעזר] הבור. אמרו בגמ' ר' זירא כד הוה חליש מגירסא הוה יתיב חוץ לבי מדרשא אמר כי נפקי רבנן איקום מקמיייהו ואקבל אגרא והוא לפלא וכי ס"ד לדיק גדול כמוהו עבד ע"מ לקבל פרס. וגם למה אמר זה כמו פיו. ואקבל אגרא מה השמיענו בזה:

אבל אומר לך אחי [את אשר עם] לבני. דהנה כתיב מפני שיב' תקום והדרת פני זקן וירא"ת מאלקי"ך (הנה חו"ל ג"כ דרשו למה נאמר בזה וירא"ת והנה בזה הקדוש אמרו בזה) מאן קא חמי דיקנא יקירתא ולא קא חכסיף מקמי' ונ"ל כפי' הדברים דבא ג"כ לתרץ

ויראת מאלקיך דהוא הרווחה ושכר וה"ק [ע"י שמעשה] קימה והידור לזקן ולת"מ. תזכה
ליראה רוממות, הבן הדבר:

אל תהיו כעבדים המשמשים וכו' אלא הווי כעבדים וכו' ויהי מורא
שמים עליכם. הך סיומא ויהי מורא שמים וכו' לא נודע עניינו בסמיכות לכאן והנראה
לפרש עפ"י מה דאמרו בגמ' (ברכות כח.) ר' ירא כי הוה חלש מגירסא הוה יתיב אפחחא
דבי מדרשא אמר כד נפקו רבנן איקום מקמייהו ואקבל אגרא. כל הוואה משתומס וכי ס"ד
שעשה זה התנא המצות כדי לקבל שכר שאמר ואקבל אגרא אך הוא לדעתי דהנה במצוה זו
נאמר בתורה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך וכו' ואמרו בזהר מאן חמי
דיקנא יקירחא ולא קא איכספ מקמיה נראה דס"ל דהאי ויראת מאלהיך הוא הבטחה
כשחקיים המצוה הזאת והי' שדרך ויראת מאלהיך יגיע לך היראה א"כ לפי"ז בואת המצוה
מותר לעשותה ע"מ לקבל פרס היינו הירא' וזה שאמר התנא אל תהיו כעבדים וכו' וסיים
ויהי מורא שמים עליכם היינו זה מוטל עליכם לעשות המצוה אשר שכר' מורא שמים זה מוטל
עליכם לעשותה דוקא ע"מ לקבל פרס והוא נחמד ונעים:

ובזה יתפרש ג"כ הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים היינו כל השכר והטובות שמשכיר
[רז"ל שמשלם שכר] ומיטיב השי"ת אל האדם אינן ביד האדם שיעש' המצו' בשביל הטובה כי
הוא מחוייב לעשות המצות לשם פעלם והשי"ת הוא בעצמו המיטיב והכל בידי ית"ש משא"כ
מורא שמים ביד האדם הוא לעשות המצו' לקבל שכר מורא שמים: (הג"ל)

אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי
כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס. י"ל כי מי שאינו מרגיש
עריבות ומתיקות של התורה והמצות בשעת קיומה הוא מצפה שיקבל תשלומין ושכר המצוה
לעת"ל אבל מי שהשי"ת הוא בעצרו שמרגיש בשעת קיום המצוה התענוג והשעשועים שיש לו
בשעת קיומה ומקיים בעצמו עולמך תראה בחיך אינו מצפה לתשלום שכר כלל:
(תפארת בנים)

אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס. והנה בסוגיא
דשליחות (בקיודשין מ"א ע"א) מצוה זו יותר מבשלוחו פירש"י דכי עסיק גופו במצות מקבל
שכר טפי עכל"ה וע"ז יתמה כל עובר. לכאורה קשה דהא קי"ל אל תהי' כעבדים המשמשים
את הרב על מנת לקבל פרס וכו' וא"כ למה חשיב בזה מעלת זו יותר מבשלוחו משום דמקבל
שכר טפי וי"ל עפ"י"ד הידוע בפי' כי בעד זריזות המצוה ומכשירי המצוה לעשות מן המובחר
מגיע שכר גם בעוה"ז (ועיי' בחי' חמשה מאמרות במאמר הלכותות אות כ"ב כ"ט) ועפ"י"ז
שפיר כיון דמצוה זו יותר מבשלוחו הוא רק זריזות המצוה ביותר שעושה בעצמו ולא ע"י
השליח כיון דעפ"י הלכה באמת מהני שליחות גם כשעושה ע"י שליח. חו"ש רש"י ז"ל שפיר
במצוה זו יותר מבשלוחו (שהוא רק זריזות המצוה דמצוה זו בעצמו ובזריזות משום מצוה מן
המובחר שפיר שיך שכר גם בעולם הזה ע"כ יש ג"כ לחשוב השכר) דכי עסיק לעשות בעצמו
מקבל שכר טפי וכנ"ל:
(דברי תורה)

ד. יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם.
 יוסי בן יועזר איש צרדה אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק
 בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דברייהם :

לב אבות

יוסי בן יועזר אי"ש צרידה ויוסי בן יוחנן אי"ש ירושלים. לפי מה דפירשו
 אי"ש היינו אדון ושר למקו' ההוא ק' לומר אשר יוסי בן יוחנן הי' שר על ירושלים. ואפשר
 לומר שם מקום צעיר אחת בא"י הי' ירושלי"ם, ואין זאת ירושלי"ם עה"ק. וכן אשכחן בגמ'
 [עירוכין דף ל"ב ע"ב] דתרי ירושלים הוו: (דברים נחמדים)

כתב הרע"ב כל החנאלי' הנזכרי' בפ' זה זוג זוג הראשון מהם נשיא והשני אב"ד. וכחצ
 התוי"ט דעד ימיהם לא היחה מחלוקת בישראל והי' דבר אחד לדור וצמיחה התחיל'
 המחלוקת. והיו לשני ראשים. והנה דברי ז"ל הם כהלכתא בלא טעמא. אבל סוד י"י ליראיו
 דהנה בתורה יש עניינים מלד החסדי' ומלד הגבורות והנה דעת עיטרא דחסדים ועיטרא
 דגבורות הם ביחד כ אחד. אבל כשמחפשטין החו"ג מן הדעת הנה כ"א הוא מדה מיוחדת.
 והנה דבורות הראשוני' היו יכולין להעלות הכל אל הדעת ולא הי' מחלוקת. והי' ראש הדור
 ג"כ אחד. וכשהגיע זמן הדורות הנזכרי' הנה נחזה מחלוקת זה מכשיר מלד החסדים זה
 פוסל מלד הגבורות. אבל אלו ואלו דברי אלקי"ם חיי"ם במקומם ושרשם אחד ע"כ נתהווה
 ב' ראשי הדור. נשיא מלד החסדים [ואב בית דין] מלד הגבורות ודבריהם דברי אלקי"ם
 חיי"ם והשם הטוב יכפר בעדינו: (הג"ל)

[קבלו מהם היינו] משמעון ואנטיגנוס מה שדקדק התוי"ט דהול"ל מצואר קבלו
 משמעון ואנטיגנוס כמ"ש מצואר במשנה הקודמת אנטיגנוס קיבל משמעון זה אינו קושיא
 דכאשר מספר התנא קבלת איש מיוחד מאיש מיוחד מצאר השמות בציאור משא"כ כאשר
 מספר קבלת שנים מפי [שנים לא] רצה להאריך. וקינר בסיפורו. וכ"ה בכל הפרק. ויש גירסא
 קבלו ממנ"ו היינו מאנטיגנוס לבדו ואי"ה נדבר מזה להלן בעזה"י: (הג"ל)

יהי ביתך בית ועד לחכמים. נלמד מאברהם אמר וכן משק בית"י הוא דמש"ק
 אלעזר ודרשו בו חו"ל [יומא דף כ"ח ע"ב] דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. הנה הי' הבית
 ועד צביתו דייקא וכמ"ש וכן משק בית"י. וכן הוא אומר וירק את חניכיו ילידי בית"י. ואמרו
 חו"ל [נדרים ל"ב ע"א] שנענש ע"ז על שעשה אנגריא בת"מ ועכ"פ הק' רואה שהכתוב
 קראן ילידי" בית"י כי היחה ישיבתם ובית ועדס צבית"ו דייקא: (הג"ל)

יהי ביתך בית ועד לחכמים. נלמד מאברהם, ממרא קיבל את אברהם לביתו וזה
 ונעשה אושפיזין לשכינה. וירא אליו י"י באלוני ממרא [בחלקן]: (הג"ל)

והוי מתאבק בעפר רגליהם. לפי הפירוש הראשון שכתב הרע"צ שהכוונה לילך אחריהן, וההולך אחרי איש מתמלא מאבק [רגליו]. הנה נלמד ג"כ מאברהם ויפנו משם האנשים וכו' ואברהם הולך עמם לשלחם. ולפי הפירוש האחר שכתב לרגליה"ם על הארץ אפשר נלמד מיעקב אמר לעשו ואני אחנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני היינו אני נריך להלך לאט כי המלאכה אשר לפני הוא לרגלי שאני נריך לישב בישיבה והתלמידים הם לרגלי והוא דומק: (הג"ל)

והוי מתאבק בעפר רגליהם. ענר אשכול וממרח הלכו עם אברהם צדיפת המלכים. והיו מתאבקים בעפר [רגליו] כי מלחמתו של אברהם הי' [עמהם] בקש ועפר דשדי להו עפרא ונעשה [סייפי] גילי והוה גירי] כמשארז"ל (מעניח דף כ"א ע"א). והנה אותן שהלכו עם אברהם והיו מתאבקי בעפר רגליו. אח"כ לקחו [חלקם] כמד"א וחלק האנשים אשר הלכו אחי ענר וכו' הם יקחו חלקם: (הג"ל)

הוי מתאבק בעפ"ר רגליה"ם של חכמים והוי שותה בצמא את דבריהם. והנה רע"ק הי' דורש את ה"א חירא לרבות ח"ת וזודאי דודאי גם ואהב את ה"א הוא ג"כ לרבות ח"ת לאהבם בכל לב [הערת כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע ועכ"י: וכמ"ש הרמב"ם בס' המנחות מ"ע ו' בענין להדבק בחכמים באהבה עיי"ש במתק לשונן] וז"ל האהבה ע"ד שאחז"ל אהבה מקלקלת השורה שמחמת האהבה והחשוקה להדביק בח"ת אפי"א אם רואה לפעמים בהח"ת איזה דבר שנראה לו שהוא ענין קטנות בבחי' עפ"ר רגליהם שאחז"ל כנ"ל דיון שזודאי לא דבר ריק הוא והלכתא גבורתא איכא למישמע מיניה וכשאחז"ל אפי"א שיחת חולין של ח"ת נריכין לימוד: (תפארת בניים)

והוי שותה בצמא את דבריהם. צפי' הרע"צ כאלם זמא ששותה לחיאבון ממילא הי' גירסתו כמ"א, וכל ספרינו הגירסא צבי"ת צמ"א ונ"ל לפרש דהנה כשהוא רעב עכ"י מן הצורך להקדי' מאכל לנהמתו כי ברעבון אין כ"כ חשש סכנה אם ימחין האדם עוד איזה שעה משא"כ בשתי' שתיית האדם קודם. כי הנמאון הוא סכנה ומוכת מן התורה וחאמר שמה אדמי וחאמר גם לנמליך אשאז וכו' ממילא לפי"ז דקדק התנא לא מיבעיא אם אהה רעב ונריך לאכול חמין לך לדעת דברי חכמים תמתין באכילתך וחשמע מקודם דברי חכמים אלא אפילו צמא שהוא דבר נמוץ ביותר עכ"י צעמ הזדמנות כנ"ל תשתה דבריהם מקודם צמאונך אפשר נלמד מאברהם. הנה מלכי נדק מלך שלם הוויא לתם ויין לאברהם ואנשו ויצרכהו ויאמר ברוך אברהם וכו' ולא מנינו שאכלו ושמו קודם אכל משמיעו והגם שהיו עייפים מן המלחמה והיו נריכי' לאכול ולשתות עכ"י [היו שומעים] את דברי מלכי נדק והיו שותים צמא את דבריו:

ועתה אבאר לך עוד מאמר החנא יוסי צין יועזר. סמוכים לדברי אנטיגנוס שהזהיר שתי' עבודתו צירא"ה [ואהב"ה] הנה השכל האנושי אינו [משיגה] כי הן המה הפכים

ה. יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שחה עם האשה באשתו אמרו קל וחמר באשת חברו. מבאן אמרו חכמים כל המרבה שחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם:

לב אבות

[האהב"ה] הוא קרבות והירא"ה [הוא התרתקות]. אבל המשכיל ע"ד [יתבאר] לך מענין ממוס [והתפסטות] כי זה כל האדם. ועבודה האיש הישראלי. בירא"ה ואהב"ה הגם שהדבר אינו מובן למי שאינו משכיל כ"כ ואינו רגיל בתכמת התורה כ"כ האין ידקו ב' הפכים בטש אחד. הנה הולך את תכמים יתכס. ויבין הדבר לאשורו. ע"כ הזהיר יוסי בן יועזר יהי ביתך בית ועד לתכמים. ותהי' בקי בהם ובמשנתם ותבין האין ידק בעבודה ירא"ה ואהב"ה באחדות:

(דברים נחמדים)

יהי ביתך פתוח לרוחה. פי' הרע"ב כביתו של א"א ע"ה שהי' ביתו פתוח לארבע רוחות העולם כדי שלא ינטרו האורחים להקיף למזוא הפחת. הן אמת גם [במדרשי תו"ל] הובא בן שהי' ביתו של אברהם אבינו פתוח. אבל נעלם ממני [דעת האין נרמו הדבר] והנה יכולני לומר [שנלמד הדבר מלוט] שאמר אל המלאכים סור"ו נא אל בית עבדכם וכו' הנה סור"ו משמע דרך מעוקס שלא הי' הפחת של לוט פתוח לדקה [כפחתו של] אברהם [אע"ה] והבן [וממילא לפ"ו] נלמדת בתורה שביתו של אברהם לא הוצרכו להקיף. [ובדרך רמו ויטע אשל צבאר שב"ע צב"ר ש"ע ר"ת צפחתי ביתו ארבע רוחות ש"ל עולם]:

(הג"ל)

ויהיו עניים בני ביתך. כמה שינטרך להשתמש אל האורחים הבאים ישתמש בהם ויתן להם שכרם ולא ינטרך לעבדים ועי"ו ולא תרבה שחה עם האשה. לא תנטרך להרבות שחה עם האשה. כי אם יהיו צניתך עבדים הרב' ושתמשם בהם ידוע הוא שעפ"י הרוב לא יישר בעיני האשה אופן השימוש. ומכעוס על העבדים למה עשית כך הי' לך לעשות כך. והנה כתיב אם אמאם משפט עבדי. הנה מחויב הצעה"ב לדבר על לב האשה ולפימה אשר יפה עובד העבד, הנה יבא לרצויו דברים. הנה לפי"ו קישור המאמר הוא כך יהי ציתך פתוח לרוחה. להכנסת אורחים רבים צניתך הנה תנטרך למשמים, הנה אמר "ויהיו עניים בני ביתך" ולא תנטרך לשימוש עבדים. ועי"ו לא תנטרך להרבות שחה עם האשה כנ"ל:

לפי גרסתיו במשנה קיבלו מה"ם וקאי ג"כ על קבלתם משמעון הנדיק שאמר שהעולם עומד על תורה עבודה ג"ת. הנה אומר יוסי בן יוחנן יהי ציתך פתוח לרוחה ג"ת. ויהיו עניים בני ציתך לשמש את האורחים זה מיקרי עבודה. ולא תרבה שחה עם האשה, כי ע"י שחה עם האשה בוטל מד"ת כדמסיק התנא במשנה:

ו. יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה
אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות:

לב אבות

והנה כל אלה הדברים שאמר התנא נלמד מאברהם ביתך פתוח לרוחה כבר כתבנו לעיל
שלא נאמר באברהם סורו נא אל בית וכו' כמו בלוט להורות שהי' ביתו פתוח לד' רוחות ואין
מן הצורך להתעקם ויהיו עניים בני ביתך להשתמש עמהם ולא עם העבדים. נלמד מאברהם
ג"כ בעת שהכניס את המלאכים לא נאמר שהשתמש עם העבדים רק ואל הצקר רך וכו' ויתן
אל הנער וכו' ואל תרבה שיחה וכו' נלמד ג"כ משם דהנה כתיב וימהר אברהם האלה אל
שרה ויאמר מהרי וכו' לוש"י ועשי עגות. לא אמר לוש"י ועשי עגות ואפי', רק הי' מקצר בדבר
שממלא מובן, כענין באה דר"ך ללוד באי"ו ללו"ד:
(הנ"ל)

יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה.
באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו מכאן אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה
שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מד"ת וכו' וסופו יורש
גיהנם. וי"ל המשנה (בדרך נחות קצת) כי ראינו הרבה אנשים שנתקלקלו ונתקדרו
מעבודת הש"י ע"י שהי' להם פרנסה צריח שאכלו אלל חותנם וכיוצא והגם שלמדו שיעורם
בצקר ובערב קצת מ"מ רוב היזם הי' להם חירות דעתם (וחשבו כי כבר ילאו י"ח לימוד
תורה בקצת השיעורים האלו) ולא הי' להם מה לעשות ע"כ עסקו רק בשיחה עם נשותיהם
ושאר נשים קרובי נשיהם ועי"ז גרמו רעה לעצמם (כנ"ל מלי המשנה) וי"ש יהי ביתך פתוח
לרוחה ויהיו עניים בני ביתך (ועי"ז) ואל תרבה שיחה עם האשה וכו' (כי בע"כ יבוש בפני
העניים שיהיו תמיד אצלו כבני ביתו לדבר כ"כ הרבה עם אשתו שיחיקוהו עי"ז לקל ובעל
תאווה וגם כשיהי' ביתו פתוח לרוחה ויהיו עניים ב"ב יטרך בע"כ ליתן להם לאכול ותהי'
אשתו אופה ומבשלת בעדם או משגיחה על המבשלת ועי"ז לא יהי' לה פנאי לדבר דברים
בטלים עם בעלה ועי"ז ישמרו שניהם מן החטא). חזו י"ל ג"כ מאמר התנא באבות טוב
תורה עם דרך ארץ (היינו דר"ך אר"ך שהוא גמ"ח והכנסת אורחים וכהנה מלות גשמיות
וארציות) ולאו דוקא לפרש דר"א מסתרי' שעושה רק לטובת עצמו כמובן לחברם עם תורה
שהוא תורה ומצוות השכליות במוחו ודעתו הפנימית עי"ז יהי' שיגיעת שיהם משכחת עון
(היינו בעסקו גם בד"א מצוות מעשיות לבשל מאכלי' בעד עניים בע"כ יהי' "משכחת עון"
שלא יהי' לו פנאי לפנות לבו לבטלה לדבר דברים בטלים בפרט עם נשוי ונשים אחרים, וכנ"ל)
הש"י יעזרנו בב"א. (כן י"ל כנ"ל בנחות ופשטות): (דברי תורה)

עשה לך רב וקנה לך חבר. והנה בש"ס מנחות (ק"ט ע"ב) תניא א"ר יהושע בן
פרחי' בתחלה כל האומר לי עלה לה אני כופתו וטחננו לפני ארי עמה כל האומר לי לירד ממנה
אני מטיל עליו קומקום של חמין. יש לדקדק בזה בלשונם דלהאומר לו עלה להרבות הי'

מניחו כפות לפני ארי (עיי' פירש"י) היינו להורגו ממש ולהאומר לו לירד רק קומקום של "תמין" מטיל עליו ולא תני של "רוחתי" ותמין ה"ו רק יותר מתמימות הרוק בדברי הפוסקים לתומרא ועכ"פ אינו סכ"כ כ"כ רק לדתו ולייסרו ולא כהאומר לו עלה שכופתו לפני ארי (וגם ממה שלמד זה דאמר "שהרי שאלו ברת ממנה וכשעלה ביקש להרוג את דוד" אינו דומה דהתם רק אסמכתא בעלמא, דהא שאלו המלך כשרצו למנותו רק ברת ממנה ולא להרוג את האומר לו עלה לגדולה וגם אין הדמיון קומקום של תמין להאומר לו ירד למה שביקש להרוג את דוד אלא ודאי אסמכתא הוא כנו' וגם בשטמ"ק במנחות שם [בש"ס ויילנא] לא גרס ומתק לגמרי כ"ז מ"ש שהרי שאלו ברת ממנה וכו') וכן באדר"י (פ"י) מירמא זו בשם יהודה בן טבאי כל מי שיאמר קודם שאכנס לגדולה זו הכנס רוצה אני שארד עמו לחייו עכשיו שנכנסתי כל מי שאומר לירד הימנה רוצה אני שאפיל עליו קומקום של תמין עכ"ל הרי דנקט ג"כ בזה רק של תמין כנו' וכל מי שאמר לו הכנס לגדולה רוצה לירד עמו לחייו ממש. וי"ל עפ"י המקובל מהרב הקדוש רבינו הר"ר ירמיהאל מפרשיסתא זי"ע כי אחרי פטירת אביו מרן הגה"ק היהודי מפרשיסתא זי"ע רצו ליתן לו פדיונות ולקבלו לרבי ומי שבא אליו אז מחלמידי אביו זי"ל לבקשו על ככה שיקבל עליו הרבנות מטף עליו קרדוס שהי' מונח בביתו כדי לאיים עליו ואמר לו בהתראה ואזהרה ברת לך, כי אחו"ל הבא להורגך השכס והרגו והרבנות (להיות אדומו"ר) הוא הריגת הנפש ר"ל (והמתטיא את תבירו יותר מן ההורגו) [ולא קיבל עליו אז כדוע מרוב ענוותנותו, בחכמת תורתו ועומק קדושת לדקתו, והי' אומן נפלא בחיקון המורה שעות ומתפרנס מיגיע כפיו רק אחרי כמה שנים (בסיבה הידועה) מאז קיבל עליו להיות מנהיג ואדומו"ר ונהרו אליו מכל אפסים, ונחגלה ונתפרסם שמו והי' פועל ישועות ונפלאות בקרב הארץ. זי"ע] ולפי"ז יובן מדויק הלשון מ"ש כל האומר לי עלה. אני כופתו לפני ארי היינו "הבא להורגך השכס והורגו" כדברי איש קדוש מדבר הנ"ל ואת"כ שאומר לו לירד ואינו בא להריגה ע"כ רק קומקום של תמין מטיל עליו, לבושתו ולייסרו, כדין תנוף שמתניף פניו נגד רב ומנהיג ישראל אבל לא להורגו כנו' כי מרוב ענוותנותו לא רצה לדון דיני נפשות להקמים נגדו ואומרים לו שירד כנו'. והיינו דתניא זה בשם ר' יהושע בן פרחיא דהוא ס"ל לשיטתו באבות (פ"א) עשה לך רב (ולא להיות בעלמו רב ומנהיג) וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות: (הנ"ל)

קנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות. ז"צ מהו סמיכות הדברים. וגם יש להבין גוף הדבר אם הפי' קנה לך חבר בעד ממון ממש שיחן לו הלא זהו אינו חבר אמיתי רק כמו עבד נמכר לו בעד רצי כסף אולם זהו הקנין בנפשו שהי' תבירו חבר לו בלבדו אזהבו באמת הוא ע"י שיסלק הוא מלבו כל טינא ושנאה שיש לו על תבירו והיינו גם אם נדמה לו שתבירו עשה רע ידון אותו לכף זכות ועי"ז לא ישנא את תבירו בלבדו רק יחזיקו לאיש כשר (ע"י שידון אותו לכף זכות כנו') ועי"ז יאהבהו ויהי' כמים פא"פ כן לב האדם זל"ז וז"ז קנה לך חבר (היינו קנין בנפשך שתבירך יאהבך ולחבר יהי' לך באמת. עי"ז שתקיים) והוי דן את כל האדם לכף זכות (ויאהב את תבירו ובע"כ יאהוב אותו ג"כ) כנ"ל: (הנ"ל)

ז. נתאי הארכלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות:

ח. יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך בעורכי הדינין וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך פרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין:

ט. שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריה שמה מתוכם ילמדו לשקר:

י. שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות:

לב אבות

הרחק משכן רע וכו'. תו"ט גד"ה הרחק וכו'. ובעיני נראה שזשניהם אהו לו התנא לשון המקרא וכו', ונ"ל ג"כ ש"כ נכתב אלל שכ"ן ר"ע לא רש"ע כי כן הוא בפסוק טו"ב שכן קרוב, והיפוך טוב הוא רע סור מר"ע ועשה טו"ב: (דברים נחמדים)

הרחק משכן רע. ע"י דדברי רבינו (בליקוטי הש"ס בלכות דף י"ז ע"ב) כי ת"ת נקרא אח רחוק שהוא א"ח דאח"ד, ובזמן הגלות אינו מזדווג עמה בעוה"ר והוא רחוק ממנה, ויסוד שנקרא טוב נקרא שכן קרוב שהוא שכן אללה ומזדווג עמה, ע"כ אמר טו"ב שכן קרוב עי"ש לדרכו: (באר לחי ראי)

אל תתודע לרשו"ת. עי"ן ברע"ב. המלכות קרוי"י רשו"ת [מפני] שהרשות וכו'. ועוד מוכן למשכיל ע"ד השם הו' [משם מ"ב הוא נגי'] רשו"ת ועי"ן בכונות וטעני"ס בלח"ב רשו"ת זה לזה וכו' והוא מה שרמזנו מאמר חז"ל נתנה תור' רשו"ת לרופא לרפאות. הייט [שמהל] יודע אשר הסמים הטבעיים אינם פועלים רק [בהסכמתו] וממשלתו ית"ש. כי מלכות"ו בכל משלה ומתפלל אליו ית"ש בסוד השם הו' רשו"ת הנ"ל שהוא אללנו שועתינו קבל וכו': (דברים נחמדים)

אהב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות. י"ל עפ"מ ששמעתי בשם הרב הקדוש מהרי"א מזידיטשוב זי"ע בהיותו על ש"ק אלל הרב הקדוש מהר"מ מפרימישלאן זי"ע טרם נתגלה (הה"ק מזידיטשוב) לרבי ומנהיג והי' עני מדוכא ר"ל והגיד לפני הה"ק מפרימישלאן שרצונו להיות רב או מו"ל באחו קהלה ולא להיות רבי אדמו"ר והמליץ בזה דחו"ל [פסחים קיג]: פשוט נבילתא בשוקא (היינו להטפל בשאלות בני מעיים של בהמה ולדון על נבילות וטריפות וכיוצא) ולא תגטרך לבריות ולא תימא כהנא אהא,

יא. אֲבֹטְלִיּוֹן אוֹמֵר חֲכָמִים הִזְהָרוּ בְּדַבְרֵיכֶם שְׁמָא תְּחוּבוּ חוֹבַת גְּלוּת
וּתְגַלוּ לְמִקְוֶה מֵיָם הָרְעִים וַיִּשְׁתּוּ הַתְּלַמִּידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וַיְמֹתוּ
וּנְמָצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל :

לב אבות

וגברא רבה אנא (היינו שלא יטורך לכריזת שיבואו אלנו בנפשחם להעניקהו עי"ז ולהיות
גברא רבה אדמו"ר מפורסם) עכ"ה. חהו י"ל אהב את המלאכה (של הרבנות היינו להטפל
בשאלות או"ה ולדון בנבילות וטריפות וידיו מלוכלכות כדס שפיר וכו' ודו"ד ולחקן תקנת
הדת וכיוצא יגיעה ומלאכה גדולה באופנים וטירחות שונים ששייך להנהגת הרב ומורה כדק
לעדמו) ושנא את הרבנות (היינו הכבוד של הרבנות שזהו נקרא רבנו"ת זהו משנא רק אהוב
את המלאכה ממנה להשתדל ולהורות ולדון כראוי כנו' וכאשר תשתדל בהנהגת הרבנות לחזק
הדת ולעמוד בפרץ ולחזק כל כדק בפרט בגלותו המר נגד הגזרות וחוקי העכו"ם שלא
להפריע בדת תוה"ק ומטורך בהכרח לילך לשרי הממשלה לפעול לטובת הדת תורה"ק עכ"ז
חזהר לכל תחודע להיות ריע ומודע עם השרים האלו רק מה שנחזק לפעול אלנם להתקרב
להם אבל לא להתודע יותר מהנורף. וזהו הסמיכות שהזהיר בזה) ואל תחודע לרשות (שרי
עכו"ם כנו') וגם להלן בפ"ב (משנה ב' וג') וכל העמלים עם הנצור יהיו עוסקים עמהם
לש"ש וכו' ואח"כ סמוך לי' תני הוו זהירין ברשות שאין מקרביין לו לאדם אלא לנורף עלמן
עי"ש במדרש שמואל והיינו ג"כ ענין זה בהמשדלין בצרכי נצור בע"כ עוסקים עם הרשות
אך יזהרו שלא להתודע הרבה עמהם ולא לנטות בהם כי אין מקרביין לו לאדם וכו' כנו' :

(חמשה מאמרות מאמר הלקוטות)

חכמים הזהרו בדבריכם. מה שהזהיר לחכמי"ם דייקא עיין בתו"ט ונ"ל דהאזהרה
לחכמי"ם הוא ביותר דייק התנא דצריכ"ם היינו אפי' דצרי חולין שלכם. כי שיחת חולין של
ח"ח צריכה חלמוד. כ"ש הכחוז ועלהו לא יבול :
(דברים נחמדים)

חכמים הזהרו בדבריכם וכו'. הנה כתוב איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו
בניי מנגד סביב לאלהל מועד יחנו (במדבר ב', ג'). היינו לנקודת המרכז האהל מועד ביהמ"ק
רק על זה יהי' מטרת כוונתם לנקודת מרכז הלז כפירש"י ומדרש על זה שיוכלו לבא להתפלל
לפני הארון היינו שיחפלו רק על הארון וקוה"ק שישב לנו ב"ב וכ"א על דגלו ועל מחנהו
בדרכו הקודש כפי שמקובל מאבותיו הן בתורה והן בעבודה או בגמ"ת אבל תכלית הגרעה
מכולם יהי' רק לאוהל מועד והארון הגאולה שלימה. ולא כדרך החדשים השלמוני"ם שיחשבו
לתכלית להשאר בגלות ולהרבות כבודם וממונם. ה' ילילו מהם ומהמונם. וזש"חז"ל חכמים
זהירו בדצריכם (היינו כשיאמרו לפני תלמידיהם יזהרו לומר רק לעבוד עבודתם לתכלית
הגאולה שלימה ולא לומר רק שלום העמים ולא יתנלו בשקרותם אל מוכיחם כי כונתם
למצער שלום האמיתי) שמא ישתו התלמידים הנאים אחריהם (ששומעים רק התכלית משלום
העמים. ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ממילא) וישתו מים הרעים ויחזבו חובת גלות

יב. הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר הרי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה:
 יג. הוא היה אומר נגיד שמא אבד שמיה ודלא מוסיף יסף ודלא יליף קטלא חייב ודאשתמש בתגא חלה:
 יד. הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשו אימתי:

טו. שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:
 טז. רבן גמליאל היה אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אמדות:

לב אבות

(להשאר בגלות צעוה"ר) ונמצא ש"ש מתחלל. כי על כן זריכי' לפרש דבריו בין בתורה בין בתפלה שלא יתן מקום לבע"ד לחלוק וה' יוכנו לנקודת האמת ולבית יעקב אמת ז"ב: (חיים ושלום)

נגד שמא וכו'. עיין בתויו"ט [פ"ב משנה ו'] למה אמר בלשון תרגום. ונ"ל עפ"י מה שקבלתי טעם למנהגן של ישראל כשח"ו אחד מבני עמינו אינו בשלימות הברי'א. הנה כשאחד מספר המאורע הוא מספר לו בלשון המורגל אללו.. כגון בלשון אשכנז אללינו פלוני איז קראנק חילי' משא"כ כשמספרי' על עכו"ם אומרין פלוני איז חולה'ה:
 ושמעתי טעם לזה להיות לה"ק מסוגל לשיתקיים הדיבור בו (וכמו שנכתב דוד הפלג' הן עם אחד ושפה אחת וכו' ועמה לא יבצר מהם וכו' הנה נרדה ונבלה שם שפתם וכו') ממילא על איש מבני עמינו שאינם רוצים שיתקיים הדבר כך אינם אומרים בלה"ק. משא"כ וכו' מעשה תבין שהתנא דיבר בכאן מעונשים אשר רצונו שלא יחולו על ראש בן ישראל חלילה ע"כ נשמר בדיבורו שלא ידבר בלה"ק: (דברים נחמדים)

אם אין אני לי מי לי. עפ"י"ד המהר"ם אלשי"ך הקדוש ו"ל (צפ' קדושים) צפיה"כ ואהבת לרעך כמוך אני ה', מי אני' הוא שם א' מע"ב שמות והוא שם הדי"ן כשאחז"ל כ"מ שנא' ואנ"י הוא ובית דינו ולזה אמר ואהבת לרעך כמוך אז גם השם אני' שהוא די"ן נעשה הוי' חסד גמור עיי"ש. וזהו אס אין אני לי היינו אס אין הש"י כביכול צבחי' כעס עלי ח"ו ואינו לי צבחי' אני' כנו' שהוא דין מי לי, אין שום צרי' בעולם יכולה להרע עמדי: (תפארת בנים)

עשה לך רב. לזרץ לרדוף ולכתת רגליו מעיר לעיר אחר הרב שזוכה ללמוד ממנו ואצרהם אבינו לא הי' לו רב רק שני כליותיו היז נוצעות כמין שני רבנים וז"ש הש"י אל-אצרהם

יז. שְׁמֵעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר כָּל יָמַי גְּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מִצָּאתִי לְגוֹף
טוֹב מִשְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמְדִרְשׁ עֲקָר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל הַמְרַבֵּה דְבָרִים
מְבִיא חֲטָא :

לב אבות

דייקא שהוא מיוחד בדבר שלמד מעצמו לך לך מעצמך "אל" "הארץ" "אשר" "ארץ" ושם יהיו
כליותך נוצעות יותר כי אירא דא"י מתאים: (אגרא דכלה)

עשה לך רב והסתלק מן הספק. להבין המשך הדברים בזה כי באמת אם יאמר לך
אדם הגדול בענינים אשר ידעת כי הוא נדיק אמת ואין לך שום הרהור עליו, כי כך וכך תעשה
וזאת הענה היעוזה אז בודאי לא תשנה מכל דבריו אפי' כחוט השערה ומקיים כדבריו ואז
תלית את דרכיך אמנם אם יאמר לך חזירך ענה טובה אפי' אם תשמע לעצמו תהי' דרך
ספק אם יזלזל כעצמו אין ולא ורפיא צידך ותהי' מלא ספיקות בנפשך וזהו עשה לך רב
שחקנה בנפשך אמונת חכמים ברב הנדיק אשר אתה דבק אליו (ותחפז לה' שדדבק בנדיק
אמת ולא חונו את נפשכם) וזהו עשה לך רב (שמעשה פעולת בנפשך שחקנה אמונת אומן
בהרב) והסתלק מן הספק (שלא יהי' לך ספיקות עוד בדבר אשר יאמר כי הוא זה כן תעשה)
וזהו לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל כי כן הוא מצוות התורה שכל מה שיאמרו
לך לא תסור וכו' וגם תאמין באמונת אומן ולא תהרהר לשקול צלם שכלך בדרך השקול
בדעתו מנדד לחלקי הסותר ימין ושמאל לכל זד וזהו "ימין ושמאל" לא תנדד ולא תהרהר
אחריהם לשקול לכל זד את דבריהם רק תשמע להם וטוב לך:

(תפארת בנים)

כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ישתומם כל
עובר מה זה לשון ולא מצאתי "לגוף" טוב משתיקה כי הלא אבות הוא דרכי המוסר
והתנהגות טובת הנפש ומה זה ירצה דוקא מה שהוא טוב "לגוף" ולא חשב הנפש. (ז) וגם מה
זה שחשב מה שכל ימיו נתגדל בין החכמים ומה זה נ"מ להמימרא הזאת שלא מצאתי לגוף
טוב משתיקה אולם י"ל באמת כי הנה יש בין החכמים דיעות שונות יש מהם קנאים לה'
ותורתו ומוציאים ומוחים בעוברי עבירה ומהרסי הדת בכל כוחם. ולעומת זה יש חכמים
שעוסקים בתורת ה' בלבד ואינם לוחמים מלחמת ה' ותורתו ויאמרו כי בלחש ובנחת דברי
חכמים נשמעים וכיוצא וגם כי הוא כ"ג והשחתת עורקין אם יזכיתם ברעש ומלחמה נגד
הרשעים ובאמת יתרשלו מלהזיחם ולהתקוטט עמהם וממילא יאמרו הרשעים מדשחקו
רבנן ש"מ דניחא להו (וע"ז הי' כוונת כנראה ר"א בר"ש על החכמים מכת הב' הנ"ל ועי"ז
זעף לבס עליו ועכ"פ המעלה הזאת יש להם וזהו טענתם שאינם רואים להשחית גופם ע"י
כעסם בתוכחתם. שעי"ז ירעו וישחיתו העורקים וזהו כל מרוצת הדם בגוף ואיצריו. ח"ש כל
ימי גדלתי בין החכמים (והם מפלגות שונות בדעותיהם אם להרעיש על עוברי עבירה,
ועכ"פ לכ"ע) ולא מצאתי לגוף (דוקא "לגוף" ולא להנפש) טוב משתיקה (כי עי"ז לא ישחיתו

יח. רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים על האמת ועל הדין ועל השלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם :

רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל. לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

לב אבות

גופס ועורקס) וזהו יודו גם החכמים המרעישים על עוברי הדת כי זהו מס"ג והשחתת גופס אך בטוחים בחסדי הש"י הנותן כח ולאין אונים עלמה ירבה כי ישוב וירפאם ויחזק גופס וציראחס בתורת ה' ועבודתו וללחוס בעד תורתו ואמונתו לאיוש"ט :

(דברי חורה)

על שלשה דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום. והנה כתיב תדשא הארץ דש"א אמר בלשון הזה ולא אמר תוי"א הארץ" עשב וכיוצא ונראה דרמו על הג' דברים שהעולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. הנה הג' אלו נזרכים ע"י צמיחת הארץ שהאדם לריך פרנסה מהדברים הנומחים מן הארץ וגזול אחד את חזירו ומן הצורך לדין להגיל עשוק וכו' ועי"ז מתהווה מריבה בין אנשים ודברים שקר ומן הצורך לשלום ואמת ע"כ צראשית צמיחת הארץ נרמו התיקון והקיום דש"א ר"ת דיין שלו"ס אמ"ת :

(אגרא דכלה)

על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלו"ם. והנה דין"אמת" שלום ר"ת דש"א דכל אלו השלשה לריכין ליזהר מאוד להתבונן ולשקול צפלק עד כמה יתנהג צמדה זו בלי נטות מהשיטה לנד שאינו ראוי כמו אמ"ת שארו"ל שמותר לשנות מפני השלו"ם ולריכין להגביל עד כמה מותר לשנות מהאמ"ת מפני השלו"ם ועד היכן הוא גבול השלו"ם פן יתעהו היצה"ר לילך בדרכי כזב ומרמה ולומר שכ"ז מפני השלו"ם וצאמת אין שלום אמר ה' לרשעים צפרט למהרסי הדת ח"ו. וכן בכל עניני האמת שלא להונות ולהטעות את עצמו ודרך כל איש ישר בעיניו ויאמר כי צאמת וצתמים הוא הולך אס כי מלא שקרים. וכן בעניני דיין ה"ז כהררים התלויים צשערה שלא להטות משפט וכמ"ש הצ"י (צחו"מ סי' א') דמשארז"ל כל הדן דיין אמ"ת לאמת"ו וכו' היינו שהמשפט יהי' אמת ומכוון להדין הזה שלא יהי' דין מרומה וכו' עיי"ש. וכן השלו"ם מה מאוד לריכין ליזהר עד כמה יתנהגו בדרכי שלום ומתי יהיו בכלל צמתקוממין אתקוטט וכיוצא וזהו שאנו מצקשים מהש"י צנאות דשא (ר"ת דין"אמת" ושלום כנו') ירציני על מי מנוחות ינהלני (להיות מנוחה צשיקול דעתנו ודרכי נפשנו. וו"ש) נפשי ישוב צ יחני צמעגלי צדק למען שמו (יחני צענה טובה צמעגלי צדק אין להתנהג צאלו השלשה דברים הנו' שעליהם העולם קיים).

(חמשה מאמרות מאמר הלקוטות)

כל ישראל וכו'

א. רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעשה ותפארת לו מן האדם. והי' זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין

לב אבות

רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. ובמס' תמיד (דף כ"ח ע"א) אמרינן תניא רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את המוכחות וכו'. הלא זה נזוה ואומר דרשוני וחיו. מ"ש איזו היא דרך ישרה וכי לא נמצא דרך ישרה אחרת רק זו לאהוב את המוכחות הלא פשוט שזהו דרך ישרה להתנהג בכל דרכי התורה בכללותי' ופרטי' ובמדות שמנו חכמים וציראת ה' כל הימים וכן בדרך ארץ קדמה לתורה וכהנה בכל מיני מעלייתא זהו דרך ישרה ולעומת ידיעת ההפכיים א' מכלל הן אחת שומע לאו שאינו מתנהג ח"ו בדרך הישר. אלא ודאי טובא גנח בגוי' טמון ברמו וכמו שאמרו על דברי חכמינו ז"ל באגדותיהם (כמו שציאר הרמב"ם בהקדמתו לפרוש המשניות ורעים ועיין בל"ח בהקדמתו לברכות וכיוצא בספרים המדברים מזה ואכמ"ל). וגראה רמוז בזה כי מימרא זו דרבי עם מימרא דרבי המובא לעיל איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם וכן אמרי' בנדרים (דף כ"ב ע"ב) הכל א' הולך אל מקום א' לתכלית השלימות להתקרבות הגאולה ב"ב וזהו דר"ך ישר"ה (לקיבול תפלות שהעיקר והתפללו' דר"ך ארצ' למכון מקום בית מאויינו. ולאשר בגלות גם כי אזעק ואשוע שחס תפלתי וזה סיבת עיכוב הגאולה ואריכות הגלות בעוה"ר. ובנק"מ להאריז"ל [פ' ואתחנן] כי ישר"ה עולה תפלה והוא מלאך ממונה על התפלות ומעלה אותן מהארץ עד לרקיע שהוא מהלך ת"ק שנה ומעלה אותן בכח שם י"ק וזהו עולה ישר"ה וגם גי' ואתחנן עי"ש ועל כן י"ל שהתפלל אז משה רבינו ואתחנן אל ה' בע"מ ההי"א על בע"מ ההי"א אביא אתכם ובעת קבלי אתכם כמ"ש בספרים שם, וזהו הי' נקשמו כי אם הי' מכניסם לארץ אז משרע"ה, לא היו עוד הגליות כנודע אלא שלא הועילה תפלתו לפי שעה אז ועיקר תפלתו הי' על בעת ההיא אביא אתכם וכדאמרי' במד"ר [סוף וילך] שהבטיחו הקב"ה אז למשה רבינו שלעת"ל הוא יכניסם לארץ בקיבוץ גליות. ועיי' באוה"ח עה"מ סוף פ' האזינו. וז"ש ואתחנן שהוא קיבול תפלה שבוה תלוי הגאולה שלימה ב"ב כנו') שיבור לו האדם (אד"ס ר"מ אדם דוד משיח כמ"ש בעשרה מאמרות להרמ"ע מפאטו ז"ל ושזהו עיקר העבודה והתכלית להעלות לבחי' אד"ס לחקן להביא לביאת משיח צדקנו הוא דו"ד יגאלנו. וז"ש [באבות] כמ') כל שהיא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם (היינו תפארת מדת יעקב"ב כנודע ואחז"ל בפסחים [דף פ"ח ע"א] שגאולה העתידה העיקר לא כאצרהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב"ב שקראו ביי"מ ועל זה הי' העשיי

והעבודה בעולם המעשה בתכלית השפלות שהוא כעש בנח"י עשי' שנעשי' קודם ביאת המשיח בתכלית ויכירם בנח"י ירדה לזרז עלי' כנודע. וזהו תפארת לעו"ש לעשות להמשיך מדת תפארת בית יעקב אמת ותפארת לו מן האדם אדם דוד משיח כנו'. ובשם קדוש א' מדבר זל"ל שמעתי בזה רמו לשבוע הג' של ימי הספירה שהוא מדת תפארת ועל כן תיקט אז פרקי אבות ו' פרקים לשבתות האלו בימי ספיה"ע והו' בפרק ב' שהוא השבוע הג' לטה"ע מדת תפארת. רבי אומר אלו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושי' היינו מדת תפארת כנו' ותפארת לו מן האדם שהוא סוד הספירה כמ"ש בכונות להמשיך הא' בנח"י ד"ס להיות אדם וגם הז"פ אד"ס שזריכין לתקן אז עכ"ד. והעיקר בספיה"ע שזריכין להמשיך ולהגיע לחג השבועות שהוא בנח"י תפארת שכל עליות הם אז בת"ת כמ"ש בסידור ושמעתי בשם זקני הרב הקדוש הר"ר אליעזר זי"ע אבד"ק דזיקוב, רמו מה שמזיינים בס' מדת תפארת בתיבת ת"ת בר"ת וס"ת יחידו (משא"כ בשום ספירה או כונה) כי ת"ת עולה ח"ג השבועות שכל העליות אז הם בזה כנו' וכתבנו מזה במאמרנו לחג הבכורים, ובמאמר אדון כל דף 5. ואכמ"ל והדברים האלו יתאחדו עם מ"ש לעיל בזה כי מטרה כונת הדברים להביא לימות המשיח ב"ב והנה נודע התיוה"ק (תיקון כ"א. דף ג"ה ע"א) דבחג השבועות יוגמר הגמ"ד לטובה שילאו מגלותה לגאולה שלימה עיי"ש בבאר למי ראי. חוה כל שהיא תפארת וכו' מן האדם רמו לחג השבועות כנ"ל ולהגאולה שלימה שהכל חד בזמן א' כנו'. הדרך לדברי הש"ס דילן בזה במס' תמיד בלשון אלו דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות וכו'. היינו שזהו התקרבות הגאולה ותיקונה לאהוב את התוכחות והכל הולך לקוטב א' לתכלית הנו' כי אמו"ל בסוף סוטה [מ"ט ע"ב] בעקבות משיחא חונפא יסגי וכו' ואין תוכחת ועוד שם ובפ' חלק מענין חוה וכן בסוף מס' תשובות [ק"ב ע"ב] דור שכן דוד בא קטגוריא בת"ת פירש"י שמסטיני ומלמדים חובה יעמדו עליהם עיי"ש והיינו שעיי"ז לא ישמעו לקול חכמים וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו וכו' ונערים פני זקנים ילבינו וכו' כדאמר' שם וכיון שאז יהי' "אין תוכחת" ע"כ הגסיון הוא לתקן "לאהוב את התוכחות" לשמוע בקול מורים המה החכמים לתיקון דת של תורה ומצוות ועיי"ז נזכה להמורה לנדקה מורה ודאין ב"ב והן המה דברי רבי דדרך ישרה שיבור לו האדם במס' אבות ובכאן אינם סותרים זל"ו רק שניהם כא' לתכלית ביאג"ז ב"ב:

(עולת תמיד)

רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם. היינו כפשוטו כמ"ש המפרשים תפארת לעושיה היינו כשאחו"ל לעולם יהלך אדם באמצע דרכים כלומר בדרך הממוצע לעשות רצון הבורא ית"ש ואל תהי' נדיק הרבה וכו' (קהלת ז', ט"ו, י"ז) וז"ש ותפארת לו וכו' היינו מדת תפארת הוא קו הממוצע כנודע. ומ"ש ותפארת לו מן האדם (הידוע) והוול"ל מן בני אדם או מן ישראל"ל או העולם וי"ל דכונה על האד"ס הידוע אד"ס הראשון יזיר כפיו של הקב"ה שהנחש

אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה
 ושכר עברה כנגד הפסדה. הסתפל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי
 עברה. דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר
 נכתבים :

לב אבות

הכשילו בחטא הידוע [אם כי יש כמה תירוטים אמתיים וכמ"ש כבר בחיבורינו צעה"י בכמה
 דוכמין] וזהו ה"י מעשה הנחש שפיתה לחיה אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל וכו', ואח"כ
 עי"ז לחפה ונגעה ואמר כשם שאין מיטה בנגיעה כך אין מיטה באכילה א"כ היה זה מה
 שהוסיפה לומר איסור הנגיעה בנחי' אל תלדק הרבה כי אמר הש"י רק לא תאכלו מעה"ד
 ולא הזהיר על הנגיעה כלל ואם ה"י אדה"ר מהלך בדרך הממוצע ה"י משיב ז"א ראי' ממה
 שנגעה ולא ממה כי הלא באמת אין איסור בנגיעה ולא ה"י צאה כל הצרה הזאת שגרם הנחש.
 וז"ש ותפאר"ת לו מן האד"ס (הידוע) שהי' ז"ל ללכת בדרך הממוצע כנ"ל:

(דברי תורה)

שאין אתה יודע מת"ן שכר"ן וכו'. שאילו היית יודע מתן שכרן ותזין הפרש
 השכר בין מצוה למצוה הגם שאין מהראוי לעבוד ע"מ לקבל פרס. עכ"ז יודע לך אשר
 ממצוה פלונית יש כביכול בעיני הש"י יותר נחת רוח ממצוה אחרת. ותשתדל באותו מצוה
 דייקא ביותר. וזה ילדק לך לשון מת"ן. הבן היטב:

(דברים נחמדים)

דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר
 נכתבים. י"ל ע"ד ששמעתי מפה קדוש אדומו"ר רבינו הסבא קדישא זי"ע משינאווע
 עה"כ שמעי בת וראי היינו ב"ת נקראת כנס"י (כדאמרי' בחגיגה ב"ת בתו של אברהם
 אבינו) זריכין ללמוד נגלה ונסתר היינו (נגלה) בגמ' אמרינן תא שמ"ע לשון שמיעה
 (שמעתתא) ובנסתר בזוה"ק הוא לשון תא חז"י וז"ש שמע"י בת (שילמדו מקודם נגלה תא
 שמ"ע כנו' ואח"כ) וראי (תא חז"י בזוה"ק היינו נסתר כמ' ואח"כ) והטי אזנך (ללימוד
 הנגלה שלמדת להבינו ג"כ ע"ד האמת הנסתר) [ונדפס אח"כ זה בס' דברי יחזקאל. אולם
 נודע ומוכן עד כמה חביב דבר שנשמע מפי ה'לדיק זי"ע בעלמו יותר מאשר שמע הכותב
 ומדפיס כמו ס' דברי יחזקאל כמו שעשה הכותב ס' הלו כ"פ ששינה והוסיף קצת וגרע
 בדברים שלא ניתנו לכתוב ולהדפיס ואכמ"ל. ובאותו דברים בש"ק שהגיד אדומו"ר הק'
 הנ"ל עה"כ שמעי וגו' והטי אזנך ללימוד הנגלה להבינו עפ"י סוד, אמר אז לדוגמא כמו

ב. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משפחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה

לב אבות

(חוטני הראשון) הגה"ק מהרא"ל ז"ע מווישניא צעל ארי' דבי עילאי שהי' דרכו בקודש אחרי סעודת ליל שבת קודש (ובפרט כלילות הארוכות בחורף) הי' יושב ציתו ללמוד הגמ' עם פ' מהרש"א (שהי' אז נדפס רק צפ"ע) אמנם אבי (הוא רבינו הגאון הקדוש צעל דברי חיים ז"ל) הי' אומר עליו (על הארי' דבי עילאי) שכל לימודיו אז גם בנגלה אפי' בימות החול הם כולם ע"ד הקודש יפרשם ג"כ ואכמ"ל] ועפ"י דברי רבינו משינאווע זי"ע הנ"ל נלע"ד יתפרש המשנה, דע מה למעלה ממך (כ"א במדרגה ומעלה גבוה מחצירו, והיותר גבוה הוא) עין רוא"ה (הוא תא חז"י חכמת הקבלה למעל"ה במדרגה היותר גבוה וכדאמרי' בסוכה וב"ב בריב"ז דבר גדול מעשה המרכזה [ואח"ז] דבר קטן הויות דאבי וצא שהוא) ואחון שומע"ת (תא שמ"ע כנ"ל. וזהו אז בשעה שהי' אסור לכתוב תורה שצ"פ ואח"כ בימינו ירד ירדנו יותר אשר) וכל מעשיך (בעשי' צחי' תורה שצ"פ) בספר נכתבים (נכתב ונדפס כל הדיעות בפוסקים) משא"כ מקודם שהיו מייגעים א"ע צביהמ"ד רבותיו התנאים והאמוראים לסדר השמועות ורק מאחון שומעת איש מפי איש והיו במדרגה ועבודה גדולה יותר ולמעלה מזה לימודם בנסת"ל ע"כ קחשיב במשנה זו כסדר המדרגות ממעלה למטה כנז': [ועיי' בד"ת מהדורא ז' אות י"ד]

(דברי תורה)

כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וכו', ואמרו רז"ל עוד (ברכות לה:): הנהג צהן מנהג דרך ארץ, ודרך האדם לעסוק באיזה מלאכה או משא ומתן והקצ"ה ממליץ לו על ידי זה פרנסתו, והנה השבת יום שהוא אסור במלאכה לכל ישראל, ומאין תהיה פרנסתו כיון שהשי"ת צוה את העולם להיות הכל בעשיה דייקא, והנה ימי אָבֵל צר מינן גם כן אסורים במלאכה, אצל אינן זה קושיא, כי הוא רק מקרה ליחד וכל ישראל מותרין במלאכה, אצל יום השבת אסור במלאכה לכל ישראל והם עיקר מציאת העולם, אם כן אינן כאלו עשיה ציוס זה ומאין תהיה פרנסתו ציוס זה, אצל הוא, להיות שצריך השי"ת את יום השבת יש צו פרנסה בשפע מבלי עשיה, וזהו פירוש הפסוק על פי המדרש (צ"ר י"א א') ברכת י"י היא תעשיר (משלי י' כ"ב) זו השבת (הגם שאינו יום מלאכה ועשיה עם כל זה כיון שיש צו ברכת י"י היא תעשיר), ולא יוסיף עצב עמה זה האצל (שאינם גם כן ימי מלאכה אין בהם זאת הסגולה, ומה שיש לאדם פרנסה בהם אינה קושיא כי אינם זמן אסור מלאכה לכל ישראל):

(בני יששכר)

סופה בטלה וגוררת עון וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם
 לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד ואתם מעלה
 אני עליכם שכר הרבה פאלו עשיתם :

לב אבות

וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם
 מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו
 עשיתם. וזריך פי' ודרש להצין המשך הדברים. והרבה דברים נאמרו כבר ונלע"ד
 בדרך נחות אך הוא כן האמת בדורותינו כי המשתדלים ועוסקים בעניני צבור והכלל לש"ס
 ולמען החזקת הדת וטובת ישראל ולאשר יכריחוס בעניני הכלל מה שצריך הקהל בעלמס או
 כלל מקהלות להחזיק ולסייע ועי"ז יוכלו להשתדל לפעול בעדס לטובה. עפ"י רוב הצבור
 יחזיקו להס בושות וישלמו להס רעה תחת טובה, וזאת הוא בעוה"ר מתן שכרן בעוה"ז של
 העוסקים בעניני הכלל לש"ס במס"ג, אשר יזרקו עליהס חס"ס ואצני בלסטראות גם מאותו
 הצבור אשר השתדלו ומסרו נפסס למען טובתס. (וזהו מעשה בע"ד ר"ל והנסיונות הגדולות
 בזמן חבלי משיח אלו כדי להתרשל מעבודתן אותן העוסקי' בחיקון הכלל כוודע) ו"ס במתני'
 וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים (היינו שלא יוכל להיות להס פני' אחרת
 לשם כבוד וגאווה ושכר החזקת טובה שיחזיקו להס הצבור כ"י כי בעוה"ר אדרבא נהפוך הוא
 כמ' ע"כ בע"כ כן יהי' כונתס רק לשם שמים. אך בזה הוא מנחס אותס רבינו הקדוש בעל
 המשנה במלימת לשונו כי עכ"ז פן יועף לבס על הכלל ישראל הלא אני מסרתי נפשי בעדכס עד
 שפעלתי דבר זה וכזה אלל השריס ולמה שלמתס רעה תחת טובה שפעלתי בעדכס ע"ז קאמר
 התנא כי מדעו המשתדלים בלבכס כי לא בכחכס ופעולתכס עשיתס זאת ולא בזכותכס בפרט
 פעלתס להטות לב עשו שונא ליעקב לעשות טובות לישראל רק זכות אבותיכס עשה זאת וגם
 זכות אבותס של הצבור, וז"ס רק) שזכות אבותס מסייעתן וצדקתס עומדת לעד (כמ') ואתס
 מעלה אני עליכס שכר הרבה כאלו עשיתס (היינו רק כאלו עשיתס אבל לא אתס עשיתס רק
 זכות אבותיכס ומדעו זאת בלבכס ולא יועף לבכס ורוחכס על הצבור כיון שבאמת לא אתס
 עשיתס בעדס) כמ' :

ובזה יש לדרוש סמוכין המשנה שלאחרי' (סמוך ונראה) מיד הוו זהירין ברשות (מושלי
 עכו"ס) שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן נראין כאוהבי' בשעת הנחתן ואין עומדין לו
 לאדם בשעת דחקו. עכ"ל המתני'. והיינו שהזהיר המשתדלי' הג"ל כי אם יראו שמסייע להס
 זכות אבות גם שלא בדרך הטבע כי צדוע שעשו שונא ליעקב כנ"ל ע"כ פן יחשקו גם בפעס
 אחרת להשתדל ולעסוק הרבה תמיד עם השריס ולבטל הרבה מן התורה ולהתחנר עם
 הערלים האלו בחשכס כי עי"ז יוכלו לפעול טובות ונצורות לישראל (ועי' זכות אבות שלא

ג. הוּוּ זְהִירִין בְּרִשׁוֹת שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֲלָא לְצֻרְךָ עֲצֻמָּן
נְרָאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנְּאֻתָן וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ :
ד. הוּא הֵיךְ אֹמֵר עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ

לב אבות

כדרך הטבע כמו' וע"ז קאמר הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת וכו' שאין מקרבין לו לאדם אלא וכו' (ואשר פיהם דינר שוא וגו') רק לפי הצורך והכרח ילכו אללם ואז יהיה זכות אבותם מסייעת כנו' : (דברי תורה)

הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֲלָא לְצֻרְךָ עֲצֻמָּן נְרָאִין
כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנְּאֻתָן . והנה כ' זוהר מקץ (קל"ג) מה כחיו ולא זכר שר המשקים אח
יוסף ושכחהו כיון דאמר ולא זכר שר המשקים מהו ושכחהו אלא וישכחהו אחר דאית ביה
שכח' ודא איהו קץ מסטרא דחושך כו' וכן קודם ליה אמר מאי מקץ אמר ר"ש אחר דליח ביה
זכיר' ודא הוא קץ דשמאלא כו' ע"י"ש וכ' הרמ"ז דעל אחר אסתמס דחקר דעת הוא ואין בו
כח זכרות כי הזכיר' הוא מבחי' הפנים (נ"ל הפנים של ע"צ קס"א בגי' זכו"ר משא"כ
האחוריים גי' תשכ"ח) דדעת אסתיד באנפוי דמלכא ולפי שחקר בקליפות (הדעת) לכן אין
שם זכיר' אפי' בזכיר' שלהם עכ"ל זה תתבונן משאחז"ל הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ
לְאָדָם אֲלָא בְּשַׁעַת הַנְּאֻתָן דְּהֵיִינוּ בְּשַׁע' שְׁמַגִּיעַ לְהַסְ הַהֲנֵא' מִיִּשְׂרָאֵל נְרָאִין כְּאוֹהֲבִין וְאִח"כ
חיכף שוכחין התועלת שהגיע להם כי מאחר דשכחה הם וכנ"ל. והמשכיל ע"ד בעת המנטרך
לו בעמדו לפני וכו' יכוין יחוד הזכירה והוא ע"צ קס"א הנ"ל ובע"כ יוכנע אחר דשכח'
התבונן הדבר :

(אגרא דפרקא)

הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת . הרע"צ בד"ה הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת . אחס המתעסקים בצרכי צבור
וכו' : בהכרח הוצרך לפרש דקאי אדלעיל אהעוסקים בצרכי צבור דאילו הי' ענין בפ"ע הי'
התנא שונה. הו"א הי"ה אומר. כמו במשנה ד' : וענין הו"ו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת . נ"ל בפירושו,
דהעוסקים בצרכי צבור לא יסמכו על ההבטחה. רק יגמרו עניני הצבור מן הכח אל הפועל
ממש :

(דברים נחמדים)

הוּא הי' אומר עשה רצונו כרצונך . עיין בחו"ט גירסת ברלונך בבית ועיין [מה
שהקשה] שם : ונראה דהוא ענין אחד עם פירוש הראשון של הרע"צ. ומה שכ' החו"ט [כדי
שגם] הוא יעשה רצונך כרצונו . שלפעמים יעשה הקב"ה רצונו של אדם באף וחמה להענישו
באחרונה וכו' אין מן [הצורך] לומר להענישו"ו באחרונה. ח"ו :
רק י"ל עפ"י גמרא מבוארת בתענית [דף כ"ה ע"ב] שמואל הקטן גזר תענית על
הגשמים וירדו להם גשמים קודם הנך התמה. כספורים העם לומר שחכו של צבור הוא. אמר

בטל רצונך מפני רצונו פְּרִי שֵׁיבֶטֶל רְצוֹן אַחֲרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ: הַלֵּל
אוֹמֵר אֶל תְּפֹרֶשׁ מִן הַצְּבוּר וְאֶל תִּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתֶךָ וְאֶל תִּדְרִין

לב אבות

להם אמשול לכם משל למה"ד לאחד שבה לבקש איזה דבר מן המלך ובה לפדוק על פתחו של מלך. אמר המלך חנו לו מבוקשו ולא יכנס לפתח פלטין שלי. ושוב פ"א גזרו חענית על הגשמים ולא ירדו גשמים עד סמוך לערב וכסבורין העם שזה שנתו של צבור. א"ל שמואל, לא שנת של צבור הוא, למה"ד לאחד שבה לבקש דבר מן המלך. ואמר המלך לא חתנו לו מבוקשו. עד שיחמק. וקמבעיא בגמי, ולשמואל הקטן שנתו של צבור היכי דמי, אמר משיב הרוח ונשיב זיקא. מוריד הגשם ונחית מטרא. זה מורה שהש"י עושה רצונם ברצון. ונחלצה להם ברחמים וערביים עליו שיחחס ורינחס. ע' באלשי"ך בפסוק. בלר הרחנת לי חנוי ושמע חפלתי עיי"ש. וכן פירשנו בזה הפסוק והי' טרם יקראו וכו' עוד הם מדברים ואני אשמע. כי ערב אלי לשמוע חפילחס:

בטל רצונך מפני רצונו. והנה במה שאמר ד"ה ע"ה לעשות רצונך אלקי חפנתי ומורתך בחוך מעי. כי כל אדם מישראל שהולך בדרך התורה בשכחו ובקומו זה האישי אין לו רצון אחר רק רצון הש"י לבד כי בריאת העולם הי' ברצון"ו כשעלה ברצונ"ו לברוא את העולם היינו עולם הברור וזה הוא רצון העליון האמיתי ומן השיגים יש רצון אחר שהוא מסטרא דשמאלא שהוא בנפש הבהמית ע"כ יש לאדם שני רצונות וזהו שאחז"ל בצבות בטל רצונך מפני רצונו כי רצונך הוא מה שנפש הבהמית תומד ומתאוה שהוא מצד שמאל שצטל זה הרצון מפני רצונו כביכול רצון האמיתי העליון סטרא דימינא כנו' ח"ש פותח את די"ך ומשביע לכל חי רצון (כי י"ד נקרא כח כמו י"ד החזקה) שתפתח את כחך רק כדי ומשביע (כביכול) לכל חי רצון לעשות רצון הש"י חי העולמים (בצחי' ישראל מפרנסים לאציהם שבשמים בעבודתם כשאחז"ל) ונחזור להנ"ל שמי שהולך כסדר בדרך התורה הוא יכול שיהי' לו רק רצון הבורא בלבד אבל מי שמערב בו עוד תאוות עוה"ז יש לו עוד שני רצונות רצון הימני ורצון השמאלי ע"כ מש"כ ויחנו ברפידים שרפו ידיה"ם הוא כחס מן התורה היינו שלא הלכו כסדר בהתורה רק הי' להם עוד תאוות עוה"ז ועיי"ז הי' להם ג"כ שני רצונות שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין ע"כ מיד ויבא עמלק ומסיים הפרשה כי י"ד על כס י"ק כי הכת צריך להיות רק על כס י"ק לעשות רצון הבורא להכין ולסעד כסא ממלכתו בכבוד שכינתו ית"ש בסוד לכל חי רצון שהם הב' יסודות י"ק (או"א) כמדע ח"ש לעשות רצונך א' חפנתי (שאיין לי רק רצון א' הוא רצונך ית"ש זהו רק עיי") ומורתך בחוך מעי שהולך תמיד בדרך התורה כנ"ל וזהו כשאזל לקבלת התורה ביטלו א"ע ויסעו מרפידים ויבאו מדב"ר סיני בצחי' הפקר כמדב"ר היינו שאין לו רצון הגשמי של עצמו רק רצון הש"י. יהי"ר שמכה לזה למורתו ועבודתו כרצונו ית"ש באתת צרוב רחמיו ותקדיו:

(תפארת בניים)

אֶת חֶבְרָךְ עַד שֶׁתְּגִיעַ לְמִקְוָמוֹ וְאֵל תֹּאמַר דְּבַר שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְשִׁמוּעַ
שְׁסוּפוֹ לְהִשְׁמַע וְאֵל תֹּאמַר לְכִשְׂאֶפְנָה אֲשַׁנֶּה שְׂמָא לֹא תִפְנָה:

לב אבות

אל תפרוש מן הצבור. חו"ט גד"ה אל חפרוש מן הציבור פירש הרע"ב שאינו רואה בנחמוח צבור. וק"ל דאי משום הא יש לבעל הדין לחלוק ולומר משל אומרים לנרעה לא מדובשיך ולא מעוקצין. ולי הקטן נראה דאין כאן קושיא. דהנה כל המשחחף א"ע עם זער הצבור זוכה ורואה בנחמתם. אם הוא זוכה בחיים מה טוב ובאם חגיע זמנו קודם גאולת הצבור, הנה יעמוד לחמי"ב צ"ב. ויזכה להתנחם עמם בכל הטובות והישועות שהבטיחו יוצרינו. והנה זה כל מקוה ישראל על אותו הזמן הנרצה אשר ישמח י"י במעשיו. והנה בהיפך ח"ו. בני שפורש א"ע מן זער הצבור. שגזרו חז"ל ואמרו. ח"ו אינו זוכה ורואה בנחמתם. היינו שאינו זוכה ח"ו לשמוח עמהם בזמן המקווה. והנה הוא הפסד גדול שאין כמוהו. וע"כ נריך אמה לפרש, מ"ש חז"ל כל המשחחף וכו' זוכה ורואה בנחמתם. ע"כ נריך אמה לפרש. דהכוונה הוא על עיקר הנחמה הזמן הנועד לעמיד צ"ב. דהרי בעיינו ראינו בכל דור ודור. כמה וכמה עמודי עולם. שלא זכו וכו'. וירמי' הנביא יוכת, שהשחחף עצמו בנרת הצבור ברצונו. הכניס את צווארו בקולרין עמהם. כמשארז"ל במדרש ולא זכה בחיים לראות אפילו

בנין בית שני. אבל ע"כ לומר שיזכה צ"ב לראות בנחמוח צבור עמנו. צ"ב:

(דברים נחמדים)

אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה. כי זה הוא עלמ היצה"ר כשרואה שהי"ט מתגבר עליו ומכניס בלז האדם רצון טוב לקיים איזה מצוה טובה וא"א לו לעמוד כנגדו כעת הוא נותן לו ענה בתחבולותיו להכניס עכ"פ עלילות בהאדם שלא ימהר לרוץ לקיים המצוה חיקף רק שיניח האדם הדבר עד למחר או לאחר זמן שאז יקיים המצוה ובינו לבינו היצה"ר מתגבר עליו בטענות שונות ומסיחו ומדיחו עד שנשחנה רצונו מטוב לרע ר"ל ע"כ אמר התנא אל תאמר לכשאפנה אשנה רק כשיגיע לו רצון ללמוד ילמוד לאלתר ולא ימתין כלל וזה שאחז"ל (סנהדרין ג"ח ע"א) אימת אחי מר היו"ם אם בקולו תשמעו והיינו כי אין לך אדם שאין לו שעה והוא מהבנת קול היוצאח מהר חורב שובו בנים שובבים ונכנסם באזני כל ישראל ואם כל אחד ואחד הי' וזהו ורזי שחיקף כאשר נכנס הקול והרצון בלבו יעשה מעשה המצוה בפועל או כבר הי' ישראל לדיקים ועובדי ד' וכבר הי' בא משיח צ"ד ועיקר העיכוב בזה הוא מחמת ההתרשלות שאין אנו שמים על לב שחיקף כאשר נכנס הקול היוצאח מהר חורב בלבו נשמע ונעשה המצוה ונישב ללמוד כראוי וזה אמר הי"ט דייקא אם בקולו תשמעו ולא תדחו את הקול הנכנס בלבו עד לאחר זמן כי בינו לבינו יתבטל הרצון מכס וכאמור וזה שאמה"כ (בפ' ראה) ושמתם את המצות שאין מחמלין את המצות היינו כי כבר אמרו חז"ל גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך אלא מי מעכב שאור שבטיסה מעכ"ב ולא אמר שהשאר שבטיסה מונע כי היצה"ר אינו בא לאדם לפתוחו שימנע לגמרי רק שכל הסחתו הוא לעכבו שלא למהר לקיים המצוה חיקף רק לאחר זמן וממילא תבטל מלקיימה כזכר וזה הי'

ה. הוא הֵיךְ אֹמֵר אֵין בּוֹר יֵרָא חֲטָא וְלֹא עִם הָאֲרֵץ חֲסִיד וְלֹא הִבְיִישׁן לְמַד וְלֹא הִקְפְּדִין מְלַמֵּד וְלֹא כָּל הַמְרָבָה בְּסַחֲוֹרָה מַחֲכִים וּבְמָקוֹם שְׂאִין אֲנָשִׁים הַשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ:

ו. אֵף הוּא רָאָה גִלְגָּלַת אַחַת שֶׁצִּפְפָּה עַל פְּנֵי הַמַּיִם אָמַר לָהּ עַל דְּאִטְפַת אִטְפוּף וְסוּף מְטִיפִיךְ יִטּוּפוּן:

ז. הוּא הֵיךְ אֹמֵר מְרָבָה בְּשׂוּר מְרָבָה רַמָּה מְרָבָה נְכֻסִים מְרָבָה דְּאָגָה מְרָבָה נְשִׁים מְרָבָה כְּשָׁפִים מְרָבָה שְׁפַחוֹת מְרָבָה זָמָה מְרָבָה עֲבָדִים מְרָבָה גְזוּל. מְרָבָה תוֹרָה מְרָבָה חַיִּים מְרָבָה יְשִׁיבָה מְרָבָה חֲכָמָה מְרָבָה עֲצָה מְרָבָה תְּבוּנָה מְרָבָה צְדָקָה מְרָבָה שְׁלוֹם קְנָה שֵׁם טוֹב קְנָה לְעַצְמוֹ קְנָה לוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה קְנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

ח. רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְבַאִי קָבַל מִהֵלֵל וּמִשְׁמַאי הוּא הֵיךְ אֹמֵר אִם לְמַדַּת תוֹרָה הִרְבָּה אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמֶךָ כִּי לְכַךְ נּוֹצְרַת: חֲמִשָּׁה תְּלַמִּידִים

לב אבות

המעלה שריחם הש"י על ישראל בגאולת מצרים שלא הספיק נציקם להחמיק עד שנגלה אליהם הקב"ה וגאלם והיינו שהי' הנס שהי' הינ"ט גדול בכוחו כ"כ וכאשר הי' רצון ישראל לעשות המנוה לא הספיק נציקם להחמיק היינו שהיה"ר שהוא השאור שנעיסה לא הי' ביכולתו לעכנס שלא למהר לקיימה ולהחמיק והי' מקיימים היו"ס אם בקולו תשמעו ע"כ אחא מר ונגלה אליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם כאמור ולצורך זה בירך יעקב את השבטים שעי"ז יזכו לגאולה ויצרכם ציו"ס ההו"א (דייקא) לאמר, היינו שנתן להם הכח לעמוד נגד היה"ר שרונה לעכנס שלא לקיים ציו"ס ההוא שעי"ז ילאו מגלות מצרים וכאמור. וזה שאמר המגיד בהגדה של פסח והגדת לנכד ציוס ההוא לאמור היינו שכל א' מישראל מחויב להזהיר לבניו באזהרת ציו"ס ההו"א דייקא שכל מה שיעלה בראונם לקיים אחיה מנוה או לישב ללמוד וכיוצא ייה' ציו"ס ההו"א דייקא ולא יאמרו כשאפנה אשנה כי בעבור זה עשה ד' לי בלאתי ממצרים שזה הי' כל הנס שזכינו ללאת ממצרים על שלא הספיק נצקם של אבותינו להחמיק כזכר:

(תפארת בניים)

ריב"ז וכו' הוא הי' אומר. אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. לכאורה לא יענו מה חידש לנו הקדוש הזה, וכי ס"ד שיחזיק האדם טובה לעצמו כמה שמק בחורה ומנות. הלא ודאי אין לך אדם שיהי' יוצא י"ת. נגד מה שזכירין לעבוד את אלקי עולם ב"ה. ואפי' יחי' איש אלף שנים [אלף פעמים]. וצויתר אמרו, כי לך

נוצרת מי לא ידע בכל אלה. שכ"א מצני ישראל נצרא לתורה ולעבודה: ונ"ל לפרש עפ"י מה ידוע מהגמ' (בברכות כח:) שריב"ז נשעת פטירתו. אמר הכינו כסא לחזקי' מלך יהודא שבא, ופירשו המקובלים. להיות שהיתה בו נשמת חזקי' (וכפי הנראה נתגלגל בו נשמת מלך ממלכי ב"ד. להיות שבימיו נתבטלה הנשיאות מזרע ב"ד כי ר"ג שהי' ממלכות ב"ד. הי' עדיין קטן. והוא נקש מאספסינוס שישייר לברכה שושילתא דר"ג. והנה נהג ריב"ז נשיאות בימיו. עד שנתגדל ר"ג. ושנה הנשיאות לזרע ב"ד. וכדי שיתקיים לא יסור שבט מיהודא ומחוקק וכו' נתגלגל בריב"ז. נשמה ממלכי ב"ד):

ועיין בדברי מרן האר"ז ל"בס' הגלגולים שהנשמה שא"ל להתגלגל. רק הש"י שולח אותה לזורך תיקון הדור. היא מובטחת מאת הש"י שלא תחטא ותעבוד את הש"י כראוי כי למה יהי' לה כל הצער הזה בכבישת היצר עפ"י בחירה כיון שכבר תיקנה כל שיעור קומתה (והש"י השולח אותה לזורך תיקון הדור. הוא כעין שליחת מלאך אל העוה"ו). ותגדל שכרה כעת ביותר כאשר תתקן את הדור. ותרבה מאוד בתורה ומצוות:

והנה ידוע מחזקי' מלך יהודא שהרבה מאד ללמוד וללמד תורה בישראל עד שבדקו מדן ועד ב"ש ולא מצאו עם הארץ כמשארז"ל בפסוק (ד"ה ב.) וחבל עול מפני שמן. מפני שמו של חזקי' שהי' דולק בב"כ וב"מ. (סנהדרין נד:) הנה לפי"ז הוא הי' אומר אל עצמו. אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך. כי אחת לא עשית זה בבחירתך. רק לכך נוצרת. ונתגלגלה כך נשמת חזקי' לזורך הדור. ואין הדבר בבחירתך:

ולפ"ז מדוקדק נמי מה שדקדק בגאון מהר"ש מאמשטרדם. למה לא אמר נצרא"ת רק נוצר"ת. כי לשון בריא"ה שייך על בריאה הראשונה. ולשון יציר"ה הוא פעם שנית. הן הדבר והש"י יודע האמת. וכל דבריו נדרך אפשר:

ובדברינו זה כתב מרן האר"ז ל"בס' הגלגולים. על הא דאמרינן בגמ' (פסחים סח:) ברב ששת שהי' אומר חדאי נפשאי. לך קראי לך תנאי. ופירש בזה מרן ו"ל שהי' בו נשמת צבא בן בוטי (בצ"א בא"ת ב"ש שש"ת) והי' אומר זה אל עצמו שאין לו לשמוח מהמקרא ומשנה שקרא ושנה רק הנפש מן צבא יש לו לשמוח ע"ז. כי זה הכל פעולת נפש צבא עי"ש: ואם אמת נכון הדבר דברינו אלה. הנה י"ל לזורך הודעה הזו לנו במשנה לרבים וכן שלימים בכל דור. אשר למחי' שלחם אלקים ידעו וישכילו שלא יחזיקו טובה לעצמם. וכן לפעמים יארע אפילו רשעים יגיע אליהם כמעשה הנדיקים ע"י עיבור נשמת איזה לדיק דוק והתבונן:

(דברים נחמדים)

אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך. שמעתי מאדמו"ר הקדוש משינאווע וי"ע צפי' משנתינו (כמ"ש כבר בספרים) שלא תחזיק התורה שנקראת טוב"ה [כמשאחו"ל בברכות] "לעצמך" בלבד רק תהי' תורה ללמדה לאחרים בשיבה וכיוצא, כי לך נוצרת (גם אם למדת תורה הרבה אל תתגאה ח"ו בהיותך עוסק בעיון ובקיאות הרבה בתורה כי "לך נוצרת" צריך כ"א שיבחין ידע למה נוצר וצא לעוה"ז כי ד"מ אם בגלגול הקודם עסק הרבה בנסחרות ובחסידות ולא עסק כראוי בגפ"ת ובירור הלכה בנגלות ע"כ צריך עתה

היו לו לרפן יוחנן בן זפאי ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניא ורבי יוסי הפהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערף: הוא היה מונה שבחן רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו

לב אבות

בגלגול זה לעסוק ביותר בגפ"ת בנגלות, וכן בשאר מקצועות החורה ולפעמים להיפך מה שזריחין עמה בנואו לעוה"ז לתקן ולהשלים גלגולי הקודמים וכ"ז זריך לידע כ"א מהו לכך נזרת) [עכד"ק בניאור הענין קצת]:

(דברי תורה)

אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך. הנה צעת שהאדם יושב ולומד תורה לשמה פותחין לו כל שערי השפע ואורה רק זריך לראות נפשו שהשפע לא ישאר למטה אללו רק שיחזור ויעלה מ"נ ויבואו מ"ד כן חוזר חלילה תמיד בסוד הנותן ציס דר"ך גי' ב' פעמים יב"ק יחוד 'צרכה' 'קדושה' 'צרכה' יחוד בסוד אור ישר ואור חוזר וזוה הולך השפע כסדר בלי הפסק וזהו י"ל כונת התנא אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך הייט השפע שבא ממעלה ע"י מה שלמדת תורה אל תחזיקה לעצמך (היינו שישאר אלנך) רק תעלה אותה עוד הפעם בסוד אור חוזר כן יהיה תמיד:

(תפארת בנים)

אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. וי"ל אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך (היינו לומר שיהי' טובה אין טו"ב אלא חור"ה [כמאחז"ל בצרכות] לעצמך לומר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי אלא תגלה ותלמוד החורה לאחרים ולהועיל לזולתו אם בתלמידים או בחיבורים או שניהם כא' טובים) כי לקך נזרת (להדביק במדותיו ית"ש כי על כך יצר עולמו ית"ש כדי להטיב לנבראיו) כנו':

(חיים ושלום)

ר"א בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה. נראה לפרש עפ"י מה דידוע. ר"א בן הורקנוס הי' בו נשמת ראוב"ן. ע"כ הי' נקרא ר"א הגדול (גדול באחים) והנה ידוע שהצט"י שצטי ישרון בעון חטא מכירת יוסף שמכרוהו למצרים וגרמו עשרה טיפין לאזדריקו למגנא. עי"ז הוצרכו להתגלגל בעשרת הרוגי מלכה. וקיבלו העונש: והנה ראובן נתגלגל בר"א הגדול. והוא ז"ה להשליכו הצורה. ע"כ גם ר"א הגדול נתפס והשליכו אותו הצורה וניצל ממייתה. כי גם כוננת ראובן הי' ג"כ להציל את יוסף כמו שהעידה עליו החורה. חה שיש לפרש כוננת ריב"ז על ר"א שהוא בור סיד שאינו מאבד טיפה כמו בור מסוייד שאינו מאבד טיפת מים. כן ע"י עלת ראובן להשליכו הצורה זה לא הי' סיבה לאבד טיפה כי כוננתו הי' לטובה. ע"כ גם ר"א ניצל צעת הזעם:

(דברים נחמדים)

מאבד טפה רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו רבי יוסי הכהן חסיד רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא רבי אלעזר בן ערף כמעין המתגבר: הוא הנה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אלעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כלם: אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אלעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בן ערף בכף שניה מכריע את כלם:

ט. אומר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם. רבי

לב אבות

רבי יוסי הכהן חסיד וכו'. הרע"ב נד"ה חסיד שעושה לפנים משורת הדין. ובד"ה ירא חטא מחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים וכו' לכאורה שזה עס מעלת החסיד. וז"ל חסיד שעושה בועשה טוב לפנים משורת הדין. וירא חטא מחמיר ע"ע ואוסר עליו וכו' היינו בסור מרע:

(הנ"ל)

חמשה תלמידים היו לו לריב"ז וכו' א"ל צאו וראו איזה דרך טובה שידבק בה האדם. (ע"כ ז"ל דשאל להם איזהו טוב כללי שיהי' כולל כל הטובות דאלת"ה מה השאלה תורה ומצוות המה הטוב כמד"א ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וכו') ר' אליעזר אומר עין טובה ר"י אומר חבר טוב ר"י אומר שכן טוב. ר"ש אומר הרואה את הנולד. ר' אלעזר אומר לב טוב. אמר להן רואה אני את דברי ר"א בן ערך מדבריסם שבכלל דבריו דבריסם ע"כ. הנה מה שיש להתבונן. א' א"ל לאו וראו. היכן צויה להם לראות. ב' דבריהם שאמר כל אחד ואחד מהיכן למדו. ג' מה שאמר להם ריב"ז רואה אני כו' שבכלל דבריו כו' האיך יוכלל בכלל ל"ב טו"ב חבר טוב ושכן טוב ורואה את הנולד וגם עין טובה. הלא פעולת העין קודם ללב כענין שאמרו העין רואה והלב חומד. ונראה לי דהנה אין לך שום שכל מושכל שלא יהי' נשמע מן התורה. והנה צויה להם ריב"ז שיהי' מתבוננים מן התורה איזה דבר הוא טוב כללי והתלמידים החכמים הבינו דברי רבם אשר הדעת הזה נלמד מן הטוב הראשון הנזכר בתורה. הוא הוא הטוב הכללי הכולל לכל דברי התורה (והוא ע"פ דרך שאמרז"ל הרואה טו' בחלום סימן יפה לו הואיל ופתחה בו התורה בתיבת טו"ב בתחלה כי מן בראשית עד תיבת טוב אין אותו טו' נשמע מה שיש ללמוד מהאות והתיבת' שנכתב בתורה בראשית היינו שאותו האות והתיבה נזכר בתחלה בתורה אותו הדבר הוא דבר כללי לכל הנאמר אחריו. והנה התורה הוא טו"ב אין טוב אלא תורה. שנאמר כי לקח טוב כו' ממילא כל דרכי התורה הוא טו"ב. אבל כללות טובות התורה בודאי יש ללמוד מן הטוב הראשון הנא'

במורה וכו"ל) והנה ילאו התלמידים ודקדק כ"א מן הטוב הראשון הנא' במורה שהוא בודאי
 טוב כללי הנה למד ר"א הנה טוב הא' הנזכר במורה הוא וירא אלקים את האור כי טוב הנה
 תלוי הטוב הראשון במו' בראי' מה נלמד הטוב הכללי הוא עי"ן טו"ב ור' יהושע למד
 מדכתיב שהי' חושך ע"פ תהום ויאמר אלקים יהי אור ונעשה האור חצר להחושך וירא אלקים
 כי טוב נשמע דרך הטוב הכללי הוא חצר טו"ב. ר' יוסי אומר שכן טוב דהרי כתיב וירא
 אלקים את האור כי טוב ויבדל וגו' ודרשו בזה חו"ל (כמו שפירש' י' בזה) ראה שאין נאה שיהי'
 האור משתמש בערבוביא עם החשך וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה היינו סמוכות
 בשמינו זה לזה וע"י נאמר וירא וכו' כי טוב. הנה נשמע שכן טוב הוא הדרך הטוב הכללי. ר'
 שמעון אומר הרואה את הטוב. כי וירא אלקים את האור כי טוב, דרשו חו"ל (וכפירש"י אף
 בזה אנו צריכים לדברי אגדה) שפיה הקב"ה צמעה וראה כי טוב לגנוז את האור, הנה
 נשמע כי הטוב הכללי הוא הרואה את הטוב. ר"א בן ערך אומר לב טוב כי מהתחלת המורה
 בראשית עד תיבת טוב ל"ב תיבות יורה על ל"ב טוב הוא הטוב הכללי. ע"כ אמר ריב"ז רואה
 אני וכו' שנכלל דבריו דבריכם, כי הן אמת שגם דבריכם נשמעים מן המורה הלזו שכל אלה
 הם טובות כוללים, אבל הטוב שלמד ר"א בן ערך נשמע מן המורה שהוא כולל גם כל אלה
 הטובות שאמרתם, דהנה לימוד כ"א הוא רק מהפסוקים המיוחדים המוסמך אל הטוב, והנה
 הוא למד מכל הכלל דהיינו מהתחלת המורה עד הטו"ב, א"כ נשמע שהטוב הוא כולל כל
 הטובות שאמרתם, והם אינם כוללים דבריו והוא דבר נחמד להבין וישר למואל דעת. [הג"ה
 וכן בהפכו לאו וראו וכו' הנה כ"א לפי דרכו מדנשמע מן המורה שזה הוא הטוב נשמע הפכו
 הוא בהיפך שדיעת ההפכיים אחד (והא דשאל אותם שוב לאו וראו וכו' יתבאר אי"ה במ"א)
 אבל מהראוי להתבונן בדברי ר"ש שאמר בדרך הטוב הרואה את הנולד וכמ"ש בפנים לימודו
 ובהפכו אמר הלוה ואינו משלם וי"ל דהנה הרואה את הנולד הוא נלמד שפיה הקב"ה
 מעשיהן של רשעים וראה כי טוב ליגנוז האור ואמרו גנוז לדקיקים לע"ל ב"ב עתיד להחזירו לנו
 וגאמן הוא בעל מלאכתיו (שלקח מאתנו האור וגנוז) להחזירו ולשלם לנו לעתיד לבא וזה הוא
 הטוב. נשמע הפכו הוא הלוה ואינו משלם וגם כן הוא עפ"י משארז"ל בפסוק אין אומר ואין
 דברים כיון שנגזו האור הראשון ששימש ל"י שעות מכאן ואיך הלילה לזה מן היום והיום לזה
 מן הלילה ומחזירין זה לזה באמונה בלי אומר בלי דברים היינו בלא שטר ובלא עדים והנה בזה
 כתיב וירא וכו' כי טוב ויבדל וכו' וקבע לזה תחומו וכו' ולוין זה מזה ומחזירין באמונה. והנה
 הפכו הלוה ואינו משלם הבין:]

והגה ע' בדבריו בדרושים לחג הפסח בכוונת ליל א' שהוא הכל בחפזון נעשים כל
 האורות והשפעות המותין (לקבלת המורה) באחערותא דלעילא שלא ע"י מעשינו (כמו שהי'
 במזרים ש"י להתמהמה עד שימהווה הדבר ע"י מעשינו) והנה להיות הארה שלא ע"י
 מעשינו אין לזה קיום. ע"כ לנו הש"י אח"כ מצות ספירת העומר מ"ט יום ואנו סופרים יום
 אחר יום. דרגא בטר דרגא ומאירין האורות (הנצרכין לקבלת המורה) ע"י מעשינו ויש לזה
 קיום ואז הוא יום קבלת המורה. והנה ימי הספירה הם מ"ט ימים מנין לב טוב הנלמד על
 הטוב הכללי מן תיבת בראשית עד וירא אלקים כי טוב (ועיין בדרושים הג"ל ענין כונות

הלילה הזוהי (מ"ה ז"ן) מל"ה (ע"ב ס"ג) בג' יהי אור סוד אור הגנוז (הצן מאד) הוא הטוב הכללי של התורה אשר בה גנוז האור הטוב. ע"כ זנוו הש"י לספור קודם מתן תורה מ"ט ימים מנין לב טוב, אין טוב אלא תורה כמה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת. וע"כ נקרא התורה טוב מפני שבה נגנוז האור כי טוב. ויש בתורה ל"ב נתיבות חכמה בראשית חירגם יונתן בחוכמתא. סוד ראשית חכמה כידוע הרי לך בתורה ל"ב (היינו ל"ב נתיבות חכמה) טוב (היינו אור הגנוז אור כי טוב) ע"כ להצנת התורה זנוו הש"י לספור מ"ט ימים מנין לב טוב. ואח"כ הוא יוי: קבלת התורה ומעמדה הקורא בתורה הקדומה רשומה חכמתך הסתומה (ל"ב נתיבות חכמה) מאין תמצא והיא נעלמה ע"כ נרמו הלב רק בחשבון הנתיבות מן בראשית (חכמה) עד תיבות טוב ל"ב תיבין. ותיבת טוב היא בפירוש בתורה. מזה נשמע בהגיע עמותינו עת דודים במצות ספירותינו להכניעת לב טוב לקבלת התורה בהשלים בספירה מספר ל"ב אז מתגלה הטוב אור הגנוז שנגזר בתורה. ע"כ עושין היום הזה יום שמחה אור לדיקים הצן כי א"א לפרש:

(בני יששכר וכ"ה באגרא דכלה)

אמר להם צא"ו וראו וכו'. הוא לדעתי ע"ד הלשון שאמרו חז"ל בצברהם ל"א מאינטגנינות שלך. דהנה הנהגת המדות ודרכים טובים הנה השכל יחייבן. והפלקופי הנה דברו הרבה מעניני המדות אשר בהן ישיג האדם האושר והטוב. והביאו ראיות הרבה לכל דבריהם [עפ"י] השכל. אבל הדבר הנשמע לנו מפי הש"י בתורתו. הנה זה יליאה מחקירות השכל. רק כך וכך נשמע מן התורה ואין להימין ולהשמאיל:

[והנהגה] כ"א וא' מהלדיקים וחסידיים עושה לעלמו הנהגות ודרכים טובים. אשר עלימו תסוב עבודתו להש"י בשלימות. והנה עוש' לעלמו [מנהגים ודרכים] לפי מחקר שכלו. שחוקר בשכלו שאם יתנהג בדרך הזה לא יוכל לו היצר. ויהי' פנוי לעבודת הש"י. וכיוצא בעניינים. והכל מלד השכל:

והנה חידש להם ריב"ז שאין לך דבר חסר מן התורה. רק אפילו דבר זה היינו הדרך הטוב אשר עליו תסוב הטובה בכלל ובפרט מחויבים להוכיח זה מן התורה איזה הוא הדרך הטוב. הצן דבר זה:

(ועפ"י הגירסא שהביא החו"ט צרישא צא"ו וראו. ובסיפא צא"ו וראו. תינת ג"כ מאד. דצרישא א"ל שיוכחו מן התורה איזה הוא דרך [הטוב] והנה היא חלקנו ממת גורלינו. ע"כ אמר צוא"ו והתבוננו ותראו. ובסיפא צא"ו וראו. כי ההתבוננות בדברים רעים אינו מהראוי רק בעת [בטל] כי מחשבת דבר רע הוא ג"כ רע. ע"כ אמר צאו לפי שעה): עפ"י הקדמה הנ"ל שכתבתי לך שאמר להם שכל אחד ימצא בתורה. מה שהוא הדרך טוב"ה אשר עלי' תסוב קוטב העבודה אבאר לך [כי כ"א] מצא בתור'. וכ"א יש לו ראוי מן התור'. שזה הוא הדרך הטוב:

והנה יש גירסא דרך ישר"ה והיא היא כדכתיב טוב [וישר י"י על] כן יורה חטאים בדרך. היינו בדרך הידוע לטוב"ו ולישר. ותבין להלן בדברינו הטוב"ו הוא הישר:

אֶלְעֶזֶר אֹמֵר עֵין טוֹבָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר חֵבֵר טוֹב רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר שְׁכֵן טוֹב. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹלֵד אֶת אֶלְעֶזֶר אֹמֵר לֵב טוֹב אָמַר לָהֶם רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֶלְעֶזֶר בֶּן עֶרְף מְדַבְּרִיכֶם שֶׁבְכֻלָּל דְּבָרָיו דְּבָרִיכֶם אָמַר לָהֶם צָאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דְרָף רָעָה שִׁיתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֶלְעֶזֶר אֹמֵר עֵין רָעָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר חֵבֵר רָע רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר

לב אבות

הנה כ"א מהשלימים הללו ראו בתורה מהו הדרך הכללי. והוא עפ"י האמור בגמ'. הרואה ט' בחלוס סימן יפה לו הואיל ופתחה בו התורה לטובה מחילה. א"כ שהדבר שנזכר בתורה לטובה מחילה הוא הטוב:

והנה כשאמר ריב"ז לתלמידיו לאו וראו בתורה איזהו דרך טובה וכו' הנה מלא ר"א הטוב הראשון המזכיר בתורה. הוא ויר"א אלקים את האור כי טו"ב. א"כ נשמע שהרא"י בעי"ן טוב"ה הוא הטוב. מדמזכר הטו"ב הראשון בתורה אלל ראית העין כביכול:

ר' יהושע אומר חב"ר טוב. דהנה שיעור הכתובים לפי הפשט. והארץ הימה תהו ובהו ומשך וכו'. להיות שה"י משך ויאמר אלקי' יהי אור. וא"כ נתהווה אור"ר חזר למשך. וירא אלקים את האור כי טו"ב. א"כ נשמע אשר דרך הטוב הוא חזר טוב:

ר' יוסי אומר שכ"ן טוב. הוא כדרשת חז"ל. וירא אלקים את האור כי טוב ואין נאה לו ולמשך להשתמש בערצוביא ויבדל וכו' וקבע לזה תחומו ביום ולזה וכו'. א"כ האור הוא שכן אל המשך חה הוא הטוב. א"כ נשמע שכן טוב. הוא הדרך הטוב הכללי:

ר"ש אומר הרואה את הנולד הוא עפ"י דרשת חז"ל. וירא אלקים את האור כי טו"ב ויבדל"ל כו' כשנפלה הקב"ה צמעה של רשעים שאינם ראויים להשתמש באלו האור אזי הבדילו ללדיקים לעמיד לבא. א"כ הרואה את הנולד הוא הטוב. הבן הדבר:

ר' אלעזר אומר ל"ב טו"ב. כי מצראשית התחלת התורה עד טו"ב הראשון הוא ל"ב חיבין. א"כ נשמע ל"ב טו"ב הוא הדרך הטוב הכללי. א"ל ריב"ז רואה אני את דברי ר"א ב"ע מדבריכם. היינו כל דבריכם נשמעים מכאן. כנ"ל חזר טוב ושכן טוב ואיך. מיהו דבריכם נשמעים מפסוק וירא אלקים את האור כי טו"ב וכו' או גם מסמיכות הפסוק שלפניו. מיהו דברי ר"א נשמעים מן בראשית"ת עד טו"ב. א"כ הוא כולל כל הפסוקים אשר ראיתכם מהם. א"כ נשמע אשר ל"ב טו"ב כולל כל [המדומות] האלו שאמרתם:

שכן רע רבי שמעון אומר הלל ואינו משלם אחד הלל מן האדם
 כלל מן המקום שנאמר לל רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. רבי
 אלעזר אומר לב רע. אומר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערף
 מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

י. הם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב
 עליך פשלך ואל תהי נוח לבעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי
 מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תפנה שנשיכתן
 נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל
 דבריהם בגחלי אש:

לב אבות

ולפי הדברים האלה הנה כולם שמעו דברים מן וירא חלקים את האור כי טוב"ב. א"כ גם
 לפי גירסת אזהר דרך ישרה היא היא. כי ע"י האור הולכין בדרך ישרה. משא"כ בחש"ן
 הולכין נתיבות עקלקלות. והאור הוא טוב וישר להדריך ענוים בדרך. הנה הדברים:
 (הג"ל)

ר"ש אומר הלל ואינו משלם. הוא עפ"י מדרש ז"ל בפסוק אין אומר ואין
 דברים וכו' דרשו בו בני אדם שחומסים וגחלים זה מזה. הנה הלל מחזירו לריבין לאומר
 ודברים. היינו עדים וטור. משא"כ מאורי אור בשמים. היום ליה מן הליל והליל מן היום
 ופורעין זה לזה באמונה. בלא אומר ובלא דברים היינו בלא שטר וראי':
 ומעתה הרי שלך לפניך. ברישא קאמר ר"ש הדרך הטוב, הרואה את הנולד. ושמע לה
 מדכתיב וירא חלקים את האור כי טוב ויבדל וכו'. כי האור הראשון הי' יכולין להביט בו מסוף
 העולם וכו' ופיה הקב"ה במעשיהם של רשעים שיהיו יכולין ע"י האור הזה לקלקל כי יהיו
 יודעין מטמוניות של חזריהם והבדילו וגזו וכו'. א"כ הרואה את הנולד הוא הטוב וכפיפא
 בהיפוכו. הוא הלל ואינו משלם. כי המאורי אור שהם טובים לוי' ופורעין הנה הדבר כי נחמד
 הוא:

(הג"ל)

[ועי' עוד בספה"ק בני יששכר מא' ל"ג בעומר, ובס' אגרא דכלה פ' בראשית, שהרחיב לפרש
 משנה זו קצת יותר באריכות.]

והוי זהיר בגחלתן שלא תכרה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת
 עקרב ולחישתן לחישת שרף. שמעתי מאבותי הק' זי"ע בשם זקניי הק' בעל בני
 יששכר זי"ע עה"כ של נעליך מעל רגלך וגו' שהקב"ה הגיד למשה רבינו כשראה למנותו
 מנהיג הדור ואחז"ל הוי זהיר בגחלתן שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב

יא. רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם:

יב. רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך פשלה והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירשה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים:

יג. רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה ובקשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום

לב אבות

ולחישתן לחיטת שרף וה"ו נשיכה עקינה לחישה ר"ת נע"ל היינו של נעליך שיסור זאת מטבעו ודרכו ושלא יעניש מיד רק להדריכם ולהשיבם נחת עכדתה: (חיים ושולם)

וכל מעשיך יהיו לשם שמי"ם. והיינו כי שמי"ם ארו"ל צמד"ר פ' בראשית ומובא בפירוש"י שמי"ם א"ש ומי"ם והיינו שצריכין לעבוד הש"י בכל לבנך ודרשו חז"ל בשני יצריך צי"ט וצי"ה"ר והיינו כי לב הוא נר דלוק כנודע מתיזוה"ק כי הלב הוא א' מסרסורי עבירה ונחלל השמאלי של הלב בוער אש המאורה ע"ד שאמרו בש"ס קידושין גורא צי" עמרס והוא היצה"ר השוק נחלל השמאלי של הלב וצריך לכבות את האש ע"י התורה אור שהוא סוד המים כמ"ש ברע"מ פ' פנחס (דף רמ"ו ע"ב) מי"א דא אורייתא דאיתמר צי" ותור"ה או"ר עיי"ש והיינו ע"ד שאמרו"ל בש"ס (קידושין דף ל' ע"ב) בראמי יצה"ר בראמי לו תורה תכלין וזהו תכלית העבודה כי מי שאין לו יצה"ר ג"כ אין עבודתו שלימה שדרך העבודה הוא רק בניגוד להיצה"ר ע"ד שאמרו במדרש זבחי אלקים רוח נשברה כל הזבח את יצרו וכו' וע"ד שאה"כ את קרבני לחמי לאשי ריח נוחי תשמרו להקריב לי במועדו והיינו שיזבח את יצרו סוד אש דנ"ר דלוק של היצה"ר שנלבז זהו עיקר הנחת רוח שיש להקב"ה אש הוא מקריב לפני לח"ס (לשון מלחמ"ה) של א"ש (נר דלוק) לכבותו ע"י המים שהוא התורה וזה הי' הענין של המנרה שהוא בגי' א"ש וזה מאיר האור תורה לכבות הא"ש לעשות ממנה אור כבוד ותורה אור שהוא סוד מים המכבה האש וזהו שאמר כל מעשיך יהיו לשם שמי"ם היינו סוד א"ש ומי"ם שיעבוד את הש"י בנח הניגוד לכבות ע"י המים של תורה הא"ש של היצה"ר וזהו סו"ד שמי"ם א"ש ומי"ם ששניהם עולים בקנה א' לקרבן אשה ריח ניחוח לה': (דרכי אמונה)

אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום. יש לפרש ע"פ דברי הש"ס ברכות (דף ז' ע"ב) מנין שהקב"ה מתפלל וכו' מאי מצלי אמר רב וטורא בר טובי' אמר רב יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדומתי ואתנהג עם בני צמדת הרחמים וכו' וזהו ביאור דברי התנא הנ"ל אל תעש תפלתך קבע (שלא תחשוב שתפלתך עשמה הפעולה לטובה) אלא רחמי"ם ותחנוני"ם לפני המקו"ם (היינו שע"י

שנאמר כי חנון ורחום הוא ארץ אפים ורב חסד ונחם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך :

יד. רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך :

טו. רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק :

לב אבות

תפלתך עוררת כח הרחמים מה שהש"י בעלנו התפלל בתחנוני"ם) שיכבשו רחמיו את כעסו מעליך ויתנהג עמך במדת הרחמים והיינו דלהני לך אבל ח"ו לחשוב האדם נפשו כי תפלתו חשובה שעשה הפעולה שיהפכו הגזירה מלפניו וזהו ביאור דברי הש"ס בתענית (דף ח' ע"ב) אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחשת מלהוריד טל ומטר וכו' מה תקנחי' לך אלל חסיד שדוד וירצה עליו בתפלה וכו' ואם לחש ונענה והגיס דעתו עליו מביא אף לעולם, ואם אינו מגיס דעתו ויודע בעצמו שהוא אינו ראוי שיקובל תפלתו רק העיקר הי' תפלת הקב"ה בעצמו שברצונו כביכול שיכבשו רחמיו את כעסו ויתנהג עס בניו במדת הרחמים הנה הוא בזה מביא רחמים לעולם וכאמור אבל מי שמגיס דעתו וחושב שתפלתו עלתה לו כנו' ואינו מנסה לתפלת הש"י אז ח"ו הש"י מונע א"ע מלהתפלל בעדו שיכבשו רחמיו את כעסו ע"כ מביא אף חלילה :

(דרכי אמונה)

ואל תהי רשע בפני עצמך. כי ל"ל כל א' מישראל בנחי' אנ"י ונחי' אי"ן דהיינו אם יהי' בעיניו אין בהתבטלות גמור וידע חובותיו וחסרונותיו וכי אין לו זכות כלל ע"ז נאמר אל תהי רשע בפני עצמך כי אז ייאש ויפקיר נפשו ח"ו לילך למקומות שאסורים ויעשה מה שלבו חפץ רק שנריך לידע שעד עתה הי' בנחי' אי"ן ומעשה מתחיל לעבוד הש"י לתקן נפשו ולהשלימה שלא יהי' מבלה ימיו כמו בהמה.

(תפארת בנים, וכ"ה בשער יששכר)

אל תהי רשע בפני עצמך. בזה שאתה אדם "בפני עצמך" שאינו חושש לטובת כ"י זהו ג"כ בנחי' "רשע" ואל תהי כזה :

(שער יששכר)

היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים וכו' ובעל הבית דוחק. פ"א שמעתי מכ"ק אאזמו"ר מרן הגה"ק מפה"ק לפני כל נדרי, פתח בנבי ונקולו הנעים התנא באבות (פ"ב מט"ו) אמר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים ובעל

טז. הוא הִיה אֹמֵר לֹא עָלֶיךָ הַמְּלֶאכֶה לְגַמּוֹר וְלֹא אֶתָּה בֶן חוֹרִין
 לְהַבְטִיל מִמְּנָה אִם לְמַדַּת תּוֹרָה הִרְבָּה נוֹתְנִין לָךְ שְׂכָר הִרְבָּה וְנִיאָמֵן הוּא
 בְּעַל מְלֶאכֶתָּה שִׁישְׁלֵם לָךְ שְׂכָר פְּעֻלָּתְךָ וְדַע שְׂמִתֵּן שְׂכָרְךָ שֶׁל צְדִיקִים
 לְעֵתִיד לָבוֹא :

רבי חנניא וכו'.

לב אבות

הצית דוחק, ורמז היום קצר (הוא סתם יו"ם מימים מיוחדים יו"ם הכפורים ונקרא המס' סתם יום"א כמ"ש בזני"ש כי לפי ערך שיש הרבה לחקן נפשותינו על רוב עווננו היום קצר הוא רק מערב עד ערב) והמלאכה מרובה (לחקן ולשוב ולהתפלל כנ"ל אמנס אס) הפועלים עצלים (לחקן, רק מקלו יגיד לו כי יזהכ"פ מכפר ממילא, אז) ובעה"ב דוחק (הוא בעל הצית ית"ש [כמו שהפ"י במשנה] דוחק כמ"ש בזוה"ק האי אעא דלא סליק נהורא שפיר בטשין בי' עד דסליק נהורא כדקא יאות) על כן צאה עלינו הצרה הזאת באריכות הגלות המר וצרות צרות פרכיות וכלליות מכל נד. ה' יצילנו ויעזרנו לחקן ב"ב ונזכה לשנת גאולה וישועה עכחד"ה, זי"ע :

(שער יששכר)

כל ישראל וכו'.

א. עֲקֵבִיא בֶן מַהֲלָלָאֵל אוֹמֵר הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאִין אַתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבָרָה. דַּע מֵאִין בָּאתָ וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לְתַן דִּין וְחֻשְׁבוֹן. מֵאִין בָּאתָ מִטְּפָה סְרוּחָה וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ לְמָקוֹם עֶפֶר רַמָּה וְתוֹלְעָה. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לְתַן דִּין וְחֻשְׁבוֹן לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא :

ב. רַבִּי חֲנִינָא סֶגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר הוּי מִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָה שֶׁל מַלְכוּת שְׂאֵלְמָלָא מוֹרָאָה אִישׁ אֶת רַעְהוּ חַיִּים בְּלַעֲוֹ : רַבִּי חֲנִינָא בֶן תְּרַדְיוֹן

לב אבות

הוּי מִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָה שֶׁל מַלְכוּת. יוֹזֵן לַמַּשְׁמֵלִים מִהוּ הַעֲנִין שְׁלוּמָה שֶׁל מַלְכוּת וְכַעַת לַיְינָתִי רַק לַמּוֹכֵר לְהַרְחִיב הַדֵּיבּוֹר :

(דברים נחמדים)

הוּי מִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָה שֶׁל מַלְכוּת וְכוּ'. וְהֵנָּה אֵיחָא צַמֵּס מַגִּילָה רַב נַחְמָן צַר יַחֲקַח פִּתְחָא לֵה פִּתְחָא לְהַהוּא פִּרְשָׁתָא (וַיְהִי צִימֵי אַחְשׁוּרוּשׁ) מִהֶכָּא לולֵי י"י וכו' שְׁהִי לְנוּ צָקוּס עֲלֵינוּ אִדָּם וְלֹא מֶלֶךְ זֶה הַמֶּן. הֵנָּה הוֹקְשָׁה לוֹ לְמָה פִּתְחָא וַיְהִי צִימֵי אַחְשׁוּרוּשׁ וְתִלְהָה הוֹמֵן בְּאַחְשׁוּרוּשׁ כֹּאֲלוֹ הִי כְּצַר מִפּוֹרְסָם אֲלַלְיֵנוּ, וְלֹא נֹאמַר לְשׁוֹן מָה רַק בְּמָקוֹם שְׁנַעֲשָׂה הוּי חֲדָשָׁה צוֹמֵן הַהוּא דְצוֹלַת זֶה הוּי לְפִתּוּחַ צִנְתָּ שֶׁלֵּשׁ לְאַחְשׁוּרוּשׁ מֶלֶךְ פִּרְסָה עֲשָׂה מִשְׁתָּה וְכוּ', ע"כ פִּתְחָא רַבִּי הַפִּיטְחָא הוּאֵת וְרִיךְ לְהַתְּבוּן מִהּ הוּא תִירוּלָו וּמִהוּ הַנֶּפֶק וְתֵא אִם הַקָּס הוּא מֶלֶךְ אִו אִישׁ פְּשׁוּט. וְהַנֶּרְאָה דֵּהֶעֱנִין הוּא דְכָל צַחִי מֶלֶךְ אִפִּילוּ צַמְלֵי אֲוִמוֹת הַרְשָׁעִים יֵשׁ חֲקוּעַ צַחֲוֵי נִיּוֹץ מוֹרָא מַלְכוּת שְׁמַיִם כִּי מַלְכוּתָו כָּל מַשְׁלָה הַגָּם שֶׁהִנִּיּוֹץ הַקְדוּשׁ חֲקוּעַ וּמִשׁוּקַע מֵאֵד צַחֲוֵי עַכ"ז כִּיּוֹן שֵׁשׁ צוֹ אִיזָה נִיּוֹץ מַמְלַכוּת, סוּד מוֹרָא מַלְכוּת בְּקַל יוֹכְלוּ יִשְׂרָאֵל לְצַטֵּל גִּזְרָתוֹ (אִפִּי אִין צִידָם זְכוּת כ"כ), בְּהַחְעוֹרֵר יִרְאַתָּם מִן הַשָּׁמַיִם אִזֵּי עִי"ז מִתְעוֹרֵר ג"כ אֲוִמוֹ הַנִּיּוֹץ דְמוֹרָא מַלְכוּת אֲשֶׁר שְׁקוּעַ צַחֲוֵי מֶלֶךְ הַהוּא וַיִּפּוֹל פִּסְדָּה וּמוֹרָא עַל הַמֶּלֶךְ הַהוּא הַגּוֹזֵר וּמִתְּצַטֵּל הַגִּזְרָה :

וְעַנִּין הוּא תִשְׁכִּיל וְחֲדַע דֵּהֵנָּה צַמְמוֹס הָא' כְּצִיכּוֹל צוֹרֵךְ צִרְיָאֵת הַעוֹלְמוֹת הִי כִּי לְהַקְרָא מַלְכֵי כִי אִין מֶלֶךְ בְּלֹא עַם א"כ הִי הַצַּמְמוֹס הַרְאָשׁוֹן צַחִי מַלְכוּת, וְהַצַּמְמוֹס הוּא שׁוֹרֵשׁ הַדִּין וְהִירְאָה כְּנוֹדַע, וְאֲוִמוֹ הַצַּמְמוֹס הַרְאָשׁוֹן לְצוֹרֵךְ צִרְיָאֵת הַעוֹלְמוֹת בְּמַחְשָׁבָה הַקְדוּמָה הִי צַצִּיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּקֶד רֵאשִׁי"ת ע"כ כָּל צַחִי מַלְכוּת יְהִי מִי שִׁהִי תִפּוֹל עֲלֵיו מוֹרָא מִיִּשְׂרָאֵל, חֲבִין הַעֲנִין, וְשֵׁא רז"ל הוּי מִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָה שֶׁל מַלְכוּת, שְׁלִימוֹת וְחִיּוּת הַיִּינוּ נִיּוֹץ הַחֲקוּעַ צֶה שְׂאֵלְמָלָא מוֹרָאָה רז"ל הַמּוֹרָא חֲתוּקַע צֶה אִישׁ אֶת וְכוּ' וְהַבֵּן :

(בני יששכר)

אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. שנאמר ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם. שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניהו ליראי ה' ולחושבי שמו. אין לי אלא שנים מניין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר שנאמר ישב בדרך וידום כי נטל עליו:

ג. רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו מזבחי מתים שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו משלחנו של מקום. שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה':

לב אבות

שלשה שאכלו וכו'. ע' בחו"ט למה נקט שלש' והנה קבלתי מאת כבוד מחו' הרב הקדוש מהרצ"ה ז"ל שלח"ן מכפר כקטורת. והנה הוא ר"ת ד' סממני' וג' כחוצים ביחד בחור' ולכנ"ה צפ"ע להורות דלד"ת יש קפידא כשהן ג' וגם עפ"י מה שאמרנו צמ"א, שלח"ן ר"ת ארבע' מדריגות של הללחת ישראל המפורשים בפסוק מי זאת וכו' הנשקפה כמו שח"ר וכו'. "שחר" לבנה "חמה" נדגלות ר"ת שלחן והנה בחי' הרביעית מדגלות הוא לעמיד. והג' מדריגות הם הללחת ישראל בעולם הזה ע"י מורתם ע"כ הקפידא הוא בג' לד"ת, והוא הכל בדרך רמו:

ולא אמרו וכו'. חו"ט צד"ה ולא אמרו וכו'. דודאי דר"ש לאו בהכי מיירי דאטו ברשיעי עסקינן שאין מנרכין ברהמ"ז וכו' ויש לי שב [דה"ק יוצאין] י"ח צמה שעוסקין בזה שמדברים באלו ד"ת היינו איך הג' ברכות של ברהמ"ז הם נגד חני"ך או נגד [מקרא משנה גמרא, הנה אמרו עליו ד"ת] וכעת נאמר ג"כ כאשר עוסקים בזה, שהרע"צ פסק ללאת ברהמ"ז י"ח [ג"כ, ולדעת החו"ט לא יא] הנה יוצאין י"ח ד"ת בהלכה זו א"כ לפי"ז הרע"צ ז"ל נהג בטובה עם ישראל:

(הג"ל)

שלשה שאכלו על שלחן א' ולא אמרו עליו ד"ת וכו'. יש להתבונן שלח"ן מה עבדיתה הל"ל שלשה שאכלו ולא וכו' וגם יש לדייק אומרים ולא אמרו עליו" דייקא אבל נ"ל דבאו לדייק הכוונה הנרצה, דהנה שלח"ן הוא יסו"ד לנוקבא עיין במק"מ תרומה סוד שלח"ן ערכתי לפניו והנה מן הנורך להמשיך עליו" דייקא דברי תורה והנה הברכה העליונה

אינה פחותה מאלף כנודע והנה תור"ה על שלח"ן היינו מספר תורה שלחן מנין חתקל"ט והנה בהוסף אח"ד יחודו של עולם ה"ס הזכרה אלף השוה על השלחן ע"כ אמרו שלח"ן אחד דייקא והנה תשכיל ותדע דרגין דהללחת כנסת ישראל מרומי בר"ת שלח"ן מי זאת הנשקפה כמו שח"ר יפה כלבנ"ה צרה כחמ"ה אימה כנדגלו"ת. הנה שח"ר לבנ"ה חמ"ה נדגלו"ת ר"ת שלח"ן ואמר לי כבוד מחו' הרב הקדוש המקובל מהר"ה שליט"א שהסממנים המפורשים בתורה בסממני הקטורת הם ג"כ בר"ת שלח"ן שחלת לבונה חלבנה נטף בין והתבונן והנה בהך דינא לומר ד"ת על השלחן כתב רש"י ז"ל ורגילין בני אדם לפטור עצמן בצרהמ"ו וגם הרע"ב הוסיף יותר וכתב וצברהמ"ו שמצרכין על השלחן יוצאין י"ח וחשוב כאלו אמרו עליו דברי תורה, כך שמעתי עכ"ל. והנה החו"ט תמה על פסק זה אטו ברשיעי עסקינן שלא יצרכו צרהמ"ו מצוה דאורייתא והרי מילי דאבות מילי דחסידי הוא עיי"ש (ובאמת הוא תימה גדולה וכן צוהר מפורש הדבר שאינן יוצאין רק בד"ת ממש) והנה לדברי רש"י ז"ל הסוונה ורגילין בני אדם לפטור עצמן בצרהמ"ו היינו דבאמת יכולין לזאת בצרכת המצרך ומה שמצרכין כ"א לעצמו זה רגילין לעשות לזאת י"ח דברי תורה. וגם זאת נראה מדברי רש"י שבאמת לא ישר הדבר בעיניו רק שכתב שרגילין להקל בכך אבל הרע"ב כתב זה לפסק הלכה הוא לכאורה תימה. וז"ל אחר שדקדק בדבריו שכתב וצברהמ"ו שמצרכין ע"ל השלחן יוצאין י"ח דהנה הך ג' תיבות שמצרכיין ע"ל השלח"ן מיותרים וללא צורך. אבל נ"ל כוונתו דהנה בזמן הגמרא לא היה צרהמ"ו על השלח"ן דסלוקי תכא מקמיהו קודם השמיה אחר גמר האכילה ואמירת דברי תור"ה היה בחיוב להיות על השלח"ן היינו בעוד השלח"ן לפניהם (כדי לזרף ולחבר תור"ה עם שלח"ן אשר לפני י"ח) וצדדין בתראין דנחמעטו הלצבות מלומר דברי תורה בכל חצורה וחצורה חיקטו שלא לסלק השלח"ן קודם צרהמ"ו והנה אומרים צרהמ"ו על השלח"ן דייקא והנה היא מ"ע של תור"ה וכתורה ישב לזרף אל השלח"ן זה שדקדק הרע"ב וצברהמ"ו שמצרכין ע"ל השלח"ן דייקא, נ"ל (ועיין עוד מש"ל צרמו רי"ו):

(אגרא דפרקא)

ר' שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו וכו' אבל שלשה שאכלו על שלחן א' ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום. (עיין במדרש שמואל ובתוס' יו"ט שמעלה עליהם כאלו הקרינו קרבנות) והיינו שאם אמרו עליו דברי תורה הנחונה באש דת למו כנו' הוא מכלה חוקף הקליפות הנאחזים בהמאכל והוא עושה פעולת הקרבן כנו' משא"כ כשאין אומרים ד"ת ואוכל לתאווה הרי הקליפות שהם בהמאכל בחי' תקרובת ע"ז ר"ל ומה נכונים עפי"ו דברי הברטנורה שכ' דגם צרהמ"ו יוצאים כאלו אמרו עליו ד"ת ובחוי"ט התפלל עליו, ולפי האמור יתאחדו דברי הברטנורה ויתכנו עפי"ד הארז"ל (בשער היחודים שס) דאף אם מתדבק בהאדם קליפות בשעת אכילתו מ"מ ע"י צרכת המזון כזונה גורם לנטול כח הקליפות ולהרחיקם מהמאכל עיי"ש, וזהו ביאור דברי הברטנורה והיינו אף כשלא שאמר ד"ת מ"מ ע"י צרהמ"ו מכלה ג"כ הקליפות:

(תפארת בנים)

ד. רבי חנינא בן חכינאי אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחיד
ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו:

ה. רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין
ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נוהגין
עליו עול מלכות ועול דרך ארץ:

ו. רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר עשרה שיושבין
ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל.
ומנין אפילו חמשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה. ומנין אפילו
שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפט. ומנין אפילו שנים שנאמר אז
נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ומנין אפילו אחד
שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך:

ז. רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן
בדוד הוא אומר פי ממה הכל ומידך נתנו לך: רבי יעקב אומר המהלך
בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה
מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו:

לב אבות

וכן בדוד הוא אומר וכו'. תוי"ט ד"ה וכן דוד וכו', לכך לא אמר כמו שנאמר כי
ממך הכל, וגו' לדעתי הקלושה ל"ל למימר כמו שנאמר, וכי ריכין ראי' לזה שהעולם ומלואו
של הקב"ה. אבל התנא לא השמיע לנו בזה שום דבר חדש. רק השמיע ענה טוב' אל האדם
לעמוד כנגד היצר המונעו ומכביד עליו עשיית המצות ולימוד התורה ונתינת ה'לדק', והנה
אמר התנא שיבא עליו בטענה זו. והיה לו לעור נגדו כי היא טענה עלומה וז"ש וכן דוד הוא
אומר רצ"ל מנינו דוד שהשחמש ג"כ בטענה זו. והוא נכון בטענה זו:

(דברים נחמדים)

תוי"ט ד"ה ר' יעקב וכו', וכ"ש דר"מ קדים לר"ש בזמן וכו', שניהם היו מתלמידי ר"ע
ואין כאן הקדמ' כ"כ:

המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה
ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו. עכ"ל המשנה ולרך ביאור.
וכפרט הלל כשמסבת את האילן שהוא נאה הוא משנת הש"י על צמחי גדליו וה"ו עבודת
הבורא להכיר את יופי מעשיו ונפלאותיו וכפרט צהימותו בדרך שלא יוכל לעסוק בתורה ועוסק
אז בנתיב ככל דרכיך דעו. ולמה ה"ו כמתחייב בנפשו. אולם הענין הוא כנ"ל [מהד"ד אות

ח. רבי דוסתאי בר רבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הפתוב פאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכול אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייה הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו:

ט. רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקימת: הוא היה אומר כל שמעשיו מרבין מחכמתו חכמתו מתקימת. וכל שחכמתו מרבה ממעשיו אין חכמתו מתקימת:

לב אבות

ז' שאין לדחות שום דבר גם כשאין נראה לו בשלימות המקום והענין וכנ"ל (באות הקודם) וגם כשעוסק ביחודים במחשבתו ולא תמצא על מקום זה יחוד להבין ולידע או המקום ההוא לא יוכשר בעיני לפי דמיוט עכ"ז לא ידחה הדבר הלו כלל כי צריך לידע שכל דבר ופרט טובא גניו בגוי' (אלא שהוא עדיין אינו משיגו) ובהבורא ית"ש נאמר כי לא ידח ממנו נדח. וכנודע בפה"ק. ח"ש התנא המהלך בדרך ומפסיק ממשנתו (מפני שלא יוכל ללמוד בדרך כפשוטו, ועוסק קצת ביחודים במחשבתו) ואומר מה נאה איל"ן זה (שעל זה ימצא בנקל במחשבתו יחוד כגון איל"ן בגי' יחוד הו"ו אד"ו' כנודע לכל. או) מה נאה ני"ר (בגי' י"פ הוי' כנודע בסוד וירא ה' כי ס"ר לראות ואכמ"ל) "זה" (דייקא נאה לפניו במה שימצא לכיין ע"ז כונה רק על ז"ה ולא על אחר בעיני עוה"ז העוזרים לפניו בדרך) מעלה עליו הכתוב (בנחי' מעל"ה במדרגה עליונה אשר כתוב לאמר והוא טמון ברמזו בכל דבר ופרט לאין שיעור) כאלו מתחייב בנפשו (בחלק נפש"ו אשר נתדבקה בגשמיות ולא העלה אותה לכיין כראוי עכ"ז הכל הוא חלק אלקי ממעל ואם יחשוב הוא כנ"ל כי רק נאה זה מה שיוכשר בעיניו כנז', לפי"ז ה"ז כמתחייב בנפש"ו. ח"ו) כמ'. ה' ילינו ויעורנו ב"ב:

(דברי תורה)

רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקימת. וכו' ובהקדמת תקוניו וזה"ק מוצא מאמר זה ב' טסחאות כדלקמן: כל הקודם יראתו לחכמתו חכמתו מתקימת, ויש נ"א חכמתו ליראתו חכמתו מתקימת, וכנ"ל, ומוסיף צוה עוד על הקושיא דהא לפמ"ש גדולה תורה שמביאה לידי מעשה שהוא אהבה ויראה היינו שהתורה שלמד תחלה מביאו לידי אהבה ויראה משמע שיש להקדים החכמה שהיא התורה ליראה ואז היא מתקימת, ואנן אפכא תנינן דדוקא מי שמקדים יראתו לחכמתו אז היא מתקימת: אלא כולא קשוט וכו', כוננו בהמשך הדברים הללו לתוך דאין הדברים סותרין זא"ז, כי יש אופן שהחכמה שהיא התורה קודמת ליראה ואהבה, ויש אופן שאהבה

י. הוא הָיָה אוֹמֵר כָּל שְׂרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיָּמִנּוּ רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיָּמִנּוּ וְכָל שְׂאִיֵן רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיָּמִנּוּ אֵינן רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיָּמִנּוּ: רַבִּי הוֹסֵא בֵּן הֶרְכִּינֵס אוֹמֵר שָׁנָה שֶׁל שְׁחָרִית וַיֵּינן שֶׁל צְהָרִים וְשִׁיחַת הַיְלָדִים וְיִשְׁיבַת בְּתֵי כְנָסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

לב אבות

ויראה קודמים לחורה שהיא החכמה, והיינו כי יש חכמה עלאה וחכמה תתאה, והיינו כי החורה דהיינו חכמת הקבלה נקרא חכמה עלאה, וכן יש יראה ואהבה עלאה ויראה ואהבה תתאה, ולגבי חכמה תתאה שהיא נגלות החורה ויראה תתאה נרין להקדים היראה להחכמה, וכל שיראת תטאו קודמת לחכמתו אז היא מתקיימת, אבל לגבי חכמה עלאה שהיא חכמת הקבלה יראה עלאה, נרין להקדים החכמה להיראה, שא"א לבוא לידי יראה עילאה אלא אם למד קודם חכמת הקבלה, וכמו שמפרש ואזיל: (באר לחי ראי)

כל שרוח הבריות נוחה הימנו. כ"ל לפרש בכ"מ לשון נוח"ה הימנו היינו ישוב הדעת שאין חפץ יותר כי כבר הוא שבע בזה דהנה יש לך דבר שהוא אהוב אל האדם. אבל אין לו עדיין נייח רוח שתחייש דעתו כי חפץ להשיג יותר. אבל כשהוא שבע מן האהבה אזי הרוח יש לו מנוח. הכן הדבר וכענין שאמר יעקב ר"ב עוד יוסף בני חי. מתרגמינן סגי לי חדו"א: (דברים נחמדים)

כל שרוח המקום נוחה הימנו רוח הבריות נוח הימנו. והנה במשלי, ברצות הו"י דרכי איש גם אויביו ישלים אמו, וכתב בסידור הארז"ל בזכות הקרבנות, ה' הושיעה המלך יענגנו ביו"ס קראנו ג' תרצ"ו כמנין רבוע הו"י פשוטה ורצוע דד' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן במלואם וכו' עכל"ה וכן עוד שם כי ביו"ס בגי' ח"ן עיי"ש וז"ל מה ענין ח"ן לכוונת המספר תרצ"ו של אלו הד' תיבות המלך יענגנו ביו"ס קראנו כנ"ל, וי"ל כי הענין מ"ש הכתוב ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אמו הוא ברצו"ת ה' (ברצונו ית"ש, אין טעם ברצו"ן) להטיב עם איש ולהנעים לו את חיו שלוחיו ואויביו ישלימו אמו ועי"ו יוכל לעבוד את ה' שאין מפריע ובמנוחה הוא בכמה אופנים. א) לפעמים בזכותו חבו דבר קשה מאוד כי מי ידק לפניו ית"ש דין, ע"י מעשיו. ב) יש בזכות אבותיו וגם זהו דבר קשה לפעמים כשחמה זכות אבותיו ע"י שנשחמש בהם כבר הרבה לאשר אין לו בזכות עצמו (כמעט) כלום. ג) והיותר מעולה הוא כשהוא ברצונו בתקדו ית"ש, ואין טעם ברצו"ן כנ"ל, וגם אז לא יוכלו המקטריגים לקטרג כי הוא רק כשימצא חן בעיניו ית"ש ואויביו ישלימו אמו והוא בצחי' משאחו"ל עה"כ ונת מצא ח"ן בעיני ה' שאף נח לא ה' כדאי אלא שמצא ח"ן [ועיין בענין הזה בחיבורי טהרה של אאמו"ר הק' זי"ע במקומות רבות וגם חן בענינותן בחיבורינו בעה"ן] וזהו י"ל ההמשך ושייכות הכוונת הג"ל בסידור כי המלך יענגנו ביו"ס קראנו ג' תרצ"ו (שהוא אותיות) רצו"ת (היינו ברצו"ת ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אמו

יא. רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלפין פני חברו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא:

לב אבות

כנ"ל חוה ע"י ת"ן (בגין ביו"ס כנ"ל כשהוא ע"י חן שמלא לפניו ית"ש ואז אין שיך קטרוג וגם אויביו ישלים אמו) וגם בפטות כמו שאמו"ל באבות כל שרות המקום נוחה הימנו (היינו שמלא ת"ן לפני המקום ית"ש) רוח הצריות נוחה הימנו (שאו הצריות גם אויביו ישלימו אמו שמלא ת"ן גם צעיניהם) כנ"ל:

(דברי תורה)

רא"ה המודעי אומר המחלל וכו'. נ"ל ר"א המודעי ה' קצלה בידו דכל הני אין להם חלק לעוה"צ וצפ' חלק תשב הני שהיתה הקבל' צד כל החכמים ואין כאן מחלוקת ועיין בחו"ט:

(דברים נחמדים)

המבזה את המועדות וכו' אין לו חלק לעוה"ב. ע"י צר"ע צרטנורא דהיינו חול המועד יש להבין מדוע נקט המחנא בזה הלשון אין לו חלק לעוה"ב וי"ל עפ"י"מ שכתבנו במאמרנו סמוכים לעד ע"מ שאמרו בסנהדרין (צפ' חלק ז' ע"א) כל ישראל יש להם "חלק" לעוה"ב וצפוף נדה אמרו כל השונה הלכות בכל יום מוצטת לו שהוא "בן" עוה"ב, דהחילוק הוא דהבן הוא מהדר לקיים מ"ע של אביו ולעשותו משא"כ חלק לעוה"ב הוא בשמירת הלאוין מהעונשין ע"י"ש. והנה בחשו"ה הרמ"ע מפאנו ז"ל (סי' ק"ח) צענין קדושת חוה"מ הגם שנקרא מקרא קודש וקדושתו שגבה למעלה שאסור להניח בו חפילין וכו' מ"מ מצרין צמוצאי יו"ט הראשון המבדיל בין קודש לחול ואין יקראוהו "חול" כיון שהכתוב קראו מקרא קודש כנו' הוא משום שאין מ"ע דשבתון נוהג בו בחוה"מ, גם למ"ד איסור מלאכת חוה"מ דאו' מ"מ המ"ע דשבתון נאמר רק ביום הראשון וצום השמיני, ע"כ החילוק בין המ"ע שאינו נוהג בחוה"מ לבגדי זהו נקרא המבדיל בין קודש לחול ע"י"ש. ומעשה מי שאינו נוהג בקדושת חוה"מ לא מיבעיא שאינו נקרא "בן עוה"ב" שהוא מי שנוהג בשמירת המ"ע (שזהו אינו מ"ע שבתון בחוה"מ) כנ"ל אלא "שאיין לו חלק לעוה"ב" ג"כ כיון שאינו נוהג גם בל"ח (עפ"י הג"ל ממאמרנו סמוכים לעד) שהוא נוהג גם בחוה"מ והוא מחלל ומבזה. גם י"ל דכיון שאין מלקות על לאו זה דחוה"מ גם למ"ד מלאכות חוה"מ דאו' וא"כ לא נחכפר לו על לאו זה וה"ו בכלל אין לו חלק לעוה"ב, וגם י"ל עוד דלא מיבעיא למ"ד מלאכת חוה"מ דאו' אלא גם למ"ד מלאכת חוה"מ דרבנן כיון שהוא בלאו דלא חסור מסרו הדבר לחכמים ככל אשר יאמרו איו מלאכה יתירו כנודע:

(שער יששכר)

יב. רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את

כל האדם בשמחה:

יג. רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה.

מסורת סיג לתורה מעשרות סיג לעשר נדרים סיג לפרישות סיג

לחכמה שתיקה:

לב אבות

מסורת סייג לתורה. הנה סייג הוא גדר לכל יכנסו זרים כגינה או כרם וישלטו בו ועושין גדר ולא יוכל זר ליכנס בו רק בעל הגינה והכרם הוא יכנס ע"י הפתח הידוע לו והמפתח נזנז אלנו. כן הוא הענין בכלל הנה המור' כחוצה לפנינו וכבר העתיקום האומות ללשונותיהם, אבל המסורה הוא מה שנמסר בתושבע"פ דברשות חז"ל וכן בתרגומים שבאו כמה פעמים בתוספת על המקרא והכל נמסר בסיני בסוד תושבע"פ, מזה אין טועמין טעם מחוק רק בני ישראל עם קרובו, והם הם הסודות דינו ודין בני ישראל. וזהו מסורת סייג לתורה לכל יכנסו בה זרים הבן:

(דברים נחמדים)

מעשרות סייג לעושר. לפי פירושי לעיל יצדק היטב גם בכלן מעשרות סייג וגדר לעושר שלא ישלטו זרים בעושרו. כי אם ח"ו אינם נותנים צדקה ומעשרות מן העושר. הנה יצד העושר ההוא בענין רע וישלטו בו זרים כענין ועניים מרודים תביא בית, וישלטו בהונו ורכושו, משא"כ כשיתן מעשרות הנה יהי גדר לעושרו ורכושו שלא יכנסו בו זרים, הבן הדבר:

(הג"ל)

נדרים סייג לפרישות. הוא ג"כ גדר לפרישותו שלא יכנס בו זר. דהיינו היצר לנבלו

מפרישותו:

(הג"ל)

סייג לחכמה שתיקה. הנה אם יש לו שכל מחודד מסוגל להשיג חכמה ומוחו רחב וחזק להבין מושכלות [הנה כשמדבר עם ז"א] בדיבור רשות. דברים של מה בכך. הנה ידבר עמהם ע"י חכמתו מילי דבדיחותא ודברי מליצה [הנה פעל בזה] שנכנסו זרים בחכמתו. ויצא לידי לה"ר ורכילות וכיוצא לאין משער. הנה השתיקה הוא גדר לחכמתו. הבן הדבר [והנה] שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב. א"כ זה הענין ישתנה מאינך לפי פירושי [דלעיל] כגון מעשרות סייג לעושר היינו אם יש לו עושר ויתן מעשר. הנה המעשר הוא סייג וגדר לכל יכנסו [זרים וישלטו] בעושרו וכן צאינך דוק ותשכח. משא"כ השתיקה כיון שגם אויל מחריש חכם יחשב. א"כ השתיקה [הוא] גדר לחכמה. גם קודם שיש לו חכמה. ע"כ שינה התנא במאמרו. ואמר סייג לחכמה שתיקה. דהסייג הוא אפילו קודם שיש לו חכמה. הבן הדבר:

(הג"ל)

יד. הוא הִיה אומר חביב אדם שנברא בצלם. חפה יתרה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חפה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם: חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה. חפה יתרה נודעת להם שנתן להם כלי חמדה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזובו:

לב אבות

סייג לחכמה שתיקה. ומהו החכמה בעלמה (הלא לא קחשיב בזה השתיקה"ה רק לסייג לחכמה) וי"ל כי הנה אחז"ל במגילה (י"ח ע"א) סמא דכולא משחוקא. אמרי במערבא מלה בסלע משחוקא בתרין. ועי"ז רביס טעו, שמו וגם לעו, ממי ודון היצה"ר אשר יפתוס לשחוק ולא למחות בני ביתו, ובני עירס, ויש שזיכל למחות על בני דורו רביס מדידיו ואוהביו, והוא שותק על הכל, ושתיקה כהודאה, ועי"ז ילך לשאלו אבדון ר"ל גם הוא בעלמו ומי זוטרי מדאחז"ל בשבת מי שיש בידו למחות וכו' נתפס וכו'. וגם מ"ש בשלמה המלך מחוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו אם כי הוא בעלמו ברוב גדלתו וקדושתו נחשב מהמ"ח נביאים כמו שחשבו רש"י במס' מגילה וחכם מכל אדם. ומה יענו אחזבי קיר שפלים כערכנו הלא אם נאחו בפלך השתיקה, נשכחה בנשתינו, וח"ז נתפס בעון וכו'. אכן בעניני העולם הנה חביב (במשלי) גם אויל מחריש חכם יחשב וזהו שאמרו כנ"ל סמא דכול"א (היינו "לכל העולם" סתמן שאין להם דעת הפנימי לדבר כראוי אם כי ליראים יחשבו אך אינם חכמים גדולים כ"כ לדבר דברים הנכונים וראוים ע"כ נקרא סמ"א דכול"א סתם העולם זהו לרפואתם לדרכס) משחוקא (היינו לשחוק כנ"ל). מלה בסלע (היינו מי שהוא דיבורו רק שוה אללו סלע ולא יחטר, אז) משחיקותא בתרין (טוב לו יותר כפלים מחירו להיות רק בשחיקותא) אבל מי שדיבורו שוה הרבה בעל כל הון וגם לא ישנהו. ולזה הדיבור טוב יותר כי ידע להוכיח בני דורו ולתקן הרבה בדיבוריו (ועי' בדברינו "ד"ת מהד' ד' אות מ"ט] לענין משארז"ל בברכות מתון מתון ד' מאות זוזי שויל). ח"ש סייג לחכמה (שהוא רק "הסייג" לפתח אנשי העולם כנ"ל) שתיקה. אבל החכמה בעלמותה (ולא רק סייג לחכמה) לדבר דברים הראוים ולבלי להחטיא המטרה הנחוצה, ולדבר דברים להיות חכם לוקח נפשות ישראל להחזירם בתשובה להוכיח ולהשכיל ולזה בודאי הדיבור חשוב יותר. ויהי האדם לנפש חיה מתרגמי' לרוח ממללא. והמ"י:

(דברי תורה)

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חו"ט כד"ה כלי חמדה וכו'. ול"ג שלכן קראה בכלן כלי חמדה לפי שמדבר וכו' ונ"ל לפי דברי החו"ט לעיל. חביב אדם וכו' קאי על האומות כשמקיימין מצות ב"נ ויכו ג"כ לעוה"ב וישראל חביבין יותר שנקראו בנים למקום:

טו. הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה:

טז. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחננוני מקיף והפנקס פתוח והנד בותבת וכל הרוצה ללוות יבא וילווה והגפאים מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת והכל מתקן לסעודה:

לב אבות

ולפי"ז קשה אדרבא למה העמים הש"י על הצנים עבודה יחירה כיון שגם ע"י הז' מלות אפשר לזכות לעוה"ב, לזה אמר התנא שהתורה בעצמה הוא כלי חמדה שחמדו אותה אפילו העליוני ולא ניתנה רק להצנים הנחמדים ישראל עם קרובו, והבן:
(דברים נחמדים)

הכל צפוי. תויו"ט גד"ה הכל כפוי וכו'. ומה שלא אמר הרשב"י כן על חטא אדם המוקדם שהי' יכול הקב"ה להפרישו וכו'. אין זה קושיא לדעתו כי רשב"י בא לפרש צכאן פי' הפסוק קול דמי אחיך לועקים וכו':
(הג"ל)

הכל צפוי וכו'. בתויו"ט, ובמדרש שמואל כתב דמעיקרא לאו קושיא. לפי שדיעת הש"י הוא כלופה וכו'. אומר לך ידידי כל אלו הדברי' הנאמרים בענין ידיעה ובחירה הנה ראיתי ג"כ אחד קדוש מדבר. והסביר ג"כ בזה דברי הרמב"ם והוא הרב הקדוש בעל אור החיים אמר שאין ידיעתו ית' כידועתו כי כידועתו א"א לו' שנד"ע ושלא נד"ע, דהן הנה שני הפכים בנושא אחד. אבל הוא ית"ש הנה הוא כל יכול אפשר לומר יודע. והבחירה חפשיית ביד האדם כי הש"י אינו יודע כביכול איך יעשה האדם. וזה דבר שאינו מושג לשכל האנושי. ואני הקטן הנני אומר לך אחרי ראיתי כל הדברים הנאמרים מפה קדושי עליונין בעסק הזה הנה ישרה בעיני דברי החסיד בחו"ה, וקילור דבריו הוא כן דהידיעה והבחירה שניהם נחלתו לנו עפ"י דברי התורה והגזו"ה. הגם ששכל האדם קצר מהשיג האיך יתכנו שניהם ביחד הנה הש"י יודע, ולא הודיע לנו הש"י המושכל הזה. וא"ת למה לא הודיע לנו הש"י המושכל הזה הלא זה הוא פנת כל החורה. נשיב לך, הלא ידעת כי הש"י הוא טוב ומטיב, ובפרט לישראל עם קרובו. ונתן לנו חמד שעשועים אשר חמדוהו העליונים הנה אם הי' יודע הש"י שהשגת השכל הזה בעסק הידיעה ובחירה טוב לנו בודאי הי' מודיע לנו. אבל הש"י הוא היודע שהשגת השכל הזה לא שייך לנו. ואין זה טובה לפנינו. ע"כ דברי החסיד הנ"ל:
ואני הקטן [אבא] אחריו ואבאר לך את הנלע"ד. הטובה הגדולה שעש' לנו הש"י שלא השכיל אותנו בענין הזה רק נאמן באמת אשר הש"י יודע, וכביכול אינו יודע. והבחירה חפשיית והנה נטויו והלכת דרכיו"ו א"כ גם אנחנו מחויבים לנהוג כן בדרכי התורה בעסק

יז. רבי אֶלְעָזָר בן עֲזַרְיָה אומר אם אין תּוֹרָה אין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אם אין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אין תּוֹרָה אם אין חֻמְרָה אין יִרְאָה אם אין יִרְאָה אין חֻמְרָה

לב אבות

הנהגת איש עם רעהו, כגון למשל לא חשנא את אחיך בלגנך. הנה אמר [הגם שעפ"י] שכלו יודע שחזירו הוא רשע ושבע תועבות בלבו. ונחאמת הדברים אללו. עכ"ז [לא חשנא אחוה] והגם שחדע לא חדע, ואסור ברכילות ולה"ר, א"א לי להרמיב לך הדבור [בזה]. אבל הוא נלרך לדעת כי] הוא פנה לחורה הבן הדבר:

(הג"ל)

אם אין תורה אין דר"ך אר"ץ אם אין דר"ך אר"ץ וכו'. שמעתי מכבוד מחו' הקדוש מהר"ה זלוק"ל דר"ך אר"ץ בגי' תפלי"ה. ונ"ל דגם בזולת הגימ' יש לכות התפלי"ה בשם דר"ך אר"ץ כמ"ש בגמ' (שבת י'). מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה היינו התפלה שמתפללין על מה שזריכין בעוה"ז רפואה ומוון וחיים וכיוצא א"כ נקרא התפלי"ה לפי"ז דר"ך אר"ץ הדרך שזריכין בארציות עוה"ז:

הנה לפ"ז יש לפרש בכאן מאמר התנא ברמו. אם אין דר"ך אר"ץ תפלה אין חורה. ואם אין וכו' דשניהם כאחד דוקא טובים. חור"ה ותפלי"ה. [וכדאיחא] שם בגמ' איהו סבר זמן חור' לתוד זמן תפלה לתוד. והוא רק בדרך רמו:

(הג"ל)

אם אין תורה : תויו"ט בד"ה אם אין חורה וכו' שדאי שיש לדרך ארץ קדימה זמנית וכו'. עיין בחד"א בחחילתו דרך ארץ קדמה לחורה:

(הג"ל)

חוריו"ט בד"ה דעת וכו' וא"כ ו"ש טוב טעם ודעת למדני. הם מלות נרדפיין. אין דעתינו נוחה בזה בשום מקום (רק) [ונפרט] בלשונינו הקדוש אין דבר לבטלה וצפסוק טוב טע"ס ודע"ת למדני יש לפרש דה"ק. דהנה קיי"ל אין טעם למנות. והכוונה דאין לתלות המצו' על הטעם. הגם שמצוה היא לחקור על טעמי המצות כ"א כפי שכלו חלילי' לתלות המצו' על אח' טעם שיתודע לו עפ"י שכלו. כי אם יבא לתלותה על הטעם הנה יבטל ח"ו המצות. כי יבא לומר כששייך זה הטעם מתחייב במצוה וכשאינו שייך זה הטעם הוא פטור. וכמו שעשו הרב' אשר הלכו דרך חשכים בתקירת הפלסופיא. אבל מצוה על האדם לחקור טעמי המצות בפרד"ס החור'. והגם כשישיג איזה טעם עכ"ז ישכיל וידע שא"א לבא לתכלית טעמיהן כי הלא הן הנה שכל אלקי:

וז"ש טוב טעם ודעת למדני. ביקש המשורר למדני טוב טעם במצותיך וגם למדני דעת המוציא הטעמים שאדע כי עוד נוכל להוציא טעמים בדעה לאין משער. וזהו כי במצותיך האמנתי לא כדרכי הפלסופים הבן מאד:

(הג"ל)

אם אין דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח: הוא הנה אומר כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה אין תורה אין קמח:

לב אבות

אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח. נראה רומז ימי פסח ושביעית כי קמ"ח עולה פס"ח ו"ש אס אין קמ"ח גי' פס"ח כמ' אין תורה לא היינו יכולין להמשיך האורות הגדולים בימי ספה"ע לחג השבועות שנקרא תור"ה [זמן מתן תורתנו] רק כיון שבאו כבר בפסח כליל א' שלא ע"י מעשיו ע"כ יכולים להמשיכן אח"כ בשבועות כרביא סגיא (ועיי' במאמריו אגדתא דפסחא על הגדה בד"ה עוד י"ל בנוסח ואפילו סלנו חכמים וכו' ובפיסקא כמה מעלות טובות וכו') ואס אין תורה (שממשיכין אותן אח"כ ע"י מעשיו עד חג השבועות) אין קמ"ח (מה ה' המעלה של פסח כיון שבין לילה ויום ה' ואח"כ חזרו האורות כנודע) ע"כ המה אחדים זכ"י כמוצן. ח"ש (במדבר כ"ח כ"ו) וזיס הביכורים וגו' בשבועותיכ"ס שמקריבין מנחה חדשה לה' אחרי העבודה בשבע השבועות כמ"ש בתורה ואז נקרא בשבועותיכ"ס שלכם ע"י מעשיכם: (שער יששכר)

אם אין קמח אין תורה וכו'. כי הנה אין לנו שיעור רק התורה הזאת בחורבן וגלות הלז ואס אין קמ"ח (השני שמות שאנו נסעדים ונסמכים בגלותנו כמ') [בסידור ר' שבתי זכ"ל] בכונת ח' אלול על מזמור, לדוד ה' אורי' אין תורה (ח"ו לא יכולנו להתקיים אף עם התורה בגלות החל הזה) ולעומת זה נודע כשישראל מוסיפין כח בפמליא של מעלה ע"י התורה ומנחת שעושין אז יש כח למעלה להמליך בעדם כי אס לא ח"ו אז גם המליך בעדם תשש כמו ונאלס פיו (וכשארז"ל על זור ילדך חשי שאתם מתישין כמו כביכול מלהטיב לכם) וזהו אס אין תורה אין קמ"ח כי אס לא נתחזק בתורה ובמנתי' כראוי אז אין כח כ"כ כביכול בשמות הג"ל מספר קמ"ח לפעול כ"כ לזכותינו דדין והיינו שלא נטעה לסמוך כח השמות בלבד שעולים קמ"ח שמה על ידם גם בלי תיקון מעשיו כלל וזהו אס אין תורה אין קמח כמז': (הג"ל)

אם אין קמח אין תורה. אס אין תורה אין קמח. י"ל עפ"מ ש"כ בעלי המחקר (עיי' נשמת חיים מאמר ג' פ"א) כי שלשה המה מבידי צעד החו"ש והקבל"ה והמופ"ת וכמו שביארו בספריהם וזהו י"ל אס אין קמח (קמ"ח ר"ת 'קבלה מופת' חוש) אין תורה (אין יכולין להשיג התורה רק בחושיו ועפ"י הקבלה מאבותיו והמופתי"ס אשר הראה לנו הש"י) ואס אין תורה אין קמח (אין יודעים מה שקבלנו בחוש מקבלה ומופתי"ס ר"ת כנ"ל). רשמתי למוכרת ברמז: (דברי תורה)

כל שחכמתו מרובה ממעשיו דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין וכו', ומזואר משס שהחכמה הוא בחי' ענפי האילן, והמעשה הוא בחי' שרשי האילן, ולזה אמר דענפי אילן דלעילא הס ה' עלאה, [ושרשיו ה' תתאה] וכמ"ש רבינו

הוא דומה לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן תררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרבין שאפילו כל הרוחות שפעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. שנאמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי:

יח רבי אלעזר (בן) חסמא אומר קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה:

רבי חנניא וכו'.

לב אבות

כפרע"ח (פי"ד משער התפילין) דכשכותב אות ה' ראשונה משם הוי' ב"ה יכוון אל החכמה ביחוד עם הבינה וכו' עיי"ש, אבל שרשי האילן שהוא המעשה הוא במלכות שהיא ה' אחרונה שהיא עולם העשיה, וכמ"ש בקה"י (ערך מעשה) שמה"ט נעשה כל מעשה ע"י הידים שהם חו"ג, שכן המלכות נבנית ע"י חו"ג, כסוד מקדש אד' שהוא המלכות כוננו ידך חו"ג עיי"ש: (באר לחי ראי)

קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה. וי"ל קנין ופתחי נדה (היינו ההלכות עמוקות שזריך להעמיק בחשבון להביין בפשטות) הן הן גופי"י (בחי' הגו"ף שהוא לבוש של) הלכות ויהיינו פש"ט ההלכות שהוא כנגד עשי"י ובחי' גוף כנו', וכנו' להלן בבחי' פרד"ס] (משא"כ הנשמ"ה של ההלכות היא פנימיות המורה) תקופו"ת (שהם בחי' ד' אותיות י"ב צירופי הוי' כמ"ש בקהלת יעקב [עיי"ש בערך תקופות] וגם נודע כי בסתם בחי' הוי' הוא ציריפה) וגמטריאות (שהוא בחי' רמ"ו וכנודע בבחי' פרד"ס שהם כנגד ד' עולמות כי רמ"ו הוא ציריפה. ח"ש) פרפראו"ת (היינו בחי' לבוש שהוא פורפיר"א כדאי' במגילה ועיי' בערכי הכיטיים. וכנודע בכל המקובלים כי הד' עולמות כ"א לבוש המלביש לחצירו כמו בריאה מכסה ומלביש לאלילות וכן יציר"ה מלביש לצירי"ה וכו' והנה תכמ"ה הוא בצירי"ה ח"ש פרפראו"ת מלבוש כנו') לתכמ"ה (שהוא בצירי"ה והוא היציר"ה בחי' רמו כנו' מלביש את החכמ"ה) כנ"ל:

(דברי תורה)

תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה. וי"ל ע"ד ששמעתי מאמאמר הקדוש זי"ע בשם קדוש א' מדבר עה"כ על כן יאמרו המושלים בלו חשבון כי מצינו בזה"ל אשר

כוננו דבריהם על מספר גימטריא בש"ס וראשונים וצפרט במקובלים ורבינו האריז"ל. אך לא יחשבו חלילה כי מפני שהוא בגימ' ועולה במספרו כן הוא ענין א' לשניהם אם עולים יחד במספר גם אם העניינים הם בעצמם מילי סמרא"י זה לזה מן הקצה אל הקצה, זה אינו כן. רק להיות הענין א' עם חברו בסוד ה' בשורשו ועצמותו אזי יומתק מאוד אם יכוונו ג"כ במספרם חושבנא דדין כדדין וז"ש חז"ל באבות תקופות וגימטריאז"ת פרפראות לחכמה רק כמו פרפראות להסעודה ועיקר הסעודה לחם בשר ויין. והיינו העיקר הוא אם מכוונים בעצמותם ומהותם הדברים לכוונה וענין א' בסברה וטעם ונימוק, כי רק אז ינעם עליהם הפרפראות, לכוונם יחד בגמטריאות. וכן דרכי הראשונים במשלים, כמו משלי שועלים. ומקורן טהור משלמה המלך החכם מכל אדם ודיבר ברוח קדשו, ועכ"ז במשלי"י שלמה לבשו, אך אין המשל עיקר אלא המעשה. אם כן הוא באמת בעצמותו, אז לשבר את האוזן ולהטעים להשומע מלבישם בדרך משל גשמי חז"ש על כן (על דבר שהוא "כן" אמת בעצמותו, כ"ן מלשון "כן" בנות אלפחד דוצרות, הייט כנים דבריהם) יאמרו המושלים (יאמרו משלים ע"ז להטעימו. או לפעמים) באו חשבון (יעשו חשבון בגימטריאות כי מכוונים הדברים) וכנז': (הני"ל)

כל ישראל וכו'.

א. בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי פי עדותיך שיחה לי: איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארף אפים מגבור ומושל ברוחו מלכד עיר: איזהו עשיר השמת בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא: איזהו מכבד המכבד את הבריות שנאמר פי מכבדי אכבד ובזי יקלו:

לב אבות

מכל מלמדי השכלתי. תוי"ט זד"ה שנאמר מכל מלמדי וכו'. שאין זה חידוש שלאחר שלמד האדם מלומדו הוא מתחכם וכו'. וכבר המשיליה ראשונים כמשל הנגס הזופה על גבי הענק שרואה יותר מרחוק: (דברים נחמדים)

הכובש את יצרו. תוי"ט זד"ה הכובש את יצרו. יצר הרע נק' יצר סתם וכו' מקרא מלא הוא כי יצר לב האדם רע מנעוריו: (הנ"ל)

איזו גבור הכובש את יצרו. היינו שכובש את יצרו לעשות את רצון הצורא ז"ה וז"ש ועוד איחא שם איזו עשיר השמת בחלקו ופי' המדרש שמואל שאינו מבקש מותרות ואינו מיגע כל היום להעשיר רק קצת יגע כדי אכלו ההכרח לו לחיותו ושאר היום עוסק בתורה וזה שמירי הכתוב העשיר בעשרו היינו השמת בחלקו וכתב ע"ז אאמו"ר זללה"ה דהנה בזמן חורבן הבית כתיב ואנכי הסתר אסתיר פני צעורה"ר ולא נראה שעושי רצונו יצליחו ועובדי רצונו יהי' מושפלים ואין לעושי רצונו הצלחה יותר מעובדי על רצונו אבל בזמן שציהמ"ק היה קיים אז נראה כבודו וטובת הצדיקים ועושי הרשעים וזה שאמר הנביא אל יתהלל החכם בחכמתו וגו' והגבור בגבורתו והעשיר בעשרו (היינו החכם באמת שידע שיש צורא כל העולמים אין סוף ז"ה ונתן לנו תורתו והגבור הכובש את יצרו ועוסק בתורה כנו' אין להם להתהלל ולהתפאר ולהתגרות ברשעים לומר ראו שאני עובד ה' מצליח ואחס לא תצליחו) כי אם בוא"ת (בזמן שציהמ"ק קיים כמו שפירש"י בריש פ' אחרי עה"כ בואת יבא אהרן וגו', שאז ה' השראת שכינתו והתגלות כבודו ית"ש וכבוד תורתו אז) יתהלל המתהלל השכל ויודע אותי (היינו החכם והגבור והעשיר שנקרא העובד ה' יתהלל בזה אז כאשר יראה לעין כל) כי אני ה' עושה חסד (שאו אני עושה חסד עם עושי רצוני) ומשפ"ט (עונש לרשעים כנו') ואז יוכלו המשכילים ויודעים אותי העושים רצוני להתהלל כי כל העולם יראו כי אז נגלה כבוד ה' ואוהביו כלאה השמש בגבורתו וטוב להם, ואיבי ה' ביקר כרים כלו. ולזה מסיים הכ' באר"ץ היינו כל זה קאי בארץ צעורה"ז בזמן שהחומר הגוף הוא בארץ אבל כשאדם לעולם העליון אחר הפטירה אז גם כשאין ציהמ"ק קיים הצדיקים ובעלי תשובה טוב להם שיש להם

ענג ושעשועים בג"ע צאין שיעור וערך והרשעים יענשו בגיהנם ושאלו תחמית, עכח"ד
 אלאמו"ר הק' זללה"ה:

(תפארת בנים)

איזו גבור הכובש את יצרו. כתבו בספה"ק לבאר דברי חכו"ל במשנתנו עפי"מ
 דודע פלוגתת הרמב"ם עם שלטי הגבורים הקדמונים בענין מ"ש הרמב"ם (בפרק הששי
 משמנה פרקים) שהעבודה השלימה והמעולה הוא במי שאינו מתאזהר עוד לעשות העצירות
 ומואס בהן בטבעו ומי שצריך לכופ את יצרו כי עדיין מתאזהר לעשותן הוא עדיין אינו בחכלית
 השלימות אמנם הרבה מהקדמונים חולקים עליו והביאו כמה ראיות מהש"ס שהמתאזהר
 ומחמד להעצירה ופורש ממנה מחמת יראתה שמצווה שלא לעשותה יש לו שכר יותר.
 והדברים עתיקין. (ועי' בספר אפיקי יהודה, ובס' ערבי נחל, ובעל עקידה בשער מאה) ועי"ז
 אמרו חכו"ל איזו גבור הכובש את יצרו דהיינו שיש לו עדיין תאוה וחמדת הרע ר"ל רק
 שמונע א"ע לעשותו מפחד ה' והולך בכה ומלחמה לכבוש את יצרו:

(הנ"ל)

איזו גבור הכובש את יצרו. היינו הצדיקים הנקראים גבורים שכל עיקר עבודתם
 להתגבר על יצרם, לנטלו ולהעצירו:

(באר לחי ראי')

איזהו גבור, הכובש את יצרו וכו'. ונאבות דר"ג (פכ"ג מ"א) מוסיף: וי"א מי
 שעושה שונא אוהבו. וצריך ביאור מהו הגבורה ורבותא דמדותיו אם עושה שונאו לאוהבו
 (ואין לומר דהיינו גבורת כובש את יצרו שמכניע א"ע לפני שונאו ושוכח שנאחז הלל היינו הך
 מה דקאמר לעיל שם איזו גבור שבגבורים הכובש את יצרו ומהו דקאמר וי"א מי שעושה
 וכו'). ואין לומר דהיינו ע"י תחבולות שונות בחניפות ושקרים להפוך לב שונאו להיות לו
 לאוהב. הגם שאחז"ל בשם י"א שמוחר לשנות מפני דרכי שלום אבל לא יתכן לקרות בשם
 השבח גבור שבגבורים למי שהוא שקרן וחונף כ"כ עד שעושה שונאו לאוהבו. וכי זהו רבותא
 וגבורה. בעלמא דשקרא. להפוך הכל ע"י תחבולות חניפה הלל זהו שכיח כמו כשפיס
 במצרים. אלא ודאי נראה בע"כ דקאי אלעיל מיני' שם איזהו גבור שבגבורים הכובש את יצרו
 (וכן הוא במשנתנו) ע"ז באו הי"א להשמיענו דהך דלעיל הכובש את יצרו לגבי מילי דשמיא
 מיראחו את ה' או יראת העונש אינו גבורה כ"כ שאינו מחליף עולם עובר בעולם עומד
 וכיוצא. אך לגבי בני"א הגם שנדמה לו (ואולי באמת הצדק אמו) כי חבירו חטא נגדו ועכ"ז
 ישלים אמו כי גדול השלוס כשאחז"ל (יבמות ט"ה :) (במקום שלא יזיק השלוס לו לדת תוה"ק
 כגון שחבירו השונאו הוא רשע או קל בדעתו ומסית צדיבורו ודיעותיו) והנה כמיס פא"פ כן
 לב האדם זל"ז, ובע"כ הוא מוכרח לסלק מלצבו באמת כל שמץ מרעומות שהי' לו על חבירו
 ועי"ז לעומת זה גם חבירו יתהפך לאוהבו בלצבו באמת חזו רבותא גדולה לכבוש את יצרו
 ולהעביר כל שנאה מלצבו כנו' חזו (לדברי הי"א) הגבור שבגבורים (הכובש את יצרו כ"כ
 בלצבו עד) שעושה שונאו לאוהבו כנו':

(דברי תורה)

ב. בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העברה שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה :

ג. הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר. שאין לה אדם שאין לו שעה ואין לה דבר שאין לו מקום :

לב אבות

מצוה גוררת מצוה, היינו שסגולת המצוה הוא כן (מאת המצוה ברוך הוא וברוך שמו) שמגורר מצוה אחרת, (והוא כענין (שבת קד.) הבא לטהר שמסייעין אוחזי), ואם כן לפי זה פעולת המצוה הנגזרת היא ממילא מלדו ית"ש, שמסייע מזד מדת החסד שהוא בסוד מים המוגרים זה אחר זה, ואף אל פי כן משלם הקב"ה כאלו היה גם המצוה האחרת פעולת האדם ממש, וזהו שאמר (תהלים ס"ב י"ג) ולך יי"י החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כאלו היה הדבר מעשהו ממש בלא גרירה, והנה במזמרים ליה הקב"ה במצוה ראשונה שנצטוו כל יחיד, הנה ליה ליקח את הפסח בעשור לחדש שאיקלע אז בשבת, כדדי להורות להם מצוה גוררת מצוה, להיות שחזו ביום השבת גם במזמרים על פי משה שצירר את יום השבת כמו שאמרו חז"ל (שמו"ר א' ל"ב), בזכות זה הנה מצוה גוררת מצוה ולקחו בשבת את תלה הפסח וגררהו וקשרהו בכרעי מטוחם, ואף על פי כן יקחו שכרם משלם (שמות י"ב כ"ג) ועבר יי"י לנגוף את מזמרים וכו' ופסח ה' ולא יתן המשחית וכו' והודיע להם הקב"ה בשבת זה ענין הזה ולך יי"י החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו :

(בני יששכר)

הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה וכו' ועבירה גוררת עבירה. היינו כמו שאנו אומרים בסליחות רחוק ממנו בעונינו שבו מאחרין תענו ואצדנו, כלומר שע"י אשר רחוק ממנו בעונינו ואין לנו יכולים לקיים שויתי הוי' לנגדי תמיד עי"ו שבו מאחרין, וממילא תענו ואצדנו בעונותינו. וזה עבירה גוררת עבירה וזהו ג"כ ביאור אמרנו בסליחות כי עוטתינו מזדליק בינינו לבינך שע"י עבירות שעשינו נעשה כביכול פירוד בינינו ובין הקב"ה שאין לנו יכולים לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, וכמ"ש הרמ"א בל"ח ס"ו א' בשם המו"ק שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בחורה וכו' וכו'. וזה פיה"פ ואמר ביום ההוא על כי אין אלקי בקרבי (שאין לנו שמים על לבנו לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד) ע"כ מלאנו הרעות האלה (היינו עבירות שהיא שורש רע) באם היינו שמים על לבנו שהקב"ה עומד לנגדינו והוא אמתו תמיד לא הוי' מלאנו עבירות כאלו :

(תפארת בניים על הגדה ש"פ וע"ע בח"ב פ' בלק)

ששכר מצוה מצוה. היינו שזהו השכר מצוה שמשגיגים טעם ומתיקות המצוה והוא המצוה הזאת בעצמותה וכתה הגדול והטוב, וזה השכר היינו מתיקות ועריבות של המצוה ישיג כ"א רק לפי מדתו והכנתו וכונתו :

(חמשה מאמרות מא' תורת שבת)

ד. רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקנת
 אנוש רמה: רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחליל שם שמים בסתר
 נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם:
 ה. רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר הלומד על מנת ללמד
 מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין
 בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות: רבי צדוק אומר אל תפרוש
 מן הצבור ואל תעש עצמך פעורכי הדינין ואל תעשה עטרה
 להתגדל בה ולא קרדום לחפר בה וכף הנה הלל אומר ודאשתמש
 בתגא חלף. הא למדת כל הגהנה מדברי תורה נוטל חייו מן
 העולם:

ו. רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכבד על הבריות
 וכל המחליל את התורה גופו מחליל על הבריות:
 ז. רבי ישמעאל בנו אומר החשף עצמו מן הדין פורק ממנו
 איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח:

לב אבות

שתקת אנוש רמה. כחור"ע, עכ"ז אין תקומו ותולתו על הרמה וכו'. ואני אומר
 הדברים כפשוטן כי ידוע כ"ז שלא נתעכל הבשר עדין הדין מחוח על הנפטר משא"כ אחר
 עיכול הבשר ע"כ היו נוהגין ללקט העצמות אחר עיכול הבשר וליתן אותם בקברי אבותיהם
 הצדיקים (ומלאט ראיע צואת הגאון הקדוש מוה' נפתלי כ"ך שהי' מזה ליתן סיד תחת
 ארצו למהר העיכול) והנה הנפטר מקווה לזה [אשר] יתהווה מבשרו רימה שימעכל מהרה.
 והנה אדם מה שמקווה שיהי' בשרו רימה אין יתגאה. והנה צודאי הצדיקים שלא נהנו
 מהעוה"ז לא יתהווה רימה מבשרם אבל זעירין אינון והתנא אנו"ש קאמר. לא אי"ש המורה
 חשוב:

(דברים נחמדים)

והגס לבו בהוראה, שוטה רשע וגס רוח. צריך לדעת למה נקרא רשע. נראה
 ע"פ מה שאמרו ז"ל "אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד" וגם אמרו
 עה"כ גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל — אמר הקב"ה מי שיש בו גסות רוח אין אני
 והוא יכולים לדור בשכונה אחת. ואם כן אחי שפיר אם אדם גס רוח, אין כאן כדי רשעתו. אבל
 הגס לבו בהוראה, כיון שאין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וא"כ הגס לבו
 בהוראה גורם לשכינה שכיכול, ח"ו, אין לה מקום לפי שאין אני והוא יכולין לדור בשכונה

ח. הוא הִיָּה אוֹמֵר אֵל תְּהִי דָן יְחִידִי שְׂאִין דָּן יְחִידִי אֱלָא אֶחָד.
 וְאֵל תֵּאמֵר קִבְלוּ דַעְתִּי שְׁהֵן רְשָׁאִין וְלֹא אֶתָּה :
 ט. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר כָּל הַמְּקִיָּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעַנִּי סוֹפוֹ לְקִיָּמָה

ל ב אבות

אחת ואין להקצ"ה כביכול מקום להשרות עי"ז שכינתו חוץ ממנו כמאמר הנ"ל אין להקצ"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה והוא גם רוח בהלכה ואין הקצ"ה יכול להשרות שכינתו עליו כביכול וגורם גלות השכינה ועל כן הוא נקרא רשע:
 (מכ"י קדשו של מרן רשכבה"ג מוהרצ"א זצ"ל מדינוב)

אל תהי דן יחיד, שאין דן יחיד אלא אחד. עיין במפרשים שם שאעפ"י שיחיד מומחה דן יחיד עכ"ז תרחיק א"ע מזה, וקשה הלא גם שנים אסורים לדון דאין הלכה כשמואל דס"ל דשנים שדנו דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חלוף וא"כ הו"ל רבותא יותר דאפי' שנים לא ידונו, ואי מיירי שקבלוהו עליהם גם יחיד מותר לדון בקבלוהו עליהם הבע"ד, ואין לומר דנקט יחיד וה"ה שנים דלא דהא נקט שאין דן יחיד אלא אחד ית"ש בלבד וא"כ מזה נראה דלא מיירי רק מא' ולא משנים שדנו אלא בע"כ דאף שמוחר מן הדין בקבלוהו עליהם מ"מ באבות דמיירי מדרכי הנהגות ישרות וטובות ועיני חסידות ע"כ מלמדנו דרך ענה טובה שלא לקבל עליו לדון יחיד דוקא (גם כשקבלוהו עליהם), דהנה בנ"ד של שלשה כשבע"ד א' יוצא חייב לא יועף לבו על שום א' מהדיינים (כי לא מיירי בדייני רשיעי ח"ו שיגלו להבע"ד אני הייתי מוכה וחבריי מחייבים) כי על כל א' יוכל לחשוב שהוא ידע דקחו וזכותו רק חזירו רבו עליו ואחרי רבים להטות וכן יוכל לחשוב על הדיין חזירו עד שעל שום א' לא ידע לכעוס עליו בשום דבר ברור כי על כל א' יוכל לדונו לכף זכות שהוא חשב לדון בזכותו רק שנמנו עליו ורבו חזרו וכן בשנים שדנו (שקבלום הבע"ד) לא יוכל לידע לזעוף לבו על שום א' כי יוכל לחשוב שהוא באמת חפץ בהדקו רק חזירו הדיין אולי הסיב את דעתו לזכות בע"ד שכנגדו וכן על הדיין השני יוכל לחשוב כן שהוא חפץ בהדקו רק כנו' משא"כ כשדן יחיד אז ידע בציור הבע"ד שנחתייב שהוא חייבו, ומה לו וללצה הואת לשנאת חנם ע"כ יעו התנא גם כשקבלוהו לא ידון יחיד, (וכעין זה כ' במדרש שמואל שם) שאין דן יחיד אלא אחד (ית"ש בלבד, הוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אחתה ויעש. ולא איכפת לי' אם יועף לב נז אדם המסלף דרכו כי הוא א"צ לבירותיו כביכול ע"כ יוכל לדון יחיד כרצונו):

(חמשה מאמרות מאמר הלקטות)

כל המקיים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. בהקדם מש"פ הפ' אם בחקמי חלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם. עפ"ד הש"ס פ"ב דצ"ה, חוק לישראל דמוזני ועי' בתוס' ב"ב (ריש פ' מש"מ) החילוק בין מזונות לפרנסה גם במזמרים ה"ן כן בחי' לחמא עינא

מעשר וכל המבטל את התורה מעשר סופו לבטלה מעני:
 י. רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל
 רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך
 ואם עמלת בתורה יש לו שקר הרבה לתן לך:
 יא. רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצנה אחת קונה לו
 פרקליט אחד והעובר עברה אחת קונה לו קטגור אחד תשובה

לב אבות

שמאלו א"ע וגם צה" שמירת היסוד נסוד שאלו"ל (סוכה נ"ב ע"ב) אבר קטן יש באלו
 משביעו רעב מרעיבו שבע היינו להרעיבו ורק לנורח מלוה וכן ענינו בימים הקדושים האלו
 ימי הספירה נכונת הפנימים והמקיפים כי צעת שהוא יסוד הפנימים אז הוא גבורה
 בהמקיפים ולמשל כשהוא יסוד שביסוד פנימיים הוא גבורה שבגבורה במקיפים כי תלוי
 היסוד נמדת הגבורה והאלמוס להחזיק א"ע בשמירה יחירה [ועיי' תפארת בניס על הגדה
 ש"פ בד"ה עוד יתפרש הא לחמא עניא, דף ח' ע"ב בהגדפס] ועיי' שמרעיבו, שבע, וזהו אם
 בחקתי חלכו ח"ק לשון היסוד כנ"ל שחשמו היסוד אז ונתתי גשמיכם צעתם וכו' שיה' שבע
 גדול וכל השפעות טובות וכ"ט, וזכה בסופו לקיימה מעושר:

(תפארת בניס)

רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעני סופו לקיימה מעשר, וכל
 המבטל את התורה מעשר סופו לבטלה מעני. ובהקדמת תקוני זוה"ק מביא דברי
 חז"ל אלו מסיפא דמתניחין בנוסחא כזאת וכל מאן דלא מקיים לה מעושר יקיימה מעוני. וכ'
 ע"ז מרן בעל דר"ת ז"ל כספרו באל"ר על התקוזה, באיזה תיקונים תקנו וגרסו "לא"
 יקיימה מעוני, והיינו כמו שסיים (באבות סס) כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה
 מעוני. אולם יש לפרש גם הנוסחא הישינה יקיימה מעוני, דאינו ר"ל שמבטל התורה מעושר
 מחמת זדון לבו של העשרות שיענה עזות למרות פי ה' ח"ו דזה בודאי יבטלה מעוני, אלא
 דר"ל מי שמבטל התורה מעושר מחמת רוב טרדות בעסקיו מגיע לו לפעמים שא"א לו
 לעמוד בנסיון להשליך נפשו והונו ורכושו לקבוע עתים לתורה ללמוד צעיון, אזי נוטלין ממנו
 העשרות כדי שלא יהא לו טרדות ויהא לו עת ופנאי לשמור לעשות ולקיים ולקבוע עתים
 לתורה:

(באר לחי ראי)

הוי ממעט בעסק וכו'. לפי גירסת צעם"ק הא קמ"ל אפילו באמצע העסק
 והאומנות שהוא עוסק ימעט ויעסוק בחזרה:

(דברים נחמדים)

ומעשים טובים כתרס בפני הפורענות: רבי יוחנן הסנדלר אומר
 כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים
 אין סופה להתקים:

לכ אבות

תשובה ומעשים טובים כתרס וכו'. עין בחו"ט. ול"ל לפרש תשוב' ומע"ט
 וכו' דהנה תשוב' אינה מכפרת לזדה גמר הכפרה רק בעבר על מ"ע ושז לא זו משש עד
 שמוחלין לו. אבל עבר על ל"ת ושז תשוב' חולה ויה"כ מכפר. עבר על כריחות ומיחות כ"ד.
 תשוב' ויה"כ חולין ויסורין ממרקין. חילול השם כולן חולין ומיתה ממרקת:
 הנה מן הזרך להבין כשיעבור ח"ו על כריחות ומז"ד. הנה תשוב' ויה"כ חולין להגין
 מן היסורין שלא יבואו ויסורין ממרקין. איך יזויר זה הלא התשוב' ויה"כ חולין להגין מן
 היסורין. וז"ל שהן מגינים שלא יבואו היסורין בחזק רק על יד על יד יסורין קטני' כגון עבדי
 ל' מאני' ולא מתקבל עלי', וכגון הושיט ידו לכיס וכו':
 והנה גם כנאן יש לפרש כן. הגם שחטא ח"ו בהנך עבירות לזרך בהכרח ליסורין וגגור
 כמשקל אל דעות הפורעניות על שגאי ישראל. עכ"ו בעשות מעשים טובים עם התשוב' הנה
 הוא כתרס ומגן להגן שלא יגעו בו היסורין כ"כ כמו המגן הנחון על גוף האדם. הנה יזרו בו
 המורים. אבל אינו כואב לו כל כך. כן הוא הדבר הזה, כן נ"ל:

(הג"ל)

ר' יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקים, וכל
 כנסיה שאינה לשם שמים אינה סופה להתקים. הוקשו המפרשים דחינת סופה
 לא יזדק וה"ל למימר מתק"ימת ואינ"ה מתק"ימת. ותיזך המדרש שמואל דה"ק דכל
 כנסי' שהיא לש"ש אפי' אם נתחילתה, הכנסי' ההיא מעונית ביסורין ועוני עכ"ו סופה
 שתתקיים בהתנשאות. וכנסי' שאינה לש"ש אפי' אם היא כעת נתחילתה הרוממות עכ"ו אין
 סופה להתקיים, עכ"ד. והנה זרך להבין צמה יודע איפה אם הכנסי' היא לש"ש או לא. ונ"ל
 דזה הוא ג"כ המזבח, אם הכנסי' היא מעונגת בטובות חיבף בתחילתה י"ל שאסיפתם
 וכנסייתם הוא כדי להמשיך בתענוגים ולעדן א"ע באסיפת מריעים, משא"כ אם אנו רואים
 שמתאספין ומתכנסין ועי"ז אדרבה מתבטלין מתענוגי הזמן ומשליכים אחרי גיווס תענוגי
 העולם ואינם מתענוגים בתענוגי הזמן ע"י אסיפתם בזדאי זה אינו מתרמית היזר רק לש"ש
 וכיוצא בזה נאמר חזי כמעט רגע וכו'. ולבסוף אחרי שקבלו יסורין באהבה ירונו משמחת לב
 בה' ובחורחו. ונמצא שיעור המאמר לפ"ז כך הוא, כל כנסי' שהיא לש"ש ר"ל שזדע בזדאי
 שהיא לש"ש הוא דוקא כשהיא רק סופ"ה להתקיים אבל בתחילתה המה מיזכרים בעוני
 וכיוצא וכמשקללין באהבה בעוד רגע מרחמם וינחלם כעל מצועי מים:

(הנהגת אדם)

יב. רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך
כשליך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים:

לב אבות

יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשליך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך
כמורא שמים. לריכין להצין איך יהיו שוין וא"כ אין מורא ואין כבוד תלמיד לרב רק הכל
חבירים. (ואם כי פירש"י בזה דהיינו רק קרוב לכבוד תצריך וכן קרוב למורא רבך מ"מ רריך
ביאור דא"כ אינו כ"ף הדמיון) וי"ל בזה עפ"י מש"כ בעה"י בד"ת (מהדורא קמא אות
ס"ט) שנסון כדברי הגאון רעק"א ז"ל שלא לכתוב לתלמידו תלמידי או לתחום רבך כי הוא
כעין זיהרא ונפרט שאחז"ל ומתלמידי יותר מכולם א"כ גם הוא למד מהתלמיד ומי יודע אלו
למד מתצירו יותר וזהו שפיר לשון תכו"ל יהי כבוד תלמידך תציר עליך כשליך היינו שלא תכנהו
תלמידי ושאתה רבו כנו' שאתה גדול ממנו רק יהי' כתצריך כיון שגם אתה לומד ממנו (אם כי
הוא נוהג כך כבוד ומורא כתלמיד לרבו) יהי' צעיניך נחשב כשליך. וכבוד תצירך כמורא רבך,
היינו ומתלמידי יותר מכולם א"כ הוא רבך ע"כ גם אתה תנהוג בו כבוד ולא תשתרר עליו
ביותר (בחור תלמידי או רבך. שלא לזורך כנ"ל) ומורא רבך כמורא שמים כשאתה"ל בקדושים
את ה"א תירא לרבות ת"ת, וכשתלמידך הוא נעשה ת"ת כבר א"כ הוא כמורא שמים לרבות
ת"ת ומיירי שפיר צאדם א' שהוא תלמידו, והבן:

(דברי תורה)

ומורא רבך כמורא שמים. ונל"פ צהקדם הגמ' (צרכות ג'). א"ר יוסי פעם אחת
הייתי מהלך בדרך וכו' וכו' באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים. אומר באותה שעה
מיחר והנראה עפ"י מה שמעתי מאת כבוד אדמו"ר הרב מהרמ"מ ז"וק"ל, מורא רבך
כמורא שמים רנ"ל תשכיל ותדע מורא רבך ממורא לבא מרום בשמים דהנה הלבנה כל מה
שמתקרבת אל השמש חסר אורה וכל מה שמתרחקת מוסיף אורה כמו כן התלמיד כל מה
שנוהג עם רבו כמורא, והמורא היא תקנות או יקבל ממנו. משא"כ כשאין לו מורא ממנו לא
יקבל ממנו, והנה תשכיל, אליהו ז"ל בתחילה א"ל שלום עליך רבי ונתן אותו בזה. והנה ר"י
תיכף השכיל להשיב (כמורא הגם שהוא קראו רבי"י) וא"ל שלום עליך רבי ומורי אז א"ל בני,
לקבל ממנו כנן מהאב וז"ש ר"י באותה שעה למדתי ממנו כו' משא"כ קודם כשהוא קרא
אותי עדיין רבי"י לא הי' באפשר לקבל ממנו וזה דרך מוסר, ועוד יתבאר אי"ה בדברי דקדוק
תיבות באותה שעה:

(מגיד תעלומה)

ראב"ש אומר וכו' וכו' ומורא רבך כמורא שמים. ואיתא בת"כ תניא רא"א
לא מחו בניו של אהרן אלא ע"י שהורו הלכה בפני משה רבן וכו' דרש בקרבנם לפני י"י מורא
רבך כמורא שמים ומורא הוא תקנות (ואהנה הוא קרבות). והנה מי שמורה הלכה בפני רבו
מורה קרבות אל רבו וז"ש בקרבנם לפני י"י כי מה שהיו מורים קרבות למשה כן הוה כמו
קרבות לפני י"י כי מורא רבך כמורא שמים:
(אגרא דכלה)

יג. רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זרון: רבי שמעון אומר שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר פהנה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן:

יד. רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריה שחבריה יקימוה בדרך ואל בנתך אל תשען:
טו. רבי ינאי אומר אין בדינו לא משלנת הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים: רבי מתאי בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשעלים:

טז. רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתפנס לטרקלין:

יז. הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה:

לב אבות

ר' שמעון אומר שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן. נ"ל רמז הענין שיום פטירת רשב"י נעשה עת רזון כ"כ למעלה עד שהוא יום שמחה גדולה, וכמ"ש בפע"מ שהגיד הארזי"ל שהקפיד הרשב"י על אוחו חכם למה הוא אומר נחם ביום שמחתו כנודע. ובאמת לא מלינו קן מעלה זו ביום פטירת שום א' מהתנאים ואמוראים ומי לנו גדול מרבן של כל הנביאים משה רבינו ע"ה אשר לא קם וכו' כמשה אעפ"כ בענין יום פטירתו ו' אדר הוא תענית לדיקים כמבואר בש"ע. והו"ל אולי שרמז התנא רבי שמעון (סתם ר"ש רשב"י) שלשה כתרים הן כתר תורה (הוא שכ"א יוכל לזכות בו כי התורה מונחת בקרן זוית ויגיעת ומלאכת תאמין) כתר הכהונה (הוא בתולדה מיוחס) כתר מלכות (הוא צמולא תלי' מילתא למי שזוכה ועולה לגדולה ומלכות) וכתר שם טוב עולה על גביהן י"ל רמזו לשיטתו בגדל נשמתו אשר זכה ע"י עבודתו יותר מכל בני גילו בענין יום פטירתו שנקרא ש"ס טו"ב, כמ"ש בקהלת (ז"א) טוב ש"ס משמן טוב ויום המו"ת מיום הולדו וכמו שיעד ע"ז הפייטן בשחרית יוהכ"פ ש"ס טו"ב אם יקנה משמות נעימים אשר יקרא, לכן יום המית"ה מיום הלידה הוטב, וע"ז העיקר האריך הוא כתר ש"ס טו"ב ביום פטירתו וכמו שאמרו בגמ' (ברכות יז.) אשרי מי שגדל בתורה וכו' ונפטר בשם טו"ב זהו כתר ש"ס טו"ב ביום פטירתו ל"ג בעומר שהוא לסימן ולמעלה על כל בני גילו כנו' וגם רמז

יח. רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חברך בשעת פעסו
ואל תנחמהו בשעה שמתו מטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו
ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו:

יט. שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל
לכך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

כ. אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו
כתובה על ניר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על
ניר מחוק: רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן
הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו
והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה
יין ישן: רבי מאיר אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש
קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו:

לב אבות

כת"ר ש"ס טו"ז כי אז ביום פטירתו הגיע הדיק לבתי' כת"ר. יחיד"ה כמבואר במקובלים
(וכמ"ס מזה במאמר זכרון לדיקים הגדפס בשמי) והיו כת"ר ש"ס טו"ז כנו'. זכותו יגן
עלינו:

(שער יששכר)

רבי מאיר אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. וכתב הארז"ל לפרש
בדרך רמו שר"ל ק"ן ק"ן דונק"ה ולא ינק"ה שמרומו בחילונתם השם הוי' ובפנימיותם ק"ן
ק"ן דא מט"ט דהוא ק"ן לקוב"ה כנודע ואעפ"כ אל תסתכל בק"ן נק"ן אלא במה שיש בו כי
ב"פ ק"ן הוא ש' הוא גי' הוי' בחילוף א"ת ב"ש כזה מנפ"ן והנה הוא בגי' ברחמי"ם והוא
לרמו הגם שהשם הוי' הוא מסתתר עכו"ל הוא רחמים. [ועי' בס' באל"ר חיקון כ"א, עמוד
:שנ"ג בהגמ"ח בא"י]:

(אגרא דכלה)

יש קנקן חדש מלא ישן. כתב במדרש שמואל לבאר דברי התנא כי דירת קבע של
החורה היא נשמה כי שם ביתה, ומשל הקנקן הוא רמו לנשמה שתחמלא מן היין שהוא
סודות החורה, והשמיענו שהכל תלוי בנשמה כי כפי טהרת הנשמה מגלץ לו ריח חורה, כי לא
כל הנשמות מאנשי העולם שוות, כי יש נשמה חדשה מונחת ומוזמנת להתמלאות מיין ישן אם
מעולם לא טעם טעם חטא, ועל נשמה כזו אמר יש קנקן חדש מלא ישן, ויש נשמה ישנה
שזעבור רוב עוונתיה נתגלגלה בגלגול פעם אחר פעם, ולזה אמר יש קנקן ישן שאפילו חדש

כא. רבי אלעזר הקפ"ר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם:

לב אבות

אין זו, שלטנה שחטאה בגלגולים הקודמים אין התורה נכנס בקרבה עיי"ש, ולזה אמר בתקוה"ק תקון כ"ח להמשך הדרוש כי לא לזד שזריך לשמור התורה שלא ללמדה למי שאינו הגון לכך מזכר, אלא גם מי שהוא ראוי והגון שהוא זכאי קנקן חדש שיש לו נשמה טהורה ונתמלא לבו זיינה של תורה על כל גדוחי זריך ג"כ שמירה סתומה וחתומה שלא יכנס היצה"ר בלבו וינסך היין יסן שזכוכו:

(באר לחי ראי)

הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. והנה נלטינו בלשון ז"ל [זו את בני ישראל מן המחנה כל זרוע וכו'] שהיא זירוח כי ביותר זריך לזרו עצמו באלו ג' ראשי עבירות ואמר ז"ל את ז"י שזה תואר לשלמים כי היצר האורב מפתה גם את השלם באמור לו כי הוא מקנא ליי"ו והוא מקנא את חבירו, וכן בחטאה לפעמים יפתהו שזה מן הזורך לעבודתו ית"ש להשביע עצמו מן ההיתר שלא יבוא לידי איסור, וכבוד מפתהו שזה מן הזורך כי הוא כבוד התורה, והמשכיל יתבונן הענין כי כן הוא ע"כ אמר ז"ל בזירוח וישלחו מן המחנה"ה הם איברי הגוף (וכן שמעתי מכבוד אדמו"ר הרה"ק מהרמ"מ ז"ל) כל זרוע היינו קליפה הגוף זרוע"ה היא המפתה לקנאה שעיי"ז שמתקנא בחבירו מדבר לשה"ר עליו ועיי"ז בא הזרעת מהקליפה הנ"ל, כל ז"כ שהוא הבא ע"י חטאה כטדע, וכל טמא לנפש שהוא הכבוד שע"י שהאדם מכובד בעיניו בא לידי כעס ומטמא את נפשו כטדע טורף נפשו באפו. ואמר מוכ"ר עד נקב"ה תשלחו כבר דעת זכר נק' המשפיע ונקבה המקבלת ורז"ל הן מי שהוא זכאי זכר שהוא משפיע לאחרים בחורתו אל יסמוך על דעתו רק ישקול הכל במאזני דקדק וכו' ואין מן הזורך להאריך. אל מחוץ למחנה תשלחם זה יתפרש עפ"י מה ששמעתי מכבוד אדמו"ר הנ"ל שבראות האדם חיה מדה גרועה אללו וא"א לו לפטור ממנה אזי יראה לקבוע מקום לה אל אשר לא מבני עמינו. וז"ש אל מחוץ למחנה תשלחם ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם הנראה עפ"י דברי כבוד אדמו"ר לקבוע מקום למדה הרעה לאותן שהם מחוץ למחנה ישראל, ולפי"ז יתפרש ולא יטמאו את מחניהם היינו שלא לקבוע מקום להמדה הרעה אלל א' שנכנס עמנו בזרית הגם שהוא מתהלך באשמוי בלא זה והטעם אשר אני שוכן בתוכם כיון שהוא מבני ישראל יהי' איה' שיהי' אני שוכן בתוכם"ם בפנימיותם כי נפשות ז"י הם חלק חלקי מעל מאן דנפח וכו':

(אגרא דכלה)

כב. הוא הנה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים לדון
 לידע ולהודיע ולהודע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא הוא
 המבין הוא הדין הוא העד הוא בעל דין הוא עתיד לדון ברוך הוא
 שאין לפניו לא עולה ולא שכתה ולא משוא פנים ולא מקח שחד
 ודע שהפל לפי החשבון ואל יבטיחך יצרך שהשאל בית מנוס לך
 שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל
 כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך
 מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא :

רבי חנניא זכו.

לב אבות

הילודים למות והמתים להחיות. כל דבר הולך אחרי העמיד והתכלית, נמצא
 הממים יש להם תקוה טובה יותר מפני שעומדים כבר להחיות בתח"מ (מש"כ הילודים
 עומדים להיפך) אך לעומת זה לא טוב וברור להם להממים גם תקוה זו כיון שיש חשש גדול
 אם אינם בכלל משאחז"ל בסוטה (דף ה' ע"א) כל המתגאה אין עפרו נעור, וא"כ ח"ו אין
 עומדים להחיות. אך על איש חסיד וזקן ששייך לומר עליו אשרי מי שבא לכאן ותלמוד"ו בידו
 בבחי' תלמי"ד וכמו שאומרים בשם הצדיקים שאמרו על איש כזה שנפטר לעולמו אשרי מי
 שבא לכאן ותלמוד"ו ביד"ו היינו שמחזיק א"ע עד עת פטירתו גם לעת זקנתו לתלמיד (בבחי'
 ענו"ה) וא"כ יהי' עפרו נעור ע"כ שייך שפיר גבי' אשרי מי שבא לכאן וכו' כנו' דאשרי לו
 שפיר כיון שעמה עומד להחיות בקרוב בתח"מ ברזון הבורא ית"ש בציאג"ל ב"ב :
 (דברי תורה)

ולא מקח שוחד. בחו"ט, דהנא לטהר מסייעין לו וכו' ועפי"ז פירשו כמה
 מהמפרשים הפסוק ולך י"י החסד וכו' רז"ל [שחסד גדול הוא] מהש"י שמשלם לאיש כאילו
 היו כל המעשי' ממנו ובאמת הוא עור חלקי :

ועוד בחו"ט שס, ומענין התשובה וכו', אינה מצוה בפ"ע וכו' באמת היא מצוה ממנין
 תרי"ג. אבל אעפי"כ היא מצוה מאת הש"י נבראת קודם לעולם לדמות העבירה :
 (דברים נחמדים)

כל ישראל וכו'.

א. בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות:

ב. עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול:
ג. עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו

לב אבות

בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות וכו'. ומפרש לה בהקדמת תקוה"ק דהאי מאמר אחד שיכול להבראות העולם על ידו, היינו נביעת בראשית, כמ"ש נש"ס (ר"ה דף ל"ב) בראשית נמי מאמר הוא עיי"ש. ולזה אמר הרמז דבראשית נקרא מאמר את"ד שעולה כן נמ"ק:

(באר לחי ראי)

בעשרה מאמרות נברא העולם וכו'. צביאור משנה זו נמס' ר"ה (דף ל"ב) פרק הני ט' הוי, ומשני בראשית נמי מאמר הוא עיי"ש, ומפרש הכל הטעם שבראשית הוא המאמר הראשון, כי הוא אומיות נ"ת ראש"י, והיינו שהדיבור הראשון לעשות מקום לעמידת העולמות היה נבנת שהיא המלכות, וכמ"ש זוהר (ר"פ בראשית דף ט"ו ע"א) בריש הורמנותא דמלכא וכו', ועיי"ש נמק"מ, ועי' בהקדמה (דף י"א ע"ב) בסוד בראשית, דא שכינתא תתאה, דאיהי ראשית לנבראים, ועיי"ש צביאורינו:

(הנ"ל)

ומה תלמוד לומר [והלא במאמר אחד יכול] להבראות אלא וכו'. יש לפרש כפשוטו דודאי אין לתקור על היוצר כל למה ברא את העולם [נ"י מאמרות וגס] אין לתקור למה ברא את השמי' כדוריי והארץ שטמיית וכיוצא באלו הוא ית"ש הוא היודע הטוב לכל נבראיו. רק השאלה הוא מ"ה תלמו"ד לומ"ר רז"ל למה הודיענו הש"י זה בחורתו שברא את העולם בעשרה מאמרות ותלילה לומר וכו' שהלא ודאי הוא שבמאמר אחד יכול להבראות אלא הודיענו הש"י זה בחורתו ככדי להזהיר לבאי עולם. וידעו שכר הצדיקים ועונש הרשעים: (דברים נחמדים)

עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל שכר כולם. ולכאורה קשה

שְׁכַל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבְאֵין עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקָבַל שְׂכַר

לב אבות

קושיא גדולה הלא היה ש"ס בן נח אשר חי עד ימי אברהם כשדרז"ל מלכי צדק מלך שלם וגם האבות ואמהות היינו רבקה ויעקב הלכו לבית מדרשו של שם ואין לא נחשב ש"ס להציל ושיחקיים העולם בשבילו מנח עד אברהם. אולם נראה בע"כ לומר כי עיקר קיום העולם הוא רק ע"י צדיק העובד במס"ג בעד בני דורו להוכיחם על פניהם בעד מצות ה' ואמונתו וללחום מלחמת ה' בעד זה משא"כ שם בן נח שהי' רק צדיק בפ"ע צביהמ"ד יושב אהלים ולהעולם לא הוכיח כלל ולא עסק עמהם ללמדם ולתקנם ע"כ לא התקיים עולם בשבילו ע"כ מצינו רק בית מדרשו של שם מפני שזהו רק עבודתו בתורת ה' צביהמ"ד שלו מצפנים משא"כ נח שהתקוטט עם בני דורו להוכיחם כמו שמצינו במדרש רבה שהתקוטט עמהם והוכיחם במס"ג עד שבזוהו וקללוהו והכוהו, אכן י"ל כי דרך זה ללחום מלחמת ה' ולהוכיח בני דורו לא למד נח לבניו לא מיבעי' לחם ויפת שהיו בעצמם רעים אך גם לשם בן נח לא למד דרך זה ע"כ שם עסק בתורה כנח אצו אבל רק צבית מדרשו כנו' וע"כ מרבנותיו הדורשים לשבח אמרו כיון שהתנהג נח בצדקות ולמד תורת ה' וגם הוכיח לבני דורו א"כ מה הו"ל למעיבד יותר ולא נחשב לחסרון מה שלא למד לשם בן נח שיוכיח ג"כ את בני דורו. אולם מרבנותיו הדורשים לגנאי אמרו שהעיקר לתקן העולם ולהוכיח את בני דורו וה"ו בכלל מזכה את הרבים וכו' וגם לבניו ידריך בדרך זה שיוכיחו בני דורם משא"כ נח שלא לימד דרך זה לבניו כי על כן שם בנו הי' רק צדיק בפ"ע צבית מדרשו כנו' הגם כי נח אצו הי' מודריך והוכיח לבני דורו מ"מ כשאינו לומד דרך זה לבניו נמצא שאינו שלם במידה זו כי על כן כמתחנח הוא וחיה על דרך זה להוכיח לבני דורו כי על כן שנאוהו ורדפוהו וכשאתו"ל בכחבות האי צורבא מדרבנן דסני ל"י בני מתא משום דמוכיח להו צמילי דשמיא [ועי' בס' חיים ושלום עה"ת פ' כי תצא עה"פ כי תהיין לאיש וגו']. כי על כן מאהבת בניו יאוו לתת להם מנוחה וכבוד מבני דורם לזאת לא ידריכם בדרך זה להוכיח כנו' ונמצא למפרע כי גם הוא בעצמו לא הי' שלם בדבר הזה וז"ש "שאלו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום" כי אברהם אבינו לא די שמסר נפשו להתקוטט עם עובדי אלילים ושיצר צלמיהם וכיוצא בכל מקום בואו במס"ג פעמים רבות לאין מספר עוד זאת עיקר שבו שמעיד עליו הכתוב שאמר הש"י כי ידעתי למען אשר יאוו את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט היינו שדריך גם לבניו ובני בניו אחריו להוכיח להעולם "ושמרו דרך ה'" לא כתיב לשמור דרכם (בלבד) רק דרך ה' היינו לעמוד על המשמר בעד דרך ה' ודחו לגדור גדר ולעמוד בפרך לעשות צדקה ומשפט להוכיח במישור ומשפט לזולתו זהו לימד אברהם לבניו בני בניו אחריו היינו יחזק ויעקב ובניו לעשות כן משא"כ נח שגם שם בנו הי' רק צדיק בפ"ע כנו' ועי"ו לא הי' נחשב, אלו הי' בדורו של אברהם לכלום, היינו לענין קיום הדורות, וז"ש בדורו של אברהם רמו אשר שם בן נח לא העמיד הדור כלל עד אברהם כנו' וכיון שהחסרון הי' בנח רק מה שלא

כלם: עֲשֶׂרֶה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אֲבָרָהֶם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם לְהוֹדִיעַ כְּמָה
חֲבָתוֹ שֶׁל אֲבָרָהֶם אָבִינוּ:

ד. עֲשֶׂרֶה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂרֶה עַל הַיָּם: עֲשׂוֹר מִכּוֹת
הַיָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְעֲשׂוֹר עַל הַיָּם: עֲשֶׂרֶה
נְסִיוֹנוֹת נָסוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבַּר שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּנְסוּ אֹתִי
זֶה עֲשׂוֹר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ה. עֲשֶׂרֶה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מִרִיחַ
בְּשׂוֹר הַקְּדוֹשׁ וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשׂוֹר הַקְּדוֹשׁ מֵעוֹלָם וְלֹא נִרְאָה זָכוּב בְּבֵית
הַמִּטְבָּחִים וְלֹא אִירַע קָרִי לְכֶהֱן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוֹרִיִּים וְלֹא כִּיבּוֹ הַגְּשָׁמִים
אִשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה וְלֹא נִצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעֶשֶׂן וְלֹא נִמְצָא
פְּסוּל בְּעָמַר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים. עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים
רוּחִים וְלֹא הִזִּיק נָחַשׁ וְעִקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם וְלֹא אָמַר אָדָם לְחַבְרוֹ
צָר לִי הַמָּקוֹם שְׂאֵלֶיךָ בִּירוּשָׁלַיִם:

לב אבות

לימד את שם בנו להוכיח כנו' ע"כ נא' במשה (שהי' גלגול נח ותיקונו) "מחני נא" אוחיות
מנ"ח אנ"י כי מ"י נ"ח אוחיות מחנ"י, ולכאורה קשה כנ"ל הרי נח מס"נ בהוכיחו לבני דורו
ומה לר"ך עוד יותר תיקון, ע"ז כחז ואתה ידעתיך בש"ס היינו ש"ס בן נח כמ"ס מהאר"ז ל'
שע"י ה' לר"ך תיקון כנ"ל ע"י משרע"ה ותיקון זאת משרע"ה שלמד ולימד תורה ועסק
לר"כי לבור ומס"נ בעד בני דורו. וע"כ קבל אברהם אבינו שבר כנגד כולם:
(חיים ושלוה)

בעשרה נסיונות. תויו"ט בד"ה אברהם אבינו שאנו זוכים ומקבלים טובה בזכותו זה
וכו'. והרא"י שאחר נסיון העשירי נאמר לו יען אשר עשית וכו' כי בך אנרכך והרבה הרבה
את זרעך וכו' ומיכה בלא זה י"ל דקראו החנא אבינו טובע האב לבנים כדי שגם הבנים יעמדו
בנסיונות ולא יהרהרו אחר מדת הש"י:

(דברים נחמדים)

עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וכו' ולא נראה זבוב בבית
המטבחים. והנה במס' שקלים (פ"ה הלכה א') בן אח"י על חולי מעיים ובגמ' שם מפרש
ע"י שהיו הכהנים הולכים יחד על הרצפה והי' אוכלים בשר ושתי' מים (שאסורים לשמות יין

ו. עֲשֶׂה דְבָרִים נְבִירָא בְּעֵרֵב שְׁבֵת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאִלוֹ הֵן פִּי הָאָרֶץ
פִּי הַבָּאָר פִּי הָאֶתוֹן הַקֶּשֶׁת וְהַמָּן וְהַמָּטָה וְהַשְּׁמִיר הַכֶּתֵב וְהַמַּכְתָּב
וְהַלְחָת. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אָף צִבְתַּת בְּצִבְתַּת עֲשׂוּיָה :

ז. שְׁבַע דְבָרִים בְּגֵלָם וְשְׁבַע בְּחָכְמָם. חָכָם אִינוּ מְדַבֵּר לְפָנָי מִי
שְׁגָדוּל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן וְאִינוּ נִכְנָס לְחוּךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ וְאִינוּ נִבְהַל
לְהָשִׁיב שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמְשִׁיב כְּהִלְכָה וְאוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל
אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן וְעַל מָה שְׁלֵא שְׁמַע אוֹמֵר לֹא שְׁמַעְתִּי וּמוֹדָה עַל הָאֵמֶת
וְחַלּוּפֵיהֶן בְּגֵלָם :

לב אבות

בעורה) היו באים לידי חולי מעיים עיי"ש ובהגהות הירושלמי מאתנו בעה"י ועיי" ברמב"ם
(הל' כלי המקדש פ"ז הל' י"ד) שכ' שהי' עוסק בהן הרופא הממונה תמיד לרפאות אותן
הוא ואנשיו שחח"י. ומשמע שהי' תמיד חולים על חולי מעיים כנו' וקשה דלמה הי' כך הלא
שומר מצוה לא ידע דבר רע ואין לומר כיון דזהו היפך הטבע שיהי' צריאים נמעייהם הגם
שהלכו על הרלפה יחף וכו' וכו' והוי כהאי דאמרו לענין שומר מצוה וגו' (בפסחים פ"א)
היכא דשכיח היקא שאני. ז"א שהרי גם זה שלא נראה זבוב צבית המטבחים שהוא במקום חס
צירושלים וצבית המטבחים לאלפים בהמות (אפ' כי הי' אמת המים עוברת שרוחצת ומנקת
העזרה עכ"ז אמרו שצח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהן בדם, וכ' מזה במק"א
ואכמ"ל) הוא גם גדול יותר היפך הטבע וכיוצא, ובפרט לכהנים העובדים עבודה וז"ל זריזים
ומשכימים ועובדים עבודה גדולה וזה א"א רק באנשים צריאים וחזקים בלי מחלה ולמה לא
נעשה גם שיהיו צריאים ושלא יזיק להם כנ"ל להמעיים וז"ל בע"כ שרזון הש"י הי' שיעבדו
עבודה עכ"פ ביסורים קצת. וגם י"ל שצביל אותן הכהנים (בין מרבית הצעירים, והמון כהנים
היו) שנחגאו ונהנו מגשמיות בעבודתם ושירותם והם כמו זה שנאבד לו מחט בגל דאמר"י שם
בפסחים דל"ג לומר שומר מצוה וגו', ועכ"ז נחרפאו בכ"ע שלא יפרעו ולא יטבולו
מעבודתם מחדש. עדי בנין הצית הג' צ"ב שאז לא יהי' כל מחלה וכל נגע אפי' כל דהו ובפרט
בעבודת הש"י כוודע:

(דברי תורה)

פי הארץ ופי הבאר ופי האתון. שלשמן מסודרים בג' סדרי תורה כסדר פי הארץ
בפ' קרח פי הבאר בחקת פי האתון בבלק. ושמעתי מכבוד מחו' הק' מהרצ"ה ז"וק"ל שמה
שיש בקבלת הקדמוני' להעביר מ"ו מן החפילה לומר ג"פ פי פי הוא על ג' פיות הנ"ל.
ואיני יודע כעת הטעם אבל זיינתי למזכרת:

(דברים נחמדים)

ח. שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עברה מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצרת בא מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. גמרו שלא לעשר רעב של מהומה ושל בצרת בא. ושל לא לטול את החלה רעב של פליה בא: דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין ועל פרות שביעית. חרב באה לעולם על ענוי הדין ועל ענות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה: ט. היה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם: גלות באה לעולם על עבודת פוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ: בארבעה פרקים הדבר מתרבה ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית בשביעית מפני מעשר עני שבששית במוצאי שביעית מפני פרות שביעית במוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים:

- י. ארבע מדות באדם האומר שלי שלי ושליך שליך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שליך ושליך שלי עם הארץ. שלי שליך ושליך שליך חסיד. שלי שלי ושלי שליך רשע:
- יא. ארבע מדות בדעות. נוח לכעוס ונוח לרצות יצא הפסדו בשכרו. קשה לכעוס וקשה לרצות יצא שכרו בהפסדו. קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד. נוח לכעוס וקשה לרצות רשע:

לב אבות

על שבעה גופי עבירה. נ"ל דוקא על גופי עבירה אבל לא על ענפיהן זה טעמו של בעל דרך חיים שפי' דוקא מעשרו"ת עיין בחו"ט ט' ד"ה מקמתן מעשרין: (דברים נחמדים)

יצא שכרו בהפסדו. וכתבו בספרי מוסר נפי' הענין, כי מי שהוא בעל עבירות ר"ל חטפ"י שעשה ג"כ הרבה מנוה הנה צנאו אחר פטירתו לעולם העליון אם צדק הליכתו פוגעים בו מלאכי חוב לצבוע ממנו בעד העבירות שעשה ואין מניחים אותו לילך והוא רוצה

דוקא ליתן למחוז חפצו הוא נותן בע"כ שוחד לכ"א איזה מצוה שעשה כדי שייחתנו וילך לו ויכל לעלות למחוז חפצו, וכשזה הולך ממנו מוצא עוד מלאכי חוב ורוצים ג"כ לעכבו בעד פשעיו ובע"כ נותן להם ג"כ כנ"ל עד שיוכל להיות כי במשך הדרך שברצונו לעלות כנו' הוא נותן כל הונו ורכושו מצות ומע"ט שהי' לו וזא שם בעירוס ובחוסר כל (ועיי' בס' טור וברקת באו"ת סי' תמ"א). ועד"ו י"ל מה שאמר יעקב אבינו ללכן וענתה בי לדקתי ביום מתר כי תבא על שכרי היינו שאיני ירא ממך כי לא תקת ממני כלום למחר (הוא צבוא האדם לעוה"ב כשאחז"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם) כי תבא על שכרי כנ"ל לא חוכל ליקת ממני מאומה כי לא תטאחי כלל וזהו י"ל שאמרה נעמי אני מלאה הלכתי וריקס השיבני ה'. כי נודע שהילו"ך הוא המיתה כמ"ש הגני הול"ך בדרך כל הארץ וכמ"ש הנה אנכי הול"ך למות. וזהו י"ל אני מלאה הלכתי כי בשעת המיתה הי' לי הרבה מצות ומע"ט אך כאשר הלכתי בדרך עד שבאחי למחוז חפצי למקום המשפט לפני הב"ד הגדול לא הי' לי מה להראות לפניהם ע"י שהצרכתי ליתן שוחד למלאכי תבלה שנבראו מהמעשים שלי ועיי"ו יא הפסק שאשוב בגלגול לעוה"ז לסגל ולתקן מצות ומע"ט כראוי לתיקון נפשי וע"כ אמרה וריקס (ע"י שמלאו אותה ריקס מן המצות כנ"ל) השיבני הי' (היינו תורת הגלגול כנ"ל). וזהו י"ל שאנו מבקשים ומלפניך מלכנו ריקס אל תשיבנו (היינו מלפני"ך מלכנו הוא הב"ד של מעלה שותא דרתמנא ית"ש) ריקס (בלי תורה ומצות) אל תשיבנו (עיי"ו תורה בגלגול כנו'). וזהו י"ל מה שאנו מתפללים בתפלת ערבית ושמור לאתנו וזואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם, דלכאורה הי' משמע דמי שאינו נוסע והולך רק יושב בביהמ"ד ועוסק בתורה אין לו לצרך ברכה זו ולהתפלל ע"ז אמנם בהנחת הענין י"ל עפ"ימ"ש"כ לעיל דהיינו שהש"י ישמור אותנו בעת לאתנו (מעוה"ז) וזואנו (לעוה"ב) ולכן אמר לחיים ולשלום כי העוה"ב נקרא חיים וכמבואר באבות דר"נ (פרק ל"ד) אחתה"ך לפני ה' בארצות החיים וכו' וגם נקרא שלום דהוא שב"ת נקרא שלום והעוה"ב הוא יום שכולו שב"ת ולכן אמר מעתה היינו כמ"ש בס' מאורות נתן (מערכת אות ע' סי' ס"ט) דהמלכות קודם זיג נקרא ע"ת ולאחר הזיוג נקרא עת"ה בחוספות אות ה' עיי"ש והנה נודע כי נשמת הצדיקים בשעת פטירתם מעלין מ"נ וזהו סוד גדולים צדיקים במיתחן יוחר מנחיהם וכמבואר בע"ת (בריש שער הכללים פרק א') ועיי' בפע"ת (שער הק"ש פרק ה') דענין מ"נ שהצדיקים מעלין היינו שמעלה המלכות אל ז"א עיי"ש, וא"כ לאחר מיתת הצדיקים נעשה מבחי' ע"ת בחי' עת"ה כנ"ל. וזהו י"ל שצדיק יעקב אבינו ע"ה אס יהי' אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הול"ך (והיינו כמ"ל שנקרא הליכה וגם מבואר במדרש ונדחז"ל [במס' ב"מ ל' ע"ב] את הדרך לכן"ו בה זו מיתה עיי"ש) שלא יוכלו הס"א ומלאכי חוב לגזול ממני התורה ומצות ומע"ט, ולזה אמר ונתן לי לחם לאכול (היינו כמ"ש במד"ר בפרשה זו שהוא התורה כמ"ש לנו לתמו בלחמי עיי"ש) ובג"ד לנצח (הם המצות כמ"ש במד"ר קהלת בעל עת יהיו בגדי"ך לבנים אלו המצו"ת עיי"ש) ושנתי בשלום אל בית אבי (היינו למקור שנפשי ורוחי ונשמתי נחצב משם ולא יא שכרי בהפסדי):

(תפארת בנים)

יב. ארבע מדות בתלמידים מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו. מהיר לשמוע וקשה לאבד זה חלק טוב. קשה לשמוע ומהיר לאבד זה חלק רע: יג. ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים רשע:

יד. ארבע מדות בהולכי בית המדרש הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך שכר מעשה בידו. הולך ועושה חסיד. לא הולך ולא עושה רשע:

טו. ארבע מדות ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה. ספוג שהוא סופג את הכל. ומשפך שמכניס בזו ומוציא בזו. משמרת

לב אבות

ד' מדות בנותני צדקה וכו'. עין (נמו"ט) [נרע"ב] ונ"ל דכל הד' צבות קמיירי ספיר צבותי נדקה צמן שיש לפניהם עניים. ע"כ קרא אח כולם נוח"י נדקה. אבל הכא קא מיירי להדר אחר עניים ליתן להם צמן שאין לפנינו למי ליתן. והנה הרוצה שהוא ישיג עניים ליתן להם ורוצה שהאנשים שעמו לא ישיגו זה ודאי עינו רעה בשל אחרים. והרוצה שאחרים ישיגו והוא לא ישיג ויפטור עינו רעה בשלו. הרוצה שהוא ואחרים ישיגו למי ליתן חסיד שמאמין בהש"י ובחורתו מ"ש צוהר שהוא דורנא דשדר ל"י קוב"ה. ורוצה שכל חביריו ישיגו הדורן מהש"י לא יתן ולא יתנו אחרים. דהיינו צעת שיש עניים הוא נותן ואחרים נותנים. אבל אינו רוצ' להשתדל להשיג עניים וגם אינו רוצ' שישתדלו אחרים הנה אינו מאמין הא דאמרז"ל בגמ' ובזוהר. הנה הוא נק' רשע. ודוק היטב כי קצתתי. ואזדי להו קושי' התו"ט: וכן יש לפרש בהולכי בית המדרש כל הד' צבות. הולכי"ס כאשר יש בית המדרש בעירם אבל קמיירי בהשתדלות להשיג בית המדרש. הבן:

(דברים נחמדים)

יתן ויתנו אחרים חסיד. בסוף ספר תיקון הנפש מביא המו"ל שמאל כחוב ככ"י מאבי זקנו הרה"ת מוה"ר אברהם דומ"ץ ז"ל דמוקאטש, ששמע מרבינו מהר"א ז"ל מדיטב, שהיה מזהר מי שהולך לקבץ נדבות עבור עניים שהוא צעמנו ג"כ יתן לאותו עני כדי לקיים דברי המשנה "יתן ויתנו אחרים חסיד" (אבות פ"ה מ"ג) ואם המשנה מעיד עליו שהוא חסיד כדאי יהי' אמת:

שְׁמוּצִיָּאָה אֶת הַיֵּץ וְקוֹלְטָת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנָפְהָ שְׁמוּצִיָּאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלְטָת אֶת הַסֶּלֶת :

טו. כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר. בְּטֵל דְבָר בְּטֵלָה אֲהָבָה. וְשִׂאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר. אִינָה בְטֵלָה לְעוֹלָם. אִיזוּ הִיא אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר זֶה אֲהָבַת אֲמָנוּן וְתָמָר. וְשִׂאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר זֶה אֲהָבַת דָּוִד וַיהוֹנָתָן :
 יז. כָּל מַחְלָקָת שֶׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם סוּפָה לְהִתְקַיֵּם וְשִׂאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם אֵין סוּפָה לְהִתְקַיֵּם. אִיזוּ הִיא מַחְלָקָת שֶׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם זֶה מַחְלָקָת הַלֵּל וְשִׂמְאִי וְשִׂאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם זֶה מַחְלָקָת קָרַח וְכָל עֲדָתוֹ :

לב אבות

אִיזוּ הִיא אֲהָבָה הַתְלוּיָה בְדָבָר וְכוּ'. תו"ט נד"ה ז' אהבת אמנון ותמר לדוגמא בעלמא נקטי' ולפיכך לא קשיא רישא לסיפא עכ"ל רנ"ל דלכאורי' קשיא רישא לסיפא דברי שא אמר איזו היא אהבה שחלוי' בדבר ז' אהבת אמנון ותמר. דמשמע שאין לך אחרת כיוצא בזה. וכל אהבות שבעולם אינם חלויים בדבר. ונסיפא אמר ושאינה חלוי' בדבר ז' אהבת דוד ויהונתן [דמשמע אבל כל אהבות שבעולם חלויים בדבר ע"כ נ"ל] לדוגמא בעלמא נקט להו וק"ל :

(דברים נחמדים)

אִיזוּ הוּא מַחְלֻקָת שֶׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם זֶה מַחְלֻקָת הַלֵּל וְשִׂמְאִי וְשִׂאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם זֶה מַחְלֻקָת קָרַח וְכָל עֲדָתוֹ. אֲמַרְתִּי פ"א בְּחוּכַחַת מוֹסֵר בְּעִיר א' נַגְד הַבְּעָלִי מַחְלֻקָת שְׁעוּמֵדִים נַגְד הַרֵב מֵרָא דֵאֲחֵרָא שְׁלוּחַס מִלְחָמוֹת ה' בַּעַד דַּת תוה"ק (וְכַדֵּאֲמַרִי) בְּחַזְכוּת הָאִי לוֹרְבָא מֵרַבֵּן דְסַנִי לִי בְּנֵי מַחָא מִשּׁוֹס דְמוּכַח לְהוּ בְּמִילֵי דְשִׂמְאִי) וְהַפְּחָאִים מְבַנֵּי עִמְנוּ שְׁאוּמֵרִים שְׁלֵרִיךְ לַעֲשׂוֹת "שְׁלוֹס" וְקוֹרְאִים זֶה מַחְלֻקָת בֵּין הַרֵב וְהַקְּהֵל כְּלוּמַר רַשְׁעִי הַקְּהֵל בְּשִׁבְלֵי שְׁלָא חִנֵּף לְהֵס הַרֵב וְע"ו הוֹהִיר הַכ' בַּפ' קֶרַח (י"ז ה') וְלֹא חֵהִיזוּ כְּקֶרַח וְכַעֲדָתוֹ כֹּאֲשֶׁר דִּבְרַה' בִּיד מִשָּׁה לו. שְׁלָא יַעֲשׂוּ בְשִׁלוֹס כּוּה מַחְלֻקָת יוֹתֵר גְּדוּלָה ע"י שִׁחְלִישׁוֹ כּוּה הַרֵב בַּפְּסָק שִׁיעֲשׂוּ שְׁלָא יַתְעַרְבּ בְּעִנְיֵי הַקְּהֵלָה אֲשֶׁר בְּאֲמַת זְהוּ בְּעִנְיֵי דַת תוה"ק בְּכָל פְּרַטִי' וּבְאֲמַת אֵין זֶה מַחְלֻקָת בֵּין הַרֵב וְהַרְשָׁעִים שֶׁהִי לֹא אֲמַרְוּ חו"ל וְשִׂאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם זֶה מַחְלֻקָת קֶרַח וּמִשָּׁה אִו קֶרַח וְאֶהֱרֵן רַק מַחְלֻקָת קֶרַח וְעַדִּי בְּעֲצָמַס הֵמָּה יַתְפַּרְדּוּ כָל פְּעִלֵי עוֹן וַיַּחְלֻקוּ בֵּינֵיהֶם אֲבָל ח"ו לְקֶרָאוּ זֶה מַחְלֻקָת קֶרַח עִם מִשָּׁה אִו אֶהֱרֵן כֹּאֲלוּ הֵס שְׁנֵי נְדָדִים שׁוֹיִם ח"ו, כַּמ"ש וְאֲנַחְנוּ מֵה לֹא עֲלִינוּ תְלוּוֹתִיכֶם כִּי אִסַּע לְה' וְאֶהֱרֵן מֵה הוּא כִּי תְלוּנו עֲלִינוּ ח"ו כַּאֲשֶׁר דִּיבְרַה' בִּיד מִשָּׁה לו אֲשֶׁר הִגִּיד הַקְּב"ה הַפְּסָק ע"י מִשָּׁה רַבִּינֵי שִׁיחֵי בַּעַל דִּין וְכַמּוּ נַד א' (תְּלוּיָה) אִו נַגְד אֶהֱרֵן שֶׁהוּא אֲחִיו וְקֶרְבוֹ וְהִי "לֵז זֶה ע"י נְשִׂאִי א' שִׂאִינָה קֶרְבוֹ וּפְסוּל לַעֲדוּת עִמָּם א"ו רַבָּה הַקְּב"ה לְהוֹכִיחַ בְּזֶה שִׂאִינוּ מִשָּׁה רַבִּינֵי נַד וְעַדִּי נַגְד קֶרַח וְע"כ רַשִׁאי לְהִיֹּת שְׁלִיחַ וּפּוֹסֵק שְׂאִין רַחוּ לְקֶרְוָתוֹ כָּלֵל מַחְלֻקָת קֶרַח וּמִשָּׁה כַּמ"ל וְאֲנַחְנוּ מֵה רַק

יח. כָּל הַמְזוּכָה אֶת הָרַבִּים אֵין חָטָא בְּאֵל יָדוֹ וְכָל הַמְחַטֵּיא אֶת
הָרַבִּים אֵין מְסַפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מִשָּׁה זָכָה וְזָכָה אֶת הָרַבִּים
זְכוּת הָרַבִּים תְּלוּי בּוֹ שְׁנֵאמַר צְדָקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל.
יִרְבְּעֵם בֶּן נִבְט חָטָא וְהַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים חָטָא הָרַבִּים תְּלוּי בּוֹ שְׁנֵאמַר
עַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעֵם אֲשֶׁר חָטָא וְאֲשֶׁר הַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:

לב אבות

שְׁלוּחֵי ה', וְלֵה' הַמִּלְחָמָה וְהַסְּמִיכָה נֶגְדַ ה' וְתוֹרַתוֹ וְאִנְחָנוּ כְּשֵׁרִים וְאִינְס נּוֹגְעִים וּ"ש
כֹּאשֶׁר לִיבֵר ה' בִּיד מִשָּׁה לוֹ (כְּדִי לְהַרְאוֹת וְלְהוֹכִיחַ זֶה הַפֶּסֶק אִם כִּי הוּא נּוֹגֵעַ הַפֶּסֶק כְּמוֹ לוֹ
אֵינוֹ לוֹ הַגְּיָעָה) כְּנ"ל:

(חיים ושלום)

כָּל הַמְזוּכָה אֶת הָרַבִּים אֵין חָטָא בְּאֵל יָדוֹ. וְהִנֵּה יֵשׁ קִלְטָה סְמִירָה מִדְּבַר
הַיְרוּשָׁלַיִ (סוּטָה פ"ז ה"ג ד') שְׁכַחְנוּ ר' יִרְמִי' בְּשֵׁם ר' חִיָּא בַר בַּאֲ לֹא לִמַד וְלֹא לִימַד וְלֹא
שָׁמַר וְלֹא עָשָׂה וְלֹא הִיטָה סְפִיקָה בִּידוֹ לְהַחְזִיק וְהַחְזִיק ה"ז כְּלָל בְּרוּךְ עַכ"ל הַיְרוּשָׁלַיִ. וּפְי'
בְּקָה"ע לֹא הִיטָה סִיפּוּק בִּידוֹ לְהַחְזִיק לּוֹמַדִי תוֹרָה וְהַחְזִיק יוֹתֵר מִכְּדִי יוֹלְמָתוֹ עַכ"ל וְה"ז
חִזּוּק וְיִסְדּוֹל לְמַחְזִיקִים בִּישִׁיבוֹת וּמ"ח הַעוֹסְקִים בְּתוֹרָה בְּדֶרֶךְ הַפְּלֵא כּוֹה שֶׁאִפִּי לֹא לִמַד
וְלֹא שָׁמַר וְעָשָׂה הֵייוֹ גַם "לֹא שָׁמַר" שְׁעוֹבֵר עֲבִירוֹת ר"ל אִם נִחַן יוֹתֵר מִכְּדִי יוֹלְמָתוֹ לְהַחְזִיק
הַתּוֹרָה ה"ז כְּלָל בְּרוּךְ. וְנִמְצָא לְפִי"ד הַיְרוּשָׁלַיִ דִּהוּא מַחְזִיק יְדִי לּוֹמַדִי תוֹרָה וְהוּא מוֹכֵה אֶת
הַרְבִּים וְא"כ אֵין יִתְכֵן שִׁיבִי' הוּא בְּעַלְמּוֹ לֹא שָׁמַר כְּנ"ל הֵייוֹ חוֹטֵא וְעוֹבֵר עֲבִירוֹת הֵא אֵין
חָטָא בַּאֲ עַל יָדוֹ וְאֵין לּוֹמַר דְּפִלְגִי בּוֹה הַבְּבִלִי וְיְרוּשָׁלַיִ דִּהוּא הוּא בְּמַחְנֵי' בְּאֲבוֹת וְעַל מִשְׁנֵה לֹא
יּוֹכְלוּ לְחַלּוֹק הַאֲמוֹרָאִים לֹא בְּבַבְלִי וְלֹא בִירוּשָׁלַיִ. וְעַל כְּרַחֵךְ לּוֹמַר כְּפִי פִירוּשֵׁינוֹ הַנ"ל דִּלָּא
עָשָׂה וְלֹא שָׁמַר הֵייוֹ שְׁבִיטֵל הַמְצוֹת אוֹ חִילֵל שְׁבַת בְּשִׁבִיל הַחֻזְקַת הַדַּת וְלִהְיִיל רְבִים וּלְפִי"ז אֵינוֹ
חָטָא כְּלָל כִּיּוֹן שְׁבִיטֵת עָשָׂה וּשְׁפִיר י"ל אֵין חָטָא בַּאֲ עַל יָדוֹ. (ב) י"ל דְּכוּוֹנַת הַיְרוּשָׁלַיִ דִּלָּא
שָׁמַר שֶׁהִי' עֲבָרִין מִקּוֹדֵם שְׁעָשָׂה הַטּוֹבוֹת לְהַכְלִיל וְהַחְזִיק לְלוֹמַדִי תוֹרָה אוֹ לְדַת תּוֹה"ק יוֹתֵר
מִכְּפִי כּוֹה, אֲבָל אֲחִ"כ שׁוֹכָה וְעָשָׂה כְּנ"ל שׁוֹב אֵין חָטָא בַּאֲ עַל יָדוֹ מִכַּאֵן וְהַלָּא זוֹכָה בְּשִׁבִיל
שׁוֹכָה אֶת הַרְבִּים שִׁיבוֹב הוּא בְּעַלְמּוֹ תְּשׁוּבָה כְּרָאִי וְלֹא יוֹדֵקֵר לְפָנָיו חָטָא וְעוֹן. וְאִשְׁמַעִי רַק
ר' יִרְמִי' בְּשֵׁם ר' חִיָּא בַר בַּאֲ דָגַם עַל הַעוֹטוֹת שְׁעָשָׂה מִקּוֹדֵם שֶׁלֹּא שָׁמַר, הַגַּם שְׁבִיטֵת לֹא
תִּיקֵן עוֹדָנָה כְּלָל מ"מ הוּא כְּלָל בְּרוּךְ, כִּיּוֹן שְׁעוֹשָׂה לְטוֹבוֹת הַכְּלָל וְהַחֻזְקַת הַתּוֹרָה כְּנ"ל:

אֵין מְסַפִּיקִין בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. בְּתוֹ"ט בְּד"ה אֵין מְסַפִּיקִין וְכו' אֲבָל
הַרְמַנְב"ס פ"י שִׁימְנַעוּהוּ מִן הַתְּשׁוּבָה וְכַעֲנִין שְׁנֵאמַר בְּפִרְעָה וְיִחּוֹק י"י אֶת לֵב פִּרְעָה. וְדַעַת
חַכְמִים הַקְּדוּמוֹנִים מִמֵּלֵא דֹאפִילוֹ יְהִי ח"ו כָּךְ. אֵין לָךְ דְּבַר שְׁעוֹמֵד בְּפִנֵי הַתְּשׁוּבָה. וְאִפִּילוֹ

יט. כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה תלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה תלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא. שנאמר להנחיל אהבי יש ואוצרותיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

כ. יהודא בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנמר רץ כצבי וגבור

לב אבות

מונעין אותו מן החשוב' הנה החשוב' קשה לו. אבל אם הוא מחנך גזיז דפרולא ודומק א"ע דיסורין לשוב עכ"פ אליו ית"ש. פוק חזי מ"ש השל"ה על אלישע אחר שהי' ר"מ מפסחיהו לשוב בחשוב' הגם ששמע ב"ק שובו בניס שובניס חוץ מאחר. והמליץ ע"ז מליצה נכונה מדברי חז"ל כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מנא. וגם מענין ויחזק י"י אח לב פרעה ראה מ"ש הרב מהר"ם חאגיז בפסוק ואני ידעתי כי לא יחן וכו' ואעפ"כ ולא ביד חזק' רז"ל ידעתי אינה יד חזקה עליו כי אעפ"כ אם יתחמץ א"ע לשוב הנחירה חפסית. הבן הדברים: (דברים נחמדים)

ונפש רחבה. הרע"ב צד"ה ונפש רחבה שאם לא הי' רב התאוה לא הי' יועץ וכו'. עיין בתוי"ט. ואספור לך לפי שכלי הדל. כל אדם מייעץ צמה ששכלו דבוק ע"כ העוסק בתורה לשמה. נהנין ממנו ענה וחוש' דכיון ששכלו דבוק תמיד בתורה הנה מייעץ עפ"י התור' ומי ששכלו דבוק בחאוות מייעץ לחאוות וחראה מליצה הדרשנים חכם מה הוא אומר רשע מה הוא אומר. רז"ל כל אחד אומר לפי מה שהוא ומן דבורו של אדם ניכר מה הוא. הבן: (הג"ל)

אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב. רז"ל מה שאוכלין בעוה"ז לא ינוכה להם לעוה"ב. ומתוך זה קושית החו"ע:

(הג"ל)

הוי עז כנמר ורץ כצבי. וכן אמרו (פ"ג מי"ב) הוי קל לראש ונוח לתשורת, היינו כ"ז זיהיר שיהי' בעיניו צחי' נער בשנים ונוח וקל לרוץ לעבודתו ית"ש ולא יהי' בעיניו כזקן, ובפרט שאין לחשוב שהוא צדיק זקן והשלים נפשו כמו שהזכירו חז"ל (שם פ' ב') אל תאמין בעלמך עד וכו' וגם אמרו שכל יום יהיו בעיניך (ד"ת) כחדשים, וכמו שז' בספרי תלמידי

בְּאֵרֵי לְעִשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שְׂבִשְׂמַיִם: הוּא הָיָה אוֹמֵר עַז פְּנִים לְגִיהֶנֶם

לב אבות

הבעש"ט זי"ע שלא להיות בעיניו צנחי' זקן ומושלם בעבודה רק יתחיל בכל יום כמו זעיר לימים דאל"כ ה"ז מצחי' חילו של זקן וכסיל ח"ו ח"ש באברהם אבינו [בפיוט דתפלת נעילה] גש לחותך (להתפלל, גם בהיותו זקן לא נתיאש מהישועה רק קיוה להש"י והתפלל צנחי') כנער (זעיר לימים, כנו') ולא כבער (שלא הי' בעיניו צנחי' זקן ולדיק מושלם שזהו צחי' צער וכסיל כנו', ע"כ) דגליו לבא בזה השער (בזכותו, וללמוד מזה מדמו, וסדר עבודתו) כנו': (שער יששכר)

הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובשח פנים לגן עדן יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ומן חלקינו בתורתך, דלכאורה אין ביאור לזה, ופירשנו דהנה עז פנים לגיהנם וצנח וכו', והנה מהראוי שיהיה צושה לאדם להתפלל לפני הקב"ה על הנטורכותו כי דיו שהוא חי והקב"ה נותן לו רוח החיוני ודי פרנסתו וטרף חוקו, ובפרט צידעו שהוא חוטא ופושע ואיך ימלאנו לבו לבקש מלפניו ית"ש, ובפרט על דבר גדול אשר כל העולמות תלויים בזה ומצפים לזה דהיינו בנין בית המקדש, הנה הוא עוזת וחולפה מן האדם:

והנה אמשול לך משל, איש עני מחזיר על הפתחים והולך בצלויי הסחבות קרוע בגדים מטולאים האם ימלאנו לבו לבוא אל המלך פנימה לבקש מלפניו עניינים הנוגעים לטכסיסי מלכותו, ובפרט אם האיש העני ההוא פשע כמה פעמים ונגע בכבוד המלך, על כן אין מבוא לנו להתפלל על בנין בית המקדש, ובפרט מי שהוא מכיר איך אשר חטא והעוה לפני היוצר כל הוא אלקינו איך יערב אל לבו לבקש על דבר גדול כזה אשר כל העולמות תלויים בזה וכדיכול עניי טכסיסי מלכותו ית"ש, אבל יארע דבר כזה אפילו לפני המלך בשר ודם צעח אשר הוא עת רצון לפניו, כגון ביום הולדת וכיוצא יגזור אומר אשר ימלא מבוקש כל המבקשים לפניו, ואפילו אסירי המלך אשר אסורים צניח הסהר בבקשם אז בשעת עת רצון יוצאים לחופש בזמן הרצון ההיא, הנה בזמן ועת רצון יערב אל לבו כל חוטא ופושע לבקש מן המלך אפילו דבר גדול, כי כן יסד המלך אשר אין להשיב ריקם כל שואל ומבקש:

וכן הוא הדבר לפני מלך הכבוד, איך יערב אל לבו צריה קטנה מעוטה צדעת להתפלל לפניו ית"ש על דבר גדול כזה בנין בית המקדש, ובפרט חוטא ופושע והרי זה חולפה גדולה כאילו היה הוא ראוי לזה שימלאו מבוקשו עבור תפלתו, אבל בזמן הידוע לנו על פי דרכי התורה שהוא עת רצון יוכל לבוא איש עני ואביון חוטא ופושע להיכל המלך ולשפוך שיחו לפני הש"ת אפילו על דבר גדול, כי כן יסד המלך מלכו של עולם, (ירמי' מ"ח ט') וכה אמר י"י צעח רצון עניתיך, והנה לפי זה, זה הוא מאמר התנא עז פנים לגיהנם וצנח וכו', אם כן כיון שהצושה הוא דבר גדול והעוזת הוא מדה מגונה מאד ומורדת את האדם לגיהנם ח"ו, איך יערב האדם אל לבו להתפלל על בנין בית המקדש שהוא דבר גדול מאד, אבל כה אמר ה' צעח רצון עניתיך, וזהו שאמר התנא כין שהעוזת הוא דבר מגונה מאד, על כן לא מלאני לצי

ובושת פנים לגן עדן: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו
שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:
כא. הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה בן
שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשרה לחפה בן

לב אבות

להתפלל על בנין בית המקדש, על כן יהי רצון מלפניך ה' אלקיננו ואלקי אבותינו שיבנה בית
המקדש במהרה בימינו, כי בזולת הרצון אין מצוה להתפלל לפניך על דבר גדול כזה ונפרט
בריה קטנה חוטא ופושע, וזהו שאומרים בזמן עת רצון בלולתא דמנחה דשבתא, ואני (כנסיה
הקדושה, אני יודע שאין אני ספון וחשוב להתפלל לפניך על עניינים גדולים כאלה, אבל)
תפלתי לך ה' עת רצון (אז מלאני לבי להתפלל לפניך על כל העניינים הגדולים כיון שהוא עת
רצון לפניך, על כן) אלקים צרב חסדך ענני וכו':

(בני יששכר)

יהי רצון מלפניך ה"א ואלקי אבותינו שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו
וכו'. משמע שיבנה ע"י זנ"א וכן הוא הנוסחא "שיבנה" ביהמ"ק ככל הסיפורים
המדויקים (אחרי ברייתא דר' ישמעאל) אמנם צמטניות שם הגי' יה"ר מלפניך ה"א
"שתבנה" עירך ז"ב והיינו "שתבנה" הקב"ה בעלמנו כביכול וכמ"ש וצנה ירושלים ועיין
בשערי תשובה (סי' מ"ח) בשם הברכ"י ד"ל שתבנה ביהמ"ק כי הבית יהי מעשי ידי יוצר
בראשית ית"ש כמ"ש מקדש ה' כונו ידך ובשע"ת כ' ע"ז, ואינו מוכרח. ועיי' בתויו"ט פ"ב
דמעש"י בשם הירושלמי וגם מלת שיבנה אפשר לפרש "שבידי שמים" עכ"ל. ומ"ש בתויו"ט
בשם הירושלמי אי משום הא לא אריא לומר שיבנה כמו שביארנו בעולת תמיד עמ"ס תמיד
(דף ל"ג ע"ב) כי הצבלי שלנו לא ס"ל קן ואין הלכה בירושלמי לגבי צבלי עיי"ש. אך מ"ש כי
גם "שיבנה" יש לפרש שיבנה הקב"ה כן הוא באמת והוא פי' א' עם נוסח שתבנה היינו בלשון
נוכח להקב"ה יה"ר מלפניך (בצקשה) שתבנה כנ"ל היינו הקב"ה בעלמנו וכן לשון שיבנה
היינו "שיבנה" היא צקשה להקב"ה (כביכול) בלשון "נסתת" שיבנה הקב"ה כביכול את
ביהמ"ק ז"ב, וגם בנוסח הנהוג בנקודות שיבנה ג"כ י"ל היינו שיבנה ביהמ"ק ע"י הקב"ה
בכבודו ובעלמנו ומלפניו ית"ש או מצקשים (בלשון נסתת כנ"ל) על ככה, ע"כ אין לשבש
נוסחת הסיפורים כנ"ל. ופשוט דהך דכ' צמטניות הנוסח שתבנה כיון שהוא בלא נקודות ע"כ
ניקודו יה"ר שתבנה כנ"ל [ועיי' בספר עולת תמיד למרן ז"ל (מס' תמיד ד' ל"ג ע"ב) מש"כ
עוד באריכות בענין זה, ואכמ"ל]:

(דברי תורה)

בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה וכו' בן חמש עשרה
לגמרא. הנה ביציאת מצרים ה' בא להם גדלות המוחין קודם לקטנות כנודע בהאריו"ל,
וכן בחינוך הנערים בהתחלתן לקרוא קדש ללמוד תורת ה' נריכין העיקר ללמוד עמהם גמ'

עֲשָׂרִים לְרִדּוֹף בֵּן שְׁלֹשִׁים לִפְחַ בֵּן אַרְבָּעִים לְבִינָה בֵּן חֲמִשִּׁים לְעֶצֶה בֵּן
שָׁשִׁים לְזִקְנָה בֵּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה בֵּן שְׁמוֹנִים לְגִבּוֹרָה בֵּן תְּשַׁעִים לְשׁוֹחַ
בֵּן מֵאָה כָּאֵלוֹ מֵת וְעֶבֶר וּבָטֹל מִן הָעוֹלָם:

כב. בֵּן בֶּג בֶּג אוֹמֵר הֶפֶךְ בָּהּ וְהֶפֶךְ בָּהּ דְּכֻלָּא בָּהּ וּבָהּ תַּחְזִי וְסִיב
וּבְלִיָּה בָּהּ וּמִנָּה לָא תְּזוּעַ שְׂאִין לָךְ מְדָה טוֹבָה הִימְנָה:
כג. בֵּן הָא הָא אוֹמֵר לְפּוֹם צַעֲרָא אֲגָרָא:

רבי חנניא וכו'.

לב אבות

תורה שבע"פ, ואף שאמרו במתני' בן ט"ו לתלמוד בסדר המדרגה והג' מהר"י עמדין ז"ל
נחמה מאד לעשות דרך זה גם בימינו וכאשר ראה אלל הספרדים, ועיי' מזה בשו"ת חות
יאר (סי' קכ"ג) וכן בס' תולדות אדם (תולדות הג"מ זלמינא מוויילנא זל"ל) באורך, אכן
הנסיון הראונו בזמנינו שרק לימוד התלמוד יועיל, ולא מהמתחדשים בזמנינו אשר ארס ספון
בחוכם טומאה בלועה ורובן רשעים וכופרים גמורים ואומרים שהעיקר לימוד התנ"ך עם
הנערים נגד מה שהזהירו חזו"ל (בברכות כ"ח ע"ב) מנעו בניכם מן ההגיון, פירש"י לא
תרגילום במקרא יותר מדאי, וחכמינו ברוח קדשם וחכמתם ראו זאת אשר יקרה אותנו
באחרית הימים לנסיון בדרא בתראה הזאת כי זהו דרך התועים הנוטים מדרך ה', והעיקר
לימוד הגמ' שהתלמוד בלול מכולם כמ"ש הש"ך בהל' תלמוד תורה וכאשר הזהירו ע"ז
רבותינו הנדיקים בסמוך לדורותינו ז"ע, וזהו מש"נ בס' הקידוש ללי"ל ש"ק "תחלה למקראי
קודש" בעת התחלת לימוד הילד יהי' "זכר ליציאת מצרים" שהי' ג"כ שלא כסדרן בחי' גדלות
קודם לקטנות ולא ימתינו עד שיוכל היטב לגמור כל התנ"ך ושלא ילמדוהו מקודם תורה
שבע"פ, כי עי"ז כשיראה הילד מעשיות במקרא מהמלכים וענייניהם ויסבור הפי' כפשוטו
ממש בלתי דחו"ל המדברים בעניינים אלו ועי"ז יוכל להקשר ח"ו אולת בלז הנער וטינא בלזו
מילדותו אשר אלף חכמים לא יסירוהו אח"כ ושצטתא כיון דעל על, כי על כן המתחדשים הנו'
לא ילמדו רק פירושי הפסטנים לזכרן על נ"ך ולא פירש"י שהוא מדחו"ל וההוכחה היותר
גדולה כאשר רואים היר"א מהתלמידים אשר ילאו מבתי חינוך וספר שלהם ה' ילינו
ממוזמותם ואנחנו נלך בשם ה' בדרך אבותינו:

אמנם גם בעיקר דברי האחרונים הנ"ל מדינא שרנו להנהיג כן כפי מתני' דידן בן חמש
שנים למקרא וכו' בן ט"ו לגמרא. הנה בע"כ אין הלכה כאותה משנה באבות, או שאין הפי'
שעד ט"ו שנה לא ילמדנו גמרא כלל דהא מ"ש שם בברכות מנעו בניכם מן ההגיון שפירש"י
לא תרגילום במקרא יותר מדאי, קשה לפי"ז מאוד דא"כ מה יעשה בן מנן חמש ועד עשר
שנים (כי בן עשר למשנה) דהא אמרי' בב"ב (דף כ"א ע"א) (א) מנן שיח ואילך אספי לי' כחורא

ומה יעשה מבן שיח ואילך אם לא ילמדנו קצת משנה וגמרא כי אם יספי ל"י כחורא כל היום רק מקרא הרי יעבור על מאמרו ז"ל מנעו בניכם מן ההגיון אלא ודאי בע"כ דאין הלכה כהך מחנ"י או שהפ"י כי מבן עשר לא ילמדנו רק משנה ולא ילמוד עוד מקרא וגם מבן ט"ו מאז והלאה לא ילמוד רק גמרא בלבד כי הוא בלול מהכל משא"כ מקודם ילמוד גם מעט חנ"ך ומעט משניות:

(חמשה מאמרות מאמר הלקוטות)

בן תשעים לשוח בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם. ובירושלמי (בכורים פ"ב ה"א) שמונים מיתה של זקנה מכאן ואילך חיי לער עכ"ל. והנה יפלא לכאור', הן אמת דמלשון המתני' בן תשעים לשוח היינו שהולך כפוף אין סתירה מזה דהא כיון שהולך שחוח כבר הרי זה חיי לער, אמנם ממה שחשב הרמב"ם (בהקדמה לס' הי"ד) מאחי' השילוני שהי' מיוצאי מצרים והי' מצית דינו של דוד המלך וחי' כ"כ הרבה שנים והיתכן לומר שד"ק כזה נגזר עליו לחיות חיי לער ח"ו, וכן אלי' הנביא שקיבל ממנו הי' איש דורות שנים עשר ראו עיניו והי' מז' שקיפלו את העולם כדאמרינן בב"ב (דף קכ"א ע"ב) עיי"ש. ואין לומר דשאני אלי' הנביא שעדיין חי וקיים, מ"מ תקשי משארי נביאים וזקנים, וגם ברות אחו"ל שחיתה כמה מאות שנים כמ"ש (במלכים ב') ויקם כסא לאם המלך היינו אמה של מלכות בית דוד דהיינו רוח שחיתה עד שלמה המלך והוא לה לשכר צביל שנחגיגהה במסי"ג והעמידה מלכות בית דוד ע"כ האריכה ימים כ"כ (ולא חיי לער ח"ו). ואין לומר דהירושלמי בזה מירי רק מדורות של התנאים והאמוראים (ולא מדורות הראשונים של הנביאים) דהא מנינו להתנאים ריב"ז ורע"ק והילל הזקן שחי' כל אחד מהם מאה ועשרים שנה, וכן מנינו להאמוראים הראשונים כגון רב שהי' חי שלש מאות שנה כמ"ש הרמב"ם מוצא בשטמ"ק כתובות (דף פ"ח ע"ב), וכן ר' יוחנן שהי' חי ד' מאות שנים ור"א בערך ש' שנים כמ"ש בס' התרומה (ס"י קל"ה) ועיי' שה"ג (בסדר תנאים ואמוראים):

ועוד קשה דהא הראי' שהביא להלן בזה בירושלמי מבבב"ל הגלעדי שאמר בן שמונים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע, הרי בש"ס שבת (דף קנ"ב ע"א) אמרו דברזילי הגלעדי לא כיון בזה להאמת דהא האי אמחא דהוי בי רבי בת ז"ב שנים והוי טעמא קדירא ורבא אמר שם משום דברזילי הגלעדי שטוף בצימה ע"כ זקנה קפלה עליו (וכ"כ הרמב"ם בהלכות דעות פ"ד), וא"כ אין שום ראי' מבבב"ל הגלעדי:

א"ו דהירושלמי לא קאמר זה רק על הרוב אנשים בעולם שהם ע"ה ובעלי תאות וממילא זקנה קופלת עליהם (כנ"ל מהגמרא ורמב"ם) ולכשיגיעו אחרי גבורות שנים שפסק כח תאוחם והבחנת טעמם, וגם להיותם זקני ע"ה כל מה שמזקינים דעתם מתטפשת עליהם (וכדאמרינן בשבת שם) ע"כ הוי אצלם חיי לער אחרי שמונים כד' הירושלמי בזה, וכן דוד מלכנו שאמר בתהלים ימי שנתינו בזה שבעים שנה ואם בגבורות שמונים אם כי הי' בבית דינו אחי' השילוני שהי' כבר בן הרבה מאות שנה וכן זקנתו רות, מ"מ הוא על הרוב פשוטי העם דיבר כנו' (ומה שלא חי דוד מלכנו בעצמו רק ע' שנים, ידוע שהי' בר נפלי וכשאחו"ל

בפ' חלק וקיבל חיותו מהשבעים שנה שנחמר לאדה"ר משנת תתק"ל עד אלף שנים כנודע ואכמ"ל, משא"כ זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם ובישישים חכמה וקוי ה' יחליפו כח, ע"כ טוב להם להאריך ימים ושנים גם אחרי שמונים וגם אחרי מאה שנה ויותר וכאשר ראו עינינו מרבותינו ז"ע שחיו הרבה יותר משמונים וגם ממאה שנים והיו מוחסם וכחם כמו זעירי ימים וגם האירו והועילו לזולתם בחורתם וחכמתם, בצדקתם ועצתם. ה' יזכינו לאורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי היינו ישועת ה' לישראל צביאת גונז"ב: (הגהות הירושלמי)

כל ישראל וכו'.

א. שְׁנוּ חֲכָמִים בַּלְשׁוֹן הַמְּשֵׁנָה בְּרוּךְ שֶׁבָחָר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם:
 ב. רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְשִׁמְהָ זוֹכֵה לְדַבְרֵי הַרְבֵּה
 וְלֹא עוֹד אֲלָא שְׁכַל הָעוֹלָם כְּלוּ פְּרָאֵי הוּא לֹו נִקְרָא רַע אָהוּב אֹהֵב אֶת
 הַמָּקוֹם אֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת מִשְׁמַח אֶת הַמָּקוֹם מִשְׁמַח אֶת הַבְּרִיּוֹת
 וּמִלְבִּשְׁתּוֹ עֲנֹנָה וִירְאָה וּמִכְשִׁרְתּוֹ לְהִיּוֹת צַדִּיק חָסִיד יִשְׂרָ וְנֶאֱמָן
 וּמְרַחֲקָתוֹ מִן הַחֲטָא וּמְקַרְבָּתוֹ לִידֵי זְכוּת וְנִהְיִין מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָה בִּינָה

לב אבות

שְׁנוּ חֲכָמִים בַּלְשׁוֹן הַמְּשֵׁנָה, בְּרוּךְ שֶׁבָחָר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם. נִקְרָאוּ חֲכָמִים
 אֹתָם הַמְּקַבְּלִים הָעֵרָה מִחֲכָמָה עַלְיוֹנָה וְקִבְּלוּ חֲכָמָתָם מִסִּינֵי אֹרִייתָא מִחֲכָמָה נִפְקַת וְאֹתָם
 שְׂאִינִס בְּמַדְרַגָּה זוֹ לֹא יוֹאֲרוּ בְּשֵׁם חֲכָמִים (עֵינִן זֶה קִדְמַת הַרְבֵּה קִדְוֹשׁ זַעַל אֹהֵב"ח בְּס'
 הַחִפְזִ) וּלְפַעֲמִים יִכְנוּ לְאִדָּם אֶחָד בַּלְשׁוֹן רַבִּים חֲכָמִים כַּמֵּאֲמָרָם מֵאִן חֲכָמִים ר"מ או ר"י
 לְהִיּוֹת הַדִּין הַזֶּה שֶׁאֲמַר נִתְקַבַּל וְהִי' יְדוּעַ שֶׁנִּשְׁפַּע מִחֲכָמָה הָעַלְיוֹנָה תִּיאָרוּהוּ בְּשֵׁם חֲכָמִים,
 נ"ל.

"וּחֲכָמִים" כַּשֶּׁנֶּשְׁנָה זַמְשָׁנָה אִיזָה חֲנָא וְאִת"כ דְּבָרֵי חֲכָמִים הַלְשׁוֹן בְּכ"מ וּחֲכָמִים
 אֹמְרִים בּוֹא"ו, מִשְׁא"כ בְּשִׁנְאוֹ מִתְּלוּקָת יָחִיד עִם יָחִיד חֲזִירוֹ נ"ל כִּי לֹא יִתְכַן לְשִׁנּוֹת חֲכָמִים
 אֹמְרִים בַּלֵּא וְא"ו דְּאִזוּ הִי' כַּשֶּׁנֶּשְׁנָה ח"ו שֶׁהַחֲנָא הַקּוֹדֵשׁ לֹא הִי' חֲכָם ע"כ לְכַזּוֹד הַחֲנָא הַקּוֹדֵשׁ
 שָׁנָה וּחֲכָמִים בּוֹא"ו הַחֲזִירוֹ וְהַנּוֹסֵף, לְהוֹרוֹת שֶׁגַם הַמּוֹקֵדִים הוּא מִכַּת הַחֲכָמִים הַשְּׁלֵמִים כֻּלָּם
 חֲכָמִים וְנִזְוִיִּים וְיוֹדְעִים אֶת הַחֲזִירוֹ בְּרוּךְ שֶׁבָחָר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם:

(מגיד תעלומה)

שְׁנוּ חֲכָמִים בַּלְשׁוֹן הַמְּשֵׁנָה. זַעַל מִזְבֹּא הַתְּלִמּוּד כַּחַז בְּקִצּוֹר כֻּלְּלֵי הַמְּשֵׁנָה: מִשְׁנָה
 הוּא מִלְשׁוֹן מִשְׁנָה לְמַלְךְ שֶׁהַחֲזִירוֹ שֶׁנִּכְתַּב הוּא הַמֶּלֶךְ וְהַמְּשֵׁנָה שֵׁנִי' לֵה עכ"ל. מִשְׁנָה כִּיּוֹן
 שֶׁנִּמְסָרָה בְּחֹרָה שֶׁנֶּע"פ שֶׁצִּרִּיךְ הָאִדָּם לְחַזּוֹר עֲלֵי' כֻּלָּם פַּעַם וְעֵדִין שֶׁלֹּא שֶׁתְּכַחַח וְגַם כֻּלָּם פַּעַם
 בְּלִמּוּד הַרְאִשׁוֹן רִצִּיךְ לְשִׁנּוֹתָה ד' פַּעֲמִים כַּמֵּשְׁאֲרוֹ ל"ל כִּיִּלַּד סָדֵר הַמְּשֵׁנָה וְכו' וְהוּא כְּאוֹתוֹת
 מִשְׁנָה ד' אֹתוֹת. וְגַם מִשְׁנָה הוּא לְשׁוֹן חֲזִירוֹ שֶׁצִּרִּיךְ לְחַזּוֹר עֲלֵי' כֻּלָּם זְמַן וְעֵדִין כַּעֲנִין שֶׁאֲמָרוּ
 חִיִּיב אִדָּם לְקַרוֹת אֶת הַמְּגִלָּה בְּלִילָה וְלְחַזּוֹר וּלְשִׁנּוֹתָה בְּיוֹם. חֲכָמֵי רְשׁוּמוֹת אֲמָרוּ מִשְׁנָה
 אֹתוֹת נִשְׁמָה:
 (הנ"ל)

רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְשִׁמְהָ זוֹכֵה לְדַבְרֵי הַרְבֵּה כּו'. וְנִהְיִין
 מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָה. אִדָּם שֶׁמְכוּוֹן הַלְכָה לְאִמִּיתָה שֶׁל חֲזִירוֹ בְּאִמְתָּ לִשְׁ"ש יוֹתֵר יֵשׁ לְסִמּוֹן
 עֲלָיו מִזַּעַל גִּילּוֹי אֲלֵיהוּ, וְהָאֵל אֲמִינָא לֵה לְאֲמָרוּ בְּגַמ' גִּיטִין (ו' ע"ב) מֵאִן לִימָא לִן דְּר'
 אֲזִיתָר בְּר סַמְכָא הוּא וְהַשִּׁבּוֹ דָּא הוּא ר' אֲזִיתָר דְּאֶסְכִּים מְרִי' עַל יְדֵי דְכַחֲזִיב (בְּפִלְגַּשׁ

וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור הין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

ג. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי בְּכָל יוֹם יוֹם בֵּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמִכְרֵזַת וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לְבָרִיּוֹת מֵעֲלֵבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה שְׁכַל מִי שְׁאִינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נְזוּף שְׁנֹאֲמַר גַּם זֶהָב בְּאֵף חֲזִיר אֲשֶׁה יָפָה וּסְרַת טַעַם. וְאוֹמֵר וְהַלּוּחוֹת מַעֲשֶׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא

לב אבות

בגבעה) ותנה עליו פלגשו רבי אביתר אמר זבוב מלא לה, ר' יונתן אומר נימא מלא. ואשכחי ר' אביתר לאליהו וא"ל מאי עבד קוב"ה א"ל קעסיק בפלגש בגבעה, ומאי קאמר אמר ליה אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר, והקשו ומי איכא ספיקא קמי שמיא, ומירנו דתרווייהו קשוט זבוב בקערה ונימא בלוחו מקום עיי"ש, גם דדברי רש"י. הנה תראה שהוכיחו דר' אביתר בר סמכא הוא מדכוון דבר אחד לאמיחה ולא הוכיחו בפשוט דר' אביתר הוא בעל גילוי אליהו דאשכחי רבי אביתר לאליהו וכו', אע"כ יותר יש לסמוך על המכוון דבר לאמיחה של תורה מצעל גילוי אליהו. זה שאמר רבי מאיר כל העוסק בחורה לשמה וכו' ונהנין ממנו עלה ותושיה, ודברנו מזה צמ"א באריכות:

(אגרא דפרקא)

בכל יום ויום יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה. בהקדם משדרו"ל (פתיחתא דאיכ"ר) בפסוק (ירמי' ט"ז י"א) ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. דרשו ב"י הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו והוא תמי'. אבל ע"פ הנו' כי כל הענינים שהקב"ה מתנהג עם ישראל הנה היא מדת המשפט לבעלי התורה ע"פ התורה, אפי' אם ח"ו עוצרים על כמה וכמה מלות וח"ו יש בדם עבירות. אעפ"כ כיון ששומרים את התורה היינו כענין דבר חשוב שהאדם שומר אותו הגם שאינו נהנה מן הדבר ההוא עכ"ל שומר אותו מחמת חשיבות הדבר וכענין שמתלא באחאב, הגם שהי' הדור עובדין ע"ז עכ"ל הי' מכבדין את התורה נלחו אז המלחמה עם בן דוד דכיון שישראל מראים חשיבות התורה ומשפטים הנה מתנהג עמהם הש"י ע"פ משפטי התורה, משא"כ כשאין התורה חשובה אלס דהיינו בהביאם משפטי ישראל ח"ו לפני ערכאות. או ח"ו הולכים בחוקת הגוים ונימוסייהם בדבר שאין הילך מכריחם או בהמנע ח"ו בניהם מן התורה ובלמדם לשונות הגוים וכיונא. הנה זוה מראים ח"ו שאין התורה חשובה בעיניהם הנה אנשים כאלו מראים בעצמם שאין להם חלק בחורה ואפשר הם מן כמות הע"ר המבזים ח"ו ותלמדיהם והמה שונאים את הח"מ. יותר ממה ששונאים אזה"ע את ישראל. הנה

אנשים כאלו לא ימנע עבורם ח"ו טובות ישראל והש"י דיין את עמו בחס"ד להנטותם לתחיה ולישועה ולרחמים והכל בחס"ד. והכל כדי"ן ע"פ התורה כנ"ל והאנשים החטאים האלה ננפשותם לא ישפטום במשפטי ישראל כי נקשו להתדמות לגוי הארצות והתורה אינה חשובה בעיניהם לשמרה עכ"פ בחשיבות. וזה שאמרו"ל בנת קול שיוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אזי להם לבריות מעלבוניה של תורה. הנה הדבר. והנה הש"י כחפץ להלדיק עם זו אמר הלואי אחי עוזו ותורת"י שמר"ו כי אז אני יכול כביכול להטות משפטיהם לחסד ע"פ התורה: (בני יששכר)

בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת וכו'. בהקדם פי' הפסוק ולך י"י החסד כי אמה משלם לאיש כמעשהו, וקשה אם כן מהו החסד, ופירשו הקדמונים דהנה הגם שמעשה הטוב הוא בנחירה מהאדם עם כל זה ההתעוררות לטוב הוא מהש"י, והיא מהצת הקול המכרזת בהר חורב בכל יום ומהו צא ההתעוררות, ועל כן אפילו הרשעים מלאים חרטות והוא מהתעוררות עליון, ואם כן הגם שמעשה הטוב נגמר להאדם בנחירה, עם כל זה לא נקרא מעשהו לגמרי מפני שהתחלה הוא מאתו ית"ש, ואף על פי כן הש"י משלם לאדם משכורת שלימה כאילו היה כל המעשה רק ממנו, וזהו ולך י"י החסד כי אמה משלם לאיש כמעשהו כ"ף הדמיון, ורנ"ל כאילו היה כל המעשה מעשהו ממש מצלי איתערותא דלעילא:

(הנ"ל)

בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אזי להם לבריות מעלבוניה של תורה. ולכא"ו הלא מי הוא שומע הב"ק הלו ומה תועלת יש בו. אולם נודע הפי' בפה"ק שזהו קול דודי דופק בלב האדם לפעמים לשון להש"י ותורתו וזה שמיעת הב"ק הלו. אך יש לדקדק למה נקט הלשון הר חורב"ב ולא הר סיני"י שזהו הלשון המורגל בכתובים בתורה ובדמיון"ל משה קיבל תורה מסיני"י וכהנה. אולם י"ל שזהו הנסיון בדרי בתראי האלו קודם ביאג"צ ועל זה נתייסקה התורה לקיימה, וללמדה בנסיון הגדול והנורא הזה כלומר בנסיונות רבות ושונות מכל עבר ופניה [ה' יושעו ויילנו ב"צ] ע"כ בת קול יוצאת בכל יום מה"ר (הי"ה"ר נדמה להם כה"ר כשאחו"ל בסוכה) חור"ב (שהוא חורב"ן עולם כעת בעוה"ר וקראו חור"ב ולא חרו"ב והיינו הגוטה בלשון מחריב לאתרים זהו "הר" הי"ה"ר חור"ב יורד ומסית עולה מקטרג ומחריב עולם בנכלי פיתוייו ותחבולותיו, ובתעמולי פעולותיו). ומכרזו ואומר אזי להם לבריות (ששומעים לקולו) מעלבוניה של תורה (שפונים עורף ממנה ואומרים כי בהתורה לבדה אין בנו חפץ לחיות ולהתנהג על ידה רק שזריכי' להסתדרות חדשה אפי' האגודיים הן וכיוצא בהם כל שום ותיכא דאית להו) ע"כ העיקר להתחוק ולהתגבר בדרא בתראה בה"ר חור"ב הלו לעמוד נגד הפרץ ולהחזיק באמונת אומן בתוה"ק בכל פרטי' כדרך אבותינו, ועי"ז מכה לישועה וגאולה ב"ב (והארכתי בזה בדרוש מאמר ברבים בעה"י):

(שער יששכר)

חרות על הלוחות. אל תקרא חרות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה. שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

לב אבות

שאיין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. (שנא' חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות) משא"כ מי שמצלה ימיו בהשתדלות להרבות הון וצרכיפת התאוה הנה הוא עבד משועבד לכסף וזהב ולתאוה שונות, וירדוף אחריהם ביום ובלילה צנינים ופחים ובסכנות באין מנוחה כאשר ירדוף הקורא בהרים. הנה איש כזה ילא ממלרים מתחת שעבודם ונכנס תחת שיעבודים שונות בלילה לא יישן וציוס לא ינות ואכתי מעבדי פרעה הוא, עובד לכסף וזהב ועץ ואבן ועודם ביום ובלילה ומצלה ימיו כי השבע לעשיר איננו מניח לו לישן וגם צרכיפת התאוה בנשף בערב יום אלל כל פנה יארוז. הנה הוא עבד ממש כמו עבד שאימת רבו עליו עובדו ביום ובלילה באיבוד כוחותיו כן האיש הזה מאבד כל כוחותיו בשעבוד יום ולילה להשיג תאוותו. הנה לחנם ילא ממלרים דיחאה ממלרים נק' חירות עולם שיהי' לנו חירות משעבוד העולמי משא"כ האיש העולמי כזה מעבדי פרעה הוא:

(בני יששכר)

שאיין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. י"ל עפי"ד הש"ס (קידושין ל' ע"ב) בראתי יאה"ר בראתי לו תורה תבלין כי בזמן שאין עושין רצונו של מקום ח"ו נקראים עבדים (כדאמר"י בקידושין ל"ו ע"ב, ובב"ב י" ע"א) אבל אם אין חוטאים אין אנו בכלל עבדים רק בני חורין, וזהו אין לך בן חורין אלא אם עוסקים בתורה אז נגולים מהיאה"ר ופיחתי כנ"ל ואינן בכלל עבדים שאין חוטאים כנו' וזהו י"ל שאמר דהע"ה כי חסדך גדול עלי והגלתי נפשי משאול תחתי עפי"ד הש"ס (סוכה דף מ"ט) ותורת חסד על לשונה תורה לשמה זהו תורה של חס"ד עי"ש, וזהו שאמר דהע"ה כי חסד"ך גדול עלי (שהש"י עורנו לעסוק בתורה לשמה שנקרא תורה של חס"ד ע"כ וזיתי) והגלתי נפשי משאול תחתי כי נעשה לו סם חיים להצילו מיאה"ר וזה י"ל בפי' הכתוב ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ירך תחת ירכי. ובמסורה המושל צ' הכא ואידך אם רוח המושל יעלה עליך מקומך על תנת. שאמר אברהם אל עבדו (הוא היאה"ר עבדא בהפקירא ניחא ל"י) זקן ביתו (כמבואר במדרש קהלת ופירש"י שהיאה"ר נקרא מלך זק"ן וכסיל) המושל בכל אשר לו (היינו שכשגבר עליו עד למאוד מרוב ענוותנותו בנפשו, וגם כשאחז"ל (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו) שים נא ירך תחת ירכי (עפי"ד הש"ס בסוכה (מ"ט:) למה נמשלה דברי תורה ליר"ך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר) דהיינו שע"י התורה שלמד בסתר ולשמה ביטל כח היאה"ר ועל כן שים נא יד"ך תחת ירכי" ע"ד דאמרין כמה פעמים בש"ע, י"ד בעל השטר על התחטוה"ה דהיינו שלא יהי' יד"ו על עליונה רק על התחטוה"ה כי הד"ת

שנמשל לירך יגברו עליו ולכן מרמז ע"ז המסורה המושל בכל אשר לו, אם רוח המושל יעלה עליו כשחשעה כן אף אם רוח המושל (הוא היצה"ר כנ"ל) יעלה עליו, מקומך אל חנת, שלא יהי שליטה להכשילך רק תעמוד כעמוד הגדול לעבודתו וליראתו ותורתו ית"ש:

(תפארת בנים)

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. כי כבר אמרנו ל באבות (פ"ב משנה כ"א) ולא אחת בן חורין להבטל ממנה, וזהו הענין כשעוסק בחורה תמיד הוא בן חורין ממנה מנאות שאפשר לעשותן ע"י אחרים אשר למי שאינו עוסק באורייתא תדירא רריך לעשותו בעלמו ועול קיומן עלי' דידי' רמיא ואם עוסק בחורה תדיר הוא בן חורין מהם כנו', אך באמת זהו רק במנאות שאפשר לעשותן ע"י אחרים כמ"ש (יו"ד סי' רמ"ו סעי' י"ח) דת"ת שקול כנגד כל המנאות דכל מנאה שאפשר לקיימה ע"י אחרים אין להפסיק מלימודו בשבילן עיי"ש, ובפרט במנאות שבגופו בידי וביצוריו הוא מתויב לבטל הת"ת ולקיים המנאה המוטלת עליו ול"ש כלל ע"י שליח, וממילא מוכן כי בשעת החפלה אסור להם להת"ת אשר תורחם אומנחם להרהר בד"ת רק ידבקו כל לבם, ורעיונם ומחשבתם יהיו קשורים בכונת דיבורי החפלה. וזהו י"ל מה שאנו מבקשים והאר עיינו בחורתך ודבק לבנו במצותיך, דהיינו אע"ג שחאר עיינו בחורתך לא יבלבל אותנו מלהתדבק לבנו ומחשבתנו בקיום מצותיך בעת קר"ש וחפלה ושאר מנאות מעשיות החלום בגופו של אדם:

(הג"ל)

ובספרו באר לחי רואי מבאר מרן זצ"ל, על מ"ש בהקדמת תקה"ז על הכ' (תהלים פ"ד) גם לפור מנאה בית — דא כי כנישתא, ודרור קן לה — דא כי מדרשא. כ' וז"ל: היינו כי בהמ"ד נקרא דרו"ר לשון תירות כי כל העוסק בחורה הוא בן חורין, ע"ד שאמרו חז"ל במשנתנו, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת וכו' אל תקרי תרות אלא תירות, תירות ממה"מ ומשעבוד מלכיות, אשר ע"כ קראו חז"ל לבהמ"ד מקום דרוור:

(באר לחי ראי)

שאיין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. כי הנה נודע ומקובל מנדיקים וחסידים ז"ל על מש"א רז"ל במשנתנו אין לך ב"ן חורין אלא מי שעוסק בחורה, היינו — מדביקות בהש"י, גם אם ישכת כרגע מדביקות הש"י — אלא מי שעוסק בחורה (היינו עוס"ק די"קא כנודע מד' הטו"ו לעסו"ק בד"ת לפלפל ולעיין ואו לרוב עמקותו בזה) גם אם ישכת מהדביקות אז לא יתשוב לו (און) [ועכ"ז מרוב חסידותו של הגה"ק ר' ר' שמעלקא ז"ע, הי' בעת לימוד השיעור עיין עם חלמדי הקדושים, ממונה על זה א' מגדולי חלמדי, הוא זקני הגה"ק ר' ר' משה ליב מסאסוב ז"ע בעת עינו להזכיר כמו פיו בקול לפניהם הכ' שחית הו"ה [נגדי תמיד] ז"ש (תהלים ט"ו) אף לילות יסרוני כליותי (ת"ו) ביסורים ואין יכולים לעסוק בעיון כנ"ל [בדיבור הקדום] אז) שחית הו"י לנגדי תמיד

(בדביקות הו"י הנני מחוייב ביותר אז) כנז'. ה' יעזרנו ב"ב להדבק בו וללמוד בעיון בצריות גופא בלי יסורים וחלאים ונהורא מעליא ב"ב בכ"י:

ובהמשך להנ"ל מפרש עוד להלן בד"ת שם (אות פ"א) את דברי חז"ל בש"ס סוכה (מ"א ע"ב) כך היא מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבהכ"נ ולולבו בידו וכו' נכנס לבהמ"ד משגר לולבו (לביתו) ביד בנו או ביד עבדו וכו' ופירש"י נכנס לביהמ"ד. טרוד בשמעתתא ויפול מידי: עכ"ל"ה. ולכאורה קשה הא גם צעת התפלה בביהכ"נ טרוד בכונה ולא חיישין שיפול מידי, ואי משום שהתפלה היא מצוה ע"כ היא חד עם הלולב וחיבוב ל"י ולא יפול מידי הא גם השמעתתא היא מצוה גדולה (ות"ת כנגד כולם) ועכ"ז חיישין בזה שיפול מידו צעת טירדתו בשמעתתא, ובע"כ ריכין לחלק כמ"ש לעיל (אות נ') כי טירדת השמעתתא (להבין העומק בפלפול והלכה) שאני. ושע"ז אמרו חז"ל אין לך בן חורין (מדביקות הש"י) אלא מי שעוסק בתורה. עוס"ק דייקא בעומק העיון עפי"ד הט"ז ועי' בדברינו לעיל מ"ש בשם הגה"ק הר"ר שמעלקא ז"ע מנ"ש וזקיני הגה"ק מהרמ"ל מסאסוב ז"ע איך שנהגו צעת השיעור. והוא החילוק בין דביקות להש"י צעת המצוה וחיבובה דלא חיישין שיפול מידו כיון שמחשבה חדא היא וכנ"ל, משא"כ במחשבת עיון שמעתתא שהוא משוטט בעניינים רבים בזה ע"כ פטור אז עי"ז אפי' מהדביקות כנ"ל ע"כ חיישין שמה יפול מידו הלולב ומשגרו לביתו כנז': (דברי תורה)

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. ונקשר לדברי המדרש דאיכ"ר הנ"ל עה"כ ואותי עזבו ואת תורתך לא שמרו פירוש נכדו מרן בעל מנח"א בספרו דב"ת (מהד' ט') וז"ל: משאחז"ל הלואי אותי עזבו ותורתך שמרו, שמעתי ממגיד אמת וחסידים הראשונים ז"ל שפירשו עפ"י המקובל מרבנותינו הנדיקים משאחז"ל אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, כי ז"ל שם הו"י מצוייר בכ"ע לנגד עיניו תמיד (וכמ"ש בשער רה"ק להאר"י ז"ל מזה), אמנם כשהוא עוסק בתורה בעיון עמוק ואינו מצוייר אז במחשבתו (ע"י עומק עיונו) ציור שם הו"י" ב"ה הוא פטור בדיעבד כשיפסוק רגע מעט בע"כ מחמת העיון ועין אורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא והו"י אז כאלו הוא דבוק בהש"י בכבודו ובעלמו (כביכול), וז"ש אין לך בן חורין (מדביקות הש"י וציור הו"י) לנגד עיניו תמיד לא יחשה ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אפי' רגע א"י אלא מי שעוס"ק (לשון עס"ק ופלפול כמ"ש הט"ז אור"ח ס' מ"ז כנודע) בתורה. וידוע ומקובל כי בישיבת הגה"ק ר' ר' שמעלקא מניקלשפורג ז"ל בעסקם בעומק העיון ה"י זאת (עפ"י פקודת רבו) המשרה של זקיני הגה"ק ר' ר' משה ליב ז"ע מסאסוב להזכיר בכל עת הכ' "שויתי הו"י" לנגדי תמיד" ופי' רבו הק' הנז' דברי המשנה באבות כנז', ועכ"ז ה"י מחמיר לעלמו, וביקש מחלמידו הגדול רבינו מהרמ"ל שיזכר את הכ' כנז'. וז"ש הלואי אותי עזבו (מהדביקות בהש"י על זמן קצת ומעט מועיר) ואת תורתך (ללמד בעיון) שמרו כי אז לא נחשב כ"כ לעון כנז'. ע"כ שמעתי: (הנ"ל)

ד. הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדרך מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר ואתה אנוש בערפי אלופי ומיודעי. והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו. הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה. שנאמר פי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו:

לב אבות

ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב. עי' נרע"מ (קדושים דף פ"א ע"ב ודף פ"ב) בכל אחר כבוד חכמים ינחלו, ואוקמוהו רבנן אין כבוד אלא תורה, דתורה יקרא דליה הוא, ואינו חכמים דאורייתא ירתין האי כבוד וכו', וכל דלית ביה תורה לית ביה כבוד דאתמר בהם כבוד חכמים ינחלו, ועם כל דא לא כל כבוד שוה, דהא יש כבוד אשר בן יכנד אב, ויש כבוד אשר ענד יכנד לאדוניו עיי"ש וזה מובן המשך הדברים כאן [בהקדמת תקוני הזהר] ובגין דא כבוד חכמים ינחלו, היינו מי שלומד סמרי תורה עליו יתכן לומר כבוד חכמים ינחלו כנ"ל, כי הוא נחמי' בן להשי"ת, ומכנדו כבן המכנד לאביו כזכר. ואוקמוהו רבנן דמתניחין, אין כבוד אלא תורה. ואית כבוד נברא, ואית כבוד נאצל, היינו כמס"ל מהזהר דלא כל הכבוד שוה, שיש ענד מכנד אדוניו שהוא מי שלומד נגלות התורה תורה דבריאה שהוא כבוד נבר"א, ויש בן יכנד אב שהוא מי שלומד רזין דאורייתא שהוא תורה דאצילות היינו כבוד נאצ"ל: (באר לחי ראי)

ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. נספר מגיד תעלומה עמ"ס ברכות (דף ה' ע"א) פירוש בלופן כזה: דאיתא שם, א"ר זירא ואיתימא ר' חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת ב"ו אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עבד ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' (משלי ד') כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו, (ועי' בפרש"י סס). הנה קשה נתיי הוא מתנה ולא מכירה וכן בעל המאמר אמר נתן להם תורה לישראל וכו'. אך הוא דהוקשה לו בפסוק התחיל בלק"ח לשון לקיחה ומכירה ומסיים בנתינה וע"כ הפירוש הוא כך דהתורה באמת הו"א כעין מכירה שהיא חלק עבודת אבותינו ונכמו שאר"ל במד"ר שמות (פ' ל"א, א') דהתורה בזכות אבות ועכ"ז נתנה הש"י בתורת נתינה כדי

ה. פך היא דרבה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה
ועל הארץ תישן וחי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן
אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

לב אבות

סתהי בעין יפה כי נותן בעין יפה נותן, ח"ש כי לקח טוב איתו הדבר שהוא לקח מכירה,
נתחיי לכ"ס הנה נתחיה בתורה מתנה בכדי שחורתי אל תעוזבו:

(מגיד תעלומה)

פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחיי
ובתורה אתה עמל אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. הנה מצינו דברי ר' שמלאי
בסנהדרין (דף ז"ו ע"ב) דר' שמלאי הי' דורש האכלתם לחם דמעה ושקמו בדמעות שלישי,
ופירש"י שם דקאי על תשבון זמן ושנת הגאולה, קשה דלא מצינו רמוז רמזא כלל בדברי ר'
שמלאי שהי' כונתו על רמוז קץ ב"ב, וי"ל כפשוטו עפ"י דרז"ל בב"ב (ת). עה"כ כי יחנ"ו
בגויס עמה אקב"ס, שיהיו שונין לשון חנ"ו ועי"ז יבא הג"ל ב"ב. אמנם אל יתשבו כי יוכלו
ללמוד מחוך אכילת ברבורים אבוסים וכל מיני מטעמים ותענוגות עוה"ז ע"ז אמר התנא פת
במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן ומי צער תחיי ובתורה אתה עמל אשריך
בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב, ומקשין העולם בשלמא טוב לעוה"ב בודאי כן הוא ברבוא סגיא.
לפוס לערא אגרא. אשר יסבול צעד לימוד התורה כן שכרו כפול ומכופל לעוה"ב. אבל אשריך
בעוה"ז איך יתקיים אם חיי צער תחיי ופת במלח תאכל וכו' וא"ת שכונתו כמאמר התנא
באבות גם אם יקיים התורה מעוני (בפת במלח ומים במשורה) יזכה אח"כ לקיימה מעושר
ויהי אח"כ אשריך בעוה"ז ג"כ, ז"א, דא"כ הוי [עבודה] ע"מ לקבל פרס, ועוד הפרס
לקבל בעוה"ז אשר זהו בודאי אסור ללמוד ע"ז וכמאמר התנא שם, הוה כעבדים המשמשין
אח הרב שלא ע"מ לקבל פרס, ובפרט לחכות בעת לימודו על זה, ודאי הוה לימוד כזה שלא
לשמה, אלא בע"כ י"ל כמו שכתבנו כבר במק"א כי שכר כזה מותר לבקש בעשיית התורה
והמלות כדי לקרב עי"ז הגאולה שלימה וכו' מש"ס ב"ב וכיוצא בכמה דוכתי כיון דשכר כזה
הוא ג"כ מצות ורצון הבורא ית"ש שהוא מתכה עי"ז לגאולה שלימה כמ"ש (ישעי' ל) לכן
יתכה ה' לתננכס (וכדאמר ר' שם בסנהדרין [ז"ו ע"ב] עה"כ הלו עיי"ש) רק שכניכול ית"ש
מנפה לתשובתן של ישראל שאנחנו נתקן האפשרי על דינו, כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה
שאין ישראל נגאלין אלא ע"י התשובה וכיון שעושין תשובה נגאלין מיד עכ"פ כיון שזהו רצונו
ית"ש (ב"אג"ל) א"כ שכר כזה לבקש מותר ומצוה איכא. וכיון שהגאולה שלימה תחיי עוד
בשיית אלף שני אלו שהוא עוה"ז ע"כ שפיר קאמר שע"י לימוד התורה בצער יקרבו הגאולה
ויהי אשריך בעוה"ז (שהוא הגאולה שלימה עוד בשיית אלפי שני אלו. ובפרט כמ"ש הרמב"ם
כשמאל שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכותו בלבד והיינו שאז יהי' גם כל טוב
עוה"ז ממש) וטוב לך לעוה"ב (שהוא אלף השביעי שאין בו לא אכילה ולא שתי' אלא נדיקים
יושבין ועטרוהיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה):

(חמשה מאמרות מא' סמוכים לעד)

ו. אל תבקש גדלה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשלחנם של שרים ששלחנך גדול משלחנם. וכתרך גדול מכתרם. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

ז. גדולה תורה יותר מן הבהנה ומן המלכות. שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והבהנה נקנית בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים. ואלו הן בתלמוד בשמיעת האזן בעריכת שפתיים בכינת הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בטרה בשמוש חכמים בדקדוק בחכמים בפלפול התלמידים בישוב במקרא במשנה במעוט סחורה במעוט דרך ארץ במעוט תענוג במעוט שנה במעוט שחה במעוט שחוק בארץ אפים בלב טוב באמונת חכמים בקבלת היסורין: המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סיג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות. אוהב את הצדקות. אוהב את המישרים. אוהב את התוכחות. ומתרחק מן הכבוד. ולא מגיס לבו בתלמודו. ואינו שמח בהוראה נשא בעול עם חברו. ומכריעו לכף זכות. ומעמידו על האמת. ומעמידו על השלום. ומתישב לבו בתלמודו שואל פענן ומשיב פהלכה. שומע ומוסיף. הלומד על מנת ללמד. והלומד על מנת לעשות. המחכים את רבו והמכוון את שמועתו. והאומר דבר בשם אומרו. הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאלה לעולם. שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

לב אבות

שהמלכות נקנית בשלשים מעלות. ועיין בסידור זכונת שיר למעלות (זפסד"ז דשנת) היינו ל' מעלות וז"ש קודם התיקון והנס [דאסתר] שחיה' ראוי' צהשלים מעלות. ואני לא נקראתי לזכא אל המלך זה שלשי"ס יו"ס (אסתר ד') (יו"ס נקרא בחי' מעלה ומדה כנודע), ואח"כ כתיב ותלכש אסתר מלכו"ת ודרז"ל בגמ' (מגילה י"ד:) שלכשה רוח"ק והיינו שנקנית המלכות לזעלה צלשלים מעלות, הן אלו הרמיזות צעה"י:

(שער יששכר)

והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים וכו'. הנה המדה הכ"ד היא, נקבלת היסורין. ואיתא במד"ר עה"כ (קהלת ז' ט') אף חכמתי עמדה לי. כל תורה שלמדתי באף נתקיימה לי בזקנתי. ולכאורה צריך ביאור. כי מובן בחוש השכל כי התורה שלומדים מתוך אף ונרות ויסורין אינה מתקבלת על הלב כ"כ מכ"ש לזוכרה בזקנותו לזמן מרובה. כי הלא הלב מלא יסורים ודאגות ר"ל ואיך ימצא מקום התורה להתפש ולישאר עוד לזמן ארוך שיזכרנו היטב. והגם שאחז"ל בתנוד"א (מובא בש"ך עה"ת ובשמחת הרגל על רות. לימוד ג') שגזר על ת"ח שילמדו מתוך צער מתוך דוחק מתוך טלטול מתוך שאין להם מנוחות מתוך שעבוד וכו' עיי"ש. מ"מ אין ראוי שישאר בזכרונם הלימוד הזה שלומדים בשעת טלטול וצער ר"ל כנו'. וי"ל כי כל זה שהיסורים וצער משכחין הלימוד הוא רק בחוש הטבעי משא"כ התורה ולימודה הוא למעלה מן הטבע ועל כן כשלומד באף וצער ר"ל ועכ"ל עומד בנסיון ובתורת ה' יהגה זהו עומד לו בזקנותו לישאר בזכרונו כי זהו כח התורה בעולם קדושה אשר שגבה למעלה מהשערת שכלנו הטבעי כנו'. וגם כשאחז"ל בצרכות (ה' ע"א) שלש מתנות טובות וכו' וכולן לא נתנה אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וכו'. וגם הוא מהדברים שהתורה נקנית בהן ואמרי' שם בצרכות לענין יסורים שאם קבלם מאהבה מה שכרו וכו' ולא עוד אלא שחלמודו מתקיים בידו, עכ"ל. ע"כ שפיר שלמה המלך בחכמתו קיבלם באהבה בעת האף ולמד תורה ע"כ נתקיים בידו התורה לעת זקנותו כנו'. וגם יזכיר קצת בחוש החלבושות הטבעי כי בעת שלומד תורה מתוך אף ר"ל מוכרח לפנות לבו ודעתו מכל חבילי טרדומיו, ורובי דאגותיו. ורק להעמיק דעתו בתורת ה' ועי"ל נקבע הלימוד הזה בלבו לזכרון כי אין לו מחשבה אחרת אז כי אם ישים לבו אז למחשבה אחרת בפרט ברוב דאגותיו לא יוכל להצין עומק ד"ת ובע"כ מוכרח לנמסר מחשבתו רק לד"ת שלומד, ועל כן נשאר בלבו לזכרון: (דברי תורה)

והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים וכו'. ובסופם (המדה המ"ח) [כפי"ד הפי' מדרש שמואל] והאומר דבר בשם אומריו. הא למדת שכל האומר דבר בשם אומריו מביא גאולה לעולם, שנא' ותאמר אקטר למלך בשם מרדכי עכ"ל. והנה קשה טובא לכאורה דלמה על כל מ"ז דברים הקודמים לא הביא ראוי לדבריו כלל מקרא כי הם בעצמם הם מדות טובות ישרות טובים ומקובלים ונפלאים בישרותם וגם המדה מ"ח הזאת בעצמותה מוזנת למדה טובה ונכונה כי אם לא יאמר דבר בשם אומריו רק יגנוב דעת כאלו הוא משלו אין לך מדה מגונה ושקר גדול וגאווה יותר מזה ולמה צריך להביא ראוי לזה מקרא, וי"ל כי רמזו בזה שהוא המדה מ"ח תכלית השלמת ושלמות לכל המ"ח מדות, ואשר קדמו לה, כי אם יהי' בו כל המדות הקודמות ויחשוב כי כבר השלים עצמו עמהם ה"ז מדת גאווה וכאלו דוחק רגלי שכינה כביכול ח"ו, ע"כ צריך לידע בכל המדות האלו יחד כי גם אם זכה להם הוא רק בזכות מורו ומלמדו או הוריו שלמדוהו על זה וצדרכם ילך ויחי' ואז יש מעלה בכל המ"ח מדות, כל האומר דבר (כל דבר ומעלה שלהם היינו בכל המעלות ומדות הגז') בשם אומריו (שזה למדתי מרבי זה וזה מהב') וששמעתי וקבלתי מפלוני כמאמרם ז"ל עה"כ מכל מלמדי השכלתי. ועי"ל לא יאמרו ולא יחשבו עליו שזכה מעצמו. ועי"ל) מביא גאולה לעולם (שהגאולה תלו' בלמוד התורה כמאז"ל בב"ב, אך צריכין המדות הנז' ושפלות רוח בלי גאות

ח. גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא: ואומר רפאות תהי לשרף ושקוי לעצמותיה: ואומר עץ חיים היא למחזקים בה ותומכיה מאשר: ואומר כי לנית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיה: ואומר תתן לראשך לנית חן עטרת תפארת תמגנה: ואומר כי בי ירבו ימיה ויוספו לה שנות חיים: ואומר ארץ ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד: ואומר כי ארץ ימים ושנות חיים ושלום יוספו לה: ואומר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

ט. רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר הגוי והלח והעשר והכבוד והחכמה והזקנה והשבה והפנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם: ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה: ואומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: רבי שמעון בן מנסיא

לב אבות

זה, כמו שהי' באמת שרק עתה הודיעהו הלימוד מהפסוק. וזה מהמ"ח דברים שהמורה נקיים בהם: (הגהות הירושלמי)

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב שנא' וכו' וכו' ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאושר. ונמקוה"ז (מקון כ"א) אימא "כל פקודין אימ מינייהו דתליין בפרי אלנא. מנהון בענפין. מנהון בשרשין. מנהון באלנא. ובגין דא חמקריאת אורייתא עץ חיים. וכל מאן דאכל מיניה ואכל וחי לעולם" עכ"ל. וכמ"ש בש"ס ברכות (דף ל"ב ע"ב) אין עץ חיים אלא התורה, ומה שהפוגם בתורה, שלא זכה ולומד לקנטר ושלא לשמה או מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, מ"ו הוא מקנץ בנטיעות האילן של ז"א שהוא עץ חיים למחזיקים בה. וכמדובר לעיל מזה עיי"ש: (באר לחי ראי)

רבי שמעון בן יהודה משום רשב"י אומר, הגוי והלח כו', הזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם כו', ואומר תפארת בחורים כחם, והדר זקנים שיבה. י"ל עפ"י הנודע דיעות הראשונים ז"ל למעלת מי שעובד את הש"י בזה הניגוד היינו שיש לו כנגדו התגרות הילכה"ר ומניעות וטירדות המונעים אותו ועכ"ז הוא

אתה. אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דגרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה וכן פתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. ולא עוד אלא שבשעת פטירתו של אדם אין מלויין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשחק. בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך בקבר. והקיצות היא תשיחך לעולם הבא. ואומר לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות:

י. חמשה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד. שמים וארץ קנין אחד. אברהם קנין אחד. ישראל קנין אחד. בית המקדש קנין אחד. תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: שמים וארץ מנין דכתיב פה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי: ואומר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינה: אברהם מנין דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ:

לב אבות

בעלמא דין. בשכבך תשמור עליך, בקברא. והקיצות לתחיית המתים (ג"א לעוה"ב). היא תשיחך, דא נפשא לגבי גופא. עמ"ש נשכנך וכו' נקברא, והקיצות לתחיה"מ נ"א לעוה"ב כחז לנאר צבל"ר ו"ל. והכל חד, וכמו שאחז"ל באגדת בראשית (פרק מ"ה) נשכנך תשמר עליך בקבר שהיא משמרת אותו מן רמה ותולעה, והקיצות היא תשיחך, כשיעמדו הכל לדין היא סניגור שלו ומלמדת עליו זכות עיי"ש, היא תשיחך, דא נפשא לגבי גופא. כלומר כי נמס' אבות דרשינן פסוק זה צמעלת לימוד התורה לגבי כוללות האדם שהתורה היא הולכת עמו בעוה"ז ובעוה"ב ומשמרתו, ונדרוש זה של הסבא נסוד נעמי ורות מדרש פסוק זה צמעלת בעל תשובה שמתייחדים הנפש עם הגוף שאז הנפש הולכת עם הגוף ומשמרתו וכאמור, (עין תקונא תלתין וחד):

(באר לחי ראי)

מזמור לתודה

לזקני היקר הרבני המפואר הנגיד והנכבד
רוֹדֵף צדקה וחסד

מוהר"ר שלמה פרענקעל נ"י

על תרומתו הנכבדה בהוצאת הספר

לזכר נשמת אבותיו

אביו הרה"ח צבי ארי' בן יעקב ע"ה (א' דחווהמ"ס תש"ג)
אמו מרת רחל לאה בת שמע' יוסף הי"ד (ד' סיון תש"ד)
חותנו מוהר"ר מאיר בן משה יעקב הלוי שטיינבערג ע"ה (ח' תשרי ת"ש)
חמותו מרת טעניא בת ר' מאיר ע"ה (י"ג תמוז תרע"ו)
אחיו חיים בן צבי ארי' הי"ד (בחדש מנחם אב תש"ד)
אחיו הב' יוסף מאיר בן צבי ארי' הי"ד (בחדש מנחם אב תש"ד)
אחותו קיילא בת צבי ארי' הי"ד (ד' סיון תש"ד)
אחותו סאשע בת צבי ארי' ע"ה (ה' אייר תשד"מ)

דודו הרב הגאון החסיד מוהר"ר משה יהודא בן מוהר"ר שמואל בירנבוים זצ"ל
הי"ד (ר"ח אב תש"א)

זוג' פייגא בת מוהר"ר יעקב הי"ד (ר"ח אב תש"א)
חתנם יחיאל חיים בן מוהר"ר שלום וואגשאהל הי"ד (י' אב תש"ד)
בתם חנה בת מוהר"ר משה יהודא הי"ד (בחדש סיון תש"ד)

זכות רבותינו הקדושים זי"ע ועכ"י
תגן עליו בכל הענינים ויזכו לראות בנים ובני בנים
עוסקים בתורה ובמצות עד ביאת גואל צדק

מזמור לתודה

לחותני היקר הרבני המפואר הנגיד והנכבד
רודף צדקה וחסד

מוהר"ר שמעון מנלו נ"י

על תרומתו הנכבדה בהוצאת הספר

לזכר נשמת אבותיו

אביו צבי דוב בן מרדכי יוסף הי"ד ואמו מרת חי' זיסל הי"ד
אמו מלכה בת שמעון הי"ד ואמו מרת עקא הי"ד
חותנו אפרים בן אברהם הי"ד
אחיו אנשיל בן צבי דוב הי"ד
אחיו יהודא בן צבי דוב הי"ד
אחיו ישעי' בן צבי דוב הי"ד
אחיו משה בן צבי דוב הי"ד
אחותו גיצא בת צבי דוב הי"ד

הועתק זהו לנט לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ג

דודיו ודודותיו:

שלמה בן מרדכי יוסף הי"ד
עלגא בת מרדכי יוסף הי"ד
רחל לאה בת מרדכי יוסף הי"ד
יהודית בת מרדכי יוסף הי"ד
פעסיל בת שמעון הי"ד
חיים מאיר בן שמעון הי"ד
ישעי' בן שמעון הי"ד

זכות רבותינו הקדושים זי"ע ועכ"י

תגן עליו בכל הענינים ויזכו לראות בנים ובני כנים

עוסקים בתורה ובמצות עד ביאת גואל צדק